

Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης
Μεταπτυχιακό : Μουσικές Τέχνες

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Πανηγύρι και κοινοτική συγκρότηση στο Δίλοφο Βοΐου Κοζάνης

Αυλογιάρης Αστέριος

Υπεύθυνη Καθηγήτρια : Καλλιμοπούλου Ελένη

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος

Κεφάλαιο 1:

Εισαγωγή	1
1.1. Ανασκόπηση του θέματος.....	2
1.2. Ερευνητικά ερωτήματα.....	6
1.3. Συνοπτική ανάπτυξη των κεντρικών όρων	7
1.3.1. Πολιτισμός	8
1.3.2. Κοινότητα.....	9
1.3.3. Πανηγύρι.....	12
1.4. Μεθοδολογία.....	13
1.4.1. Συγκρότηση του ερευνητικού πεδίου και πολυτοπική έρευνα	16
1.4.2. Η επιτόπια έρευνα.....	18
1.4.3. Οι συνεντεύξεις	20

Κεφάλαιο 2:

Η δילוφίτικη κοινότητα	21
2.1. Ο τόπος	22
2.2. Η βασική προβληματική στη μελέτη της δילוφίτικης κοινότητας	27
2.3. Καθημερινότητα και ετερογένεια	27
2.4. Δילוφίτικη ταυτότητα και ξένοι	35
2.5. Η περίπτωση της νεολαίας	40

Κεφάλαιο 3 :

Το πανηγύρι του Διλόφου	49
3.1. Το πανηγύρι, τότε και τώρα	49
3.2. Το ρεπερτόριο στο δילוφίτικο πανηγύρι.....	70

Κεφάλαιο 4:

Συμπεράσματα	72
Πηγές	74
1. Προφορικές συνεντεύξεις	75
2. Βιβλιογραφία.....	75
3. Δισκογραφία	79

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	81
1. Χάρτες	81
2. Αρχειακό υλικό	83
3. Φωτογραφίες.....	88

Πρόλογος

Η παρούσα μελέτη, σηματοδοτεί για εμένα την πρώτη ουσιαστικά συστηματική προσέγγιση της επιστήμης της Εθνομουσικολογίας και την πρώτη εθνογραφική απόπειρα. Αν και ο κόσμος της Εθνομουσικολογίας με γοήτευε ανέκαθεν, αποτελούσε μέχρι την έναρξη αυτής της εργασίας απλώς ένα πολύ ευχάριστο αντικείμενο το οποίο συνάντησα τόσο στον προπτυχιακό όσο και στο μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών μου. Το ενδιαφέρον μου για τον κλάδο ενισχύθηκε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου και την επαφή μου με την κ. Ελένη Καλλιμοπούλου, η οποία συν τοις άλλοις μέσα από στιβαρή καθοδήγηση και μεγάλη υπομονή με βοήθησε στην υλοποίηση του παρόντος πονήματος. Εφαλτήριο για την απόφασή μου να ασχοληθώ με τον κλάδο της Εθνομουσικολογίας υπήρξε επίσης η μεγάλη μου αγάπη για τη ύπαιθρο, τις μουσικοκοινωνικές πρακτικές της, τους ανθρώπους της, αλλά και τους νοσταλγούς της, ένας από τους οποίους είμαι και εγώ.

Έχοντας ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο την επιτόπια έρευνα, είχα την τύχη να περάσω ένα μεγάλο μέρος της ερευνητικής διαδικασίας με ανθρώπους και τολμώ να πω πως μερικές από τις επαφές εξελίχθηκαν σε μαθήματα ζωής για εμένα. Το λιγότερο που μπορώ να κάνω είναι να ευχαριστήσω τους πληροφορητές μου, επώνυμους και ανώνυμους. Ευχαριστώ από καρδιάς την Αλεξάνδρα Αδάμου - Δινοπούλου, τη Λούδα Καραθάνου, την Αυγή Τζιούφα, τον Γιάννη Τζιούφα, τον Χριστόδουλο Σκόνδρα, τον Κυριαζή Δελλή, τον Νίκο Αυλογιάρη και τους υπόλοιπους πληροφορητές μου που θέλησαν να παραμείνουν ανώνυμοι. Ένα μεγάλο ευχαριστώ επίσης οφείλω στους γονείς μου Κωνσταντίνο Αυλογιάρη και Σταυρούλα Καραθάνου για την πολυεπίπεδη στήριξή τους.

Στους Διλοφίτες

Κεφάλαιο 1:

Εισαγωγή

Ως λάτρης της υπαίθρου και των απομακρυσμένων χωριών της, πολλά από τα οποία έχουν χάσει πλέον την αίγλη του παρελθόντος, αποφάσισα να ασχοληθώ ερευνητικά με μία μελέτη περίπτωσης ενός τέτοιου χωριού. Το Δίλοφο είναι χωριό το οποίο αν και χαρακτηρίζεται από σπάνια φυσική ομορφιά και αρχιτεκτονική, ανήκει στην κατηγορία αυτών που είναι μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας. Οι μόνιμοι κάτοικοι είναι πραγματικά μετρημένοι στα δάχτυλα και κάθε καλοκαίρι υφίσταται μία δημογραφική ανάσταση για ένα χρονικό διάστημα, μέχρις ότου να επιστρέψει και πάλι στη δημογραφική χειμερία νάρκη του. Οι Διλοφίτες διασκορπισμένοι στην Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό ανταμώνουν στο χωριό κάθε Δεκαπενταύγουστο, όταν και πραγματώνεται η επανασυγκρότηση του μεγαλύτερου μέρους της κοινότητας.

Το Δίλοφο είναι για εμένα πεδίο οίκοι έρευνας, κάτι το οποίο αποδείχτηκε ευχή και κατάρα και σε συνδυασμό με το ότι είμαι νέος ερευνητής ίσως σε κάποιες περιπτώσεις οι προβληματικές διαστάσεις της οίκοι ιδιότητας υπερίσχυαν των θετικών.

Συνοπτικά θα μπορούσα να υποστηρίξω πως η παρούσα εργασία διερευνά τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συγκροτείται η διλοφίτικη κοινότητα με αφορμή το πανηγύρι του χωριού. Στο πρώτο κεφάλαιο υπάρχει ανασκόπηση του θέματος καθώς και των κεντρικών όρων που συνοδεύουν μία τέτοιου είδους μελέτη. Επίσης παρουσιάζεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στη βάση της εθνογραφικής έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, παρουσιάζεται ο τόπος και η διλοφίτικη κοινότητα όπως αυτή συγκροτείται μέσα στον κοινοτικό βίο και τα ζητήματα ταυτότητας και ετερογένειας που προκύπτουν.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο πανηγύρι. Με όσο το δυνατόν περισσότερο εθνογραφικό λόγο, προσπαθώ να εικονοποιήσω στον αναγνώστη την εμπειρία μου στο πανηγύρι του Διλόφου το Δεκαπενταύγουστο του 2016 με μία παράλληλη σύγκριση του πανηγυριού στο παρελθόν μέσα από τις προφορικές μαρτυρίες.

Η εργασία κλείνει με συμπεράσματα και κάποια χρήσιμα παραρτήματα στα οποία υπάρχουν παραπομπές εντός κειμένου.

1.1. Ανασκόπηση του θέματος

«Όμως το πανηγύρι, δεμένο καθώς είναι με την ίδια την υπόσταση της κοινότητας, εκφράζει και την ιστορική της εξέλιξη» (Νιτσιάκος 1996, 167). Ο σχεσιακός χαρακτήρας του πανηγυριού με την κοινότητα, η αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους όπως εκφράζονται πολύ εύστοχα στη θέση του Βασίλη Νιτσιάκου, αποτέλεσαν το κύριο ερευνητικό ερέθισμα για την πραγματοποίηση της παρούσας μελέτης. Ο θεσμός του πανηγυριού αποτελεί εδώ και πολλές δεκαετίες την κύρια αφορμή επιστροφής των αποδήμων (είτε μιλάμε για μετανάστευση, είτε για εγχώρια μετεγκατάσταση) στο γενέθλιο τόπο. Αν και στην αρχική του διάσταση, το πανηγύρι ήταν λατρευτική διαδικασία που αφορούσε τον προστάτη άγιο της εκάστοτε πατριάς¹, με τη σφυρηλάτηση της κοινωνικής συνοχής τη θέση αυτών των πρακτικών πήραν ευρύτερες εορταστικές εκδηλώσεις που αφορούν ολόκληρη την κοινότητα. Οι παραπάνω εκδηλώσεις έχουν ευρύτερες διαστάσεις που διαμορφώνουν τελικά το φαινόμενο που ορίζουμε ως πανηγύρι, στο πλαίσιο πλέον μίας υπερσυγγενειακής τοπικής κοινότητας². Αυτή η εργασία όμως δεν έχει ως στόχο της την ιστορική διερεύνηση του πανηγυριού ως θεσμού, μα περισσότερο ανασκάπτει την υπόστασή του ως γεγονός αναβάπτισης στην ιδέα της κοινότητας και του κοινού ανήκειν. Έτσι κι αλλιώς, τα νοήματα και οι «αποκαλύψεις» που προκύπτουν μέσα από την πραγμάτωση του πανηγυριού,

---

¹ Είδος ευρύτερης οικογένειας ή κοινωνικής ομάδας τα μέλη της οποίας συνδέονται με δεσμούς που απορρέουν αποκλειστικά από την πατρική γενεαλογική γραμμή.

² Βλ. σχετικά Νιτσιάκος 1996.

αναφορικά με την κοινότητα, έχουν τις ρίζες τους σε κοινωνικές καταβολές. Επιλέγω μέσα από μία εθνογραφική ματιά, η οποία λαμβάνει υπόψη τον αυτούσιο λόγο των υποκειμένων, να επικεντρωθώ στις συνδέσεις των φαινομένων που παρουσιάζονται στο πανηγύρι, τα πολιτισμικά και κοινωνικά συμφραζόμενα που προκύπτουν μέσα από αυτό. Θα ήθελα να εισαγάγω εδώ το όρο «πολυλειτουργικότητα» που χρησιμοποιεί η Ασπασία Θεοδοσίου (2008, 82) αναφορικά με τα πανηγύρια και τα γλέντια, ο οποίος πιστεύω πως έρχεται να προσυπογράψει την αέναη αλληλοτροφοδότηση πανηγυριού και κοινωνίας, καθώς όλες οι λειτουργίες που περιγράφει ο όρος σχετίζονται άμεσα με γεγονότα και καταστάσεις που υπάρχουν στην κοινωνική / κοινοτική ζωή και αναδύονται ή επισφραγίζονται στο χωροχρόνο του πανηγυριού. Το πανηγύρι είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο επιμέρους συμβάντων, τα οποία τελικά το συνθέτουν στο σύνολό του. Ένα πεδίο στο οποίο αποτυπώνονται σχέσεις εξουσίας, οι έμφυλες ταυτότητες γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης, συγκρούονται πολιτισμικές, αξιακές και ηθικές καταβολές. Είναι ακόμα, ένα τελετουργικό κάθαρσης και αναβάπτισης της κοινότητας στην έννοια του συνανήκειν, της κοινής ταυτότητας και ίσως κοινής μοίρας. Σε όλα τα παραπάνω κομβικό ρόλο παίζει η μουσική και οι φορείς της, οι λαϊκοί οργανοπαίχτες δηλαδή ή «όργανα» όπως αποκαλούνται³ και σαφώς τα χορευτικά γεγονότα. Η σχέση των γλεντιστών με τα όργανα, το ρεπερτόριο της περιοχής, η σύνθεση της ορχήστρας και τα μουσικά δίκτυα της περιοχής είναι ζητήματα που αξιολογούνται στη βάση της μελέτης ενός πανηγυριού. Επιπροσθέτως, ο χορός με την ιδιότητά του ως ενσώματη πρακτική φανερώνει και υπογραμμίζει ζητήματα έμφυλου χαρακτήρα, αλλά και σχέσεων εξουσίας⁴.

Για την εθνογραφική μου έρευνα επέλεξα το Δίλοφο, ένα ορεινό χωριό στο δήμο Βοΐου του νομού Κοζάνης. Οι λόγοι για τους οποίους έγινε αυτή η επιλογή θα αναφερθούν στη συνέχεια της εργασίας. Το Δίλοφο σαφώς και δεν είναι το μόνο χωριό στο οποίο το πανηγύρι αποτελεί την αφορμή επαναπατρισμού και

---

³ Βλ. σχετικά Θεοδοσίου 2008.

⁴ Βλ. σχετικά Cowan 1998, Παπακώστας 2013.

επανεάνωση της κοινότητας στο «γενέθλιο» τόπο. Υπάρχουν εκατοντάδες τέτοιες περιπτώσεις στον ελλαδικό χώρο. Παρ' όλα αυτά αν λάβουμε υπόψη πως κάθε τόπος έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες σε ποικίλα επίπεδα (από διαφορετικά μουσικά ιδιώματα, μέχρι εθνικά ζητήματα) γίνεται εμφανές πως για να έχουμε εμπειρισταωμένη και συγκριτική άποψη για το θέμα, θα έπρεπε να γίνουν τόσες εθνογραφικές μελέτες όσα είναι και τα χωριά στα οποία διεξάγεται πανηγύρι. Η ερευνητική αναζήτηση λοιπόν έπρεπε να περιοριστεί, έτσι ώστε το εγχείρημα να είναι πραγματοποιήσιμο στο πλαίσιο μίας μεταπτυχιακής εργασίας, αλλά και βιώσιμο τόσο χρονικά αλλά και οικονομικά.

Θα ήθελα να αναφέρω σε αυτό το σημείο κάτι το οποίο ίσως έχει χαρακτήρα προοικονομίας του κεφαλαίου της μεθοδολογίας που ακολουθεί και αυτό είναι το γεγονός πως η έρευνά μου ήταν πολυτοπική. Δε θα μπορούσε να μην είναι πολυτοπική για την ακρίβεια, καθώς εκτός του προφανούς πεδίου έρευνας που είναι το ίδιο το Δίλοφο, οι άνθρωποι που συγκροτούν τη διλοφίτικη κοινότητα ζούνε κατά βάση στην πόλη και πολλοί από αυτούς, αν όχι οι περισσότεροι, δε γεννήθηκαν καν στο χωριό. Η διλοφίτικη κοινότητα μοιάζει σαν ένας πολυχρωματισμένος κόσμος και τα μέλη της είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία άνθρωποι της πόλης, που ζουν σύμφωνα με το σύγχρονο τρόπο ζωής. Οι διαπολιτισμικές φιγούρες λοιπόν των υποκειμένων μου, αποσαφήνισαν και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνομαι τον πολιτισμό, όχι ως αντικείμενο, πράγμα, υπόσταση φυσική ή μεταφυσική, αλλά ως πλαίσιο μέσα στο οποίο δίνεται έμφαση στις διαφορές, τις αντιθέσεις και τις συγκρίσεις⁵. Ο Arjun Appadurai (1996) υποστηρίζει πως το πιο πολύτιμο χαρακτηριστικό στην έννοια του πολιτισμού είναι η διαφορετικότητα και εκφράζει την άποψη πως ο όρος πολιτισμός δεν είναι χρήσιμος σαν υπόσταση, αλλά σαν διάσταση των φαινομένων. Έτσι λοιπόν έχει νόημα να επικεντρωνόμαστε σε μία πρακτική, μία διάκριση, μία ιδέα, ένα πράγμα ή μία ιδεολογία, σαν να έχουν πολιτισμική υπόσταση⁶. Ο James Clifford (1997) τονίζει τη σημασία της κινητικότητας (η οποία εκλαμβάνεται ως εξαιρετικά

---

⁵ Βλ. Σχετικά Appadurai 1996.

⁶ Βλ. Appadurai ό.π. 11-16 για μία κριτική διάκριση ανάμεσα στις έννοιες «πολιτισμός» και «πολιτισμικός».

κρίσιμη διάσταση στην παρούσα μελέτη), υποστηρίζοντας πως η μελέτη του πολιτισμού είναι ουσιαστικά διαφορετικές διασυνδεδεμένες ταξιδιωτικές ιστορίες και ιστορίες μετατόπισης. Ο Clifford χαρακτηριστικά λέει πως «δεν έχει σημασία πού είσαι και τι έχεις, αλλά από πού έρχεσαι, πού πηγαίνεις και τι σου κοστίζει για να φτάσεις εκεί». Παράλληλα επικρίνει τη χωροταξική διάσταση που δίδεται στα υποκείμενα, καθώς θεωρεί πως στην αγωνία συγκρότησης ενός πεδίου από τους ερευνητές, περιθωριοποιούνται ή διαγράφονται εντελώς κάποια σημεία που διέπονται από θολή οριοθέτηση και ιστορικές πραγματικότητες που διαφεύγουν του εθνογραφικού πλαισίου. Η Cowan (1998, 18) αναφέρει πως «το τι είναι πολιτισμός και πώς λειτουργεί είναι ένα από τα επίμαχα θέματα της ανθρωπολογίας» και κατ' επέκταση, σύμφωνα με την άποψή μου, όλων των επιστημών που μελετούν την ανθρώπινη συμπεριφορά και των φαινομένων που σχετίζονται με αυτή. Εξάλλου, όπως υποστηρίζει η Γκέφου-Μαδιανού (2011, 81), «ο πολιτισμός είναι το κύριο αναλυτικό εργαλείο για τη μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς». Τελικώς λοιπόν, συντάσσομαι με την άποψη της Γκέφου-Μαδιανού (2011, 40-41), που αναφέρει ότι «αυτό που έχει σημασία στην περίπτωση του πολιτισμού (culture)⁷ δεν είναι τόσο να τον ορίσουμε, όσο το να αποκαλύψουμε το εύρος και την επικάλυψη των νοημάτων ανάμεσα στις εκδοχές του όρου στις ποικίλες ιστορικές, γεωγραφικές και κοινωνικές συνάφειές του». Εν τέλει, θα ήταν άτοπο να προβούμε σε κάποιον καθολικού τύπου ορισμό εάν εκλάβουμε τον πολιτισμό όπως η Θεοδοσίου (2008, 77), ως «διαδικασία που παράγεται κατά τη χρήση του και για αυτό ακριβώς το λόγο συνιστά πεδίο τεταμένων σχέσεων, αντιφάσεων, διαλεκτικότητας και διαλογικότητας».

---

⁷ Βλ. Γκέφου - Μαδιανού 2011, 41-48 για τη διάκριση ανάμεσα σε πολιτισμό (culture) και Πολιτισμό (Civillization).

1.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Η αρχική ιδέα με την οποία ξεκίνησα να διαμορφώνω το πλάνο έρευνας για την παρούσα εργασία, ήταν η διερεύνηση της επιστροφής στον αγροτικό χώρο ανθρώπων που ζουν σε αμιγώς αστικό περιβάλλον, με αφορμή το πανηγύρι του χωριού. Επεξεργαζόμενος το θέμα (και έχοντας καταλήξει στη μελέτη περίπτωσης του Διλόφου), οδηγήθηκα στο συμπέρασμα πως θα έπρεπε να παραμερίσω τη διπολική αυτή διάσταση (αστικός-αγροτικός) και να επικεντρωθώ περισσότερο στην υφή της κοινότητας την οποία συγκροτούν αυτοί οι άνθρωποι και το πώς η κοινότητα αυτή αποκαλύπτεται μέσα από το πανηγύρι. Το κύριο ερευνητικό μου ερώτημα λοιπόν, το οποίο διακλαδώνεται σε αρκετά επιμέρους όπως θα δούμε, είναι το εξής :

- Με ποιόν τρόπο επανενώνεται στο γενέθλιο τόπο η διασκορπισμένη διλοφίτικη κοινότητα με αφορμή το πανηγύρι, και ποιες είναι οι συνθήκες αναβάπτισης των μελών της στην ιδέα του συνανήκειν, μέσα από τα κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα που προκύπτουν μέσα από την εμπειρία της συνύπαρξης.

Το προσδόκιμο των απαντήσεων του παραπάνω ερωτήματος εδράζεται σε δύο βασικούς εννοιολογικούς πυλώνες, την κοινότητα και το πανηγύρι. Ως εκ τούτου επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι επίσης τα παρακάτω :

- Ποιο είναι το διλοφίτικο πανηγύρι και πώς έφτασε στη σημερινή του μορφή;
- Ποια είναι η διλοφίτικη κοινότητα του σήμερα;
- Υπάρχουν διαφορετικές τάσεις στις υποομάδες της διλοφίτικης κοινότητας; Αν ναι, τι εκφράζει η καθεμιά και πώς αυτοπροσδιορίζονται τα μέλη τους;
- Ποια είναι η σχέση των Διλοφιτών με το Δίλοφο του παρελθόντος;
- Ποια τα χαρακτηριστικά της νεολαίας του χωριού και οι διαφοροποιήσεις εντός της;

- Πώς αποσαφηνίζεται η διλοφίτικη ταυτότητα;
- Είναι το πανηγύρι ο μόνος συνδετικός κρίκος των Διλοφιτών με το χωριό αλλά και μεταξύ τους;

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσα να υποστηρίξω πως οι απαντήσεις στα, επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα, αναμένεται να λειτουργήσουν σαν κομμάτια που συνθέτουν τις απαντήσεις στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα.

Τα παραπάνω ερωτήματα εξετάζονται στη συνέχεια της εργασίας μέσα από την παρατήρηση και τη διερεύνηση του κοινοτικού βίου των Διλοφιτών. Η καθημερινή ζωή στο χωριό, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού, οι αντιλήψεις για τον κοινοτικό βίο, οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι ομαδοποιήσεις, οι διαφοροποιήσεις, εξετάζονται μέσα από το εθνογραφικό πρίσμα. Όλα τα παραπάνω αξιολογούνται όχι τόσο ως μεμονωμένα γεγονότα, αλλά κυρίως ως κομμάτια ενός μωσαϊκού τα οποία συντίθενται εν τέλει στο πανηγύρι. Μία σύνθεση μέσω της οποίας, σε συνδυασμό με τη μουσική, το χορό και το γλέντι, η κοινότητα αποκαλύπτεται.

1.3. Συνοπτική ανάπτυξη των κεντρικών όρων

Σε μία ποιοτική έρευνα⁸ όπου τα δεδομένα αξιοποιούνται ως λεκτικά σύνολα, πόσο μάλλον όταν μιλάμε για εθνογραφική έρευνα στην οποία προσωπικές εμπειρίες του ερευνητή αναμένεται να διαμορφώσουν εν πολλοίς το τελικό αποτέλεσμα, είναι δόκιμο να γίνει μία επισκόπηση των κεντρικών όρων και εννοιών, με βάση τη σύγχρονη βιβλιογραφία. Στη δική μου περίπτωση η οποία είναι ποιοτική εθνογραφική έρευνα, αξιολογώ πως οι παρακάτω έννοιες πρέπει να σκιαγραφηθούν, ως λειτουργικοί άξονες και αναλυτικά εργαλεία της παρούσας μελέτης. Ο πολιτισμός, η κοινότητα και το πανηγύρι είναι έννοιες κατ' εξοχήν δύσκολες αναφορικά με τον ορισμό τους. Ο στόχος μου όμως εδώ δεν είναι να προτείνω ούτε να ανακαλύψω ορισμούς, αλλά να δώσω ένα στίγμα για το πώς αξιοποιούνται στην εν λόγω μελέτη.

---

⁸ Βλ. Παρασκευόπουλος 1993.

1.3.1. Πολιτισμός

Έχοντας ήδη αναφερθεί στον πολιτισμό προηγουμένως (1.1), θα ήθελα εν συντομία να σταθώ σε κάποια πολύ βασικά σημεία αναφορικά με τη μελέτη του και τη διαδρομή του όρου στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Μέχρι και τη δεκαετία του '50, εν μέρει και του '60 όπως αναφέρει η Γκέφου Μαδιανού (2011, 96), ο πολιτισμός προσεγγιζόταν ως αντικείμενο μετρήσιμο, παρατηρήσιμο, αξιολογήσιμο. Ως μία συνεκτική οντότητα η οποία μαρτυρούσε και την ύπαρξη εσωτερικής συνοχής σε κοινωνικό πλαίσιο. Η Cowan (1998, 18) θεωρεί πως αντίστοιχες αντιλήψεις εξακολουθούν να υφίστανται καθώς αναφέρει πως «η έννοια του πολιτισμού εξακολουθεί να γίνεται κατανοητή ως η έκφραση της ηθικής ομοφωνίας και των κοινωνικών συμβόλων, δοξασιών, αξιών και ιδεών». Οι παραπάνω αντιλήψεις κατά την άποψή μου διαμορφώθηκαν στη λογική περιχαράκωσης ενός νοητού χώρου στον οποίο εδράζεται ο πολιτισμός. Αυτός ο νοητός χώρος θα μπορούσε να είναι για παράδειγμα η ταυτότητα ή η παράδοση. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που προκύπτει στις θεωρήσεις του πολιτισμού όπως περιγράφονται παραπάνω, είναι πως στη σύγχρονη εθνογραφία καλούμαστε πλέον να μελετήσουμε σύγχρονους ανθρώπους που ζουν και δραστηριοποιούνται σε ένα παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο το οποίο διέπεται από διαπολιτισμικές επιρροές, σε αντίθεση με παλαιότερες περιόδους όπου η εθνογραφικές μελέτες ήταν προσανατολισμένες σε «πρωτόγονους» υποτίθεται πληθυσμούς. Τα υποκείμενα των ερευνών μας σήμερα έχουν τις περισσότερες φορές μέσα που τους επιτρέπουν ταχύτατη πρόσβαση σε πληροφορία και τη δυνατότητα να ταξιδεύουν ευκολότερα και περισσότερο. Με πολύ απλά λόγια, έχουν διαμορφωθεί ως υποκείμενα λαμβάνοντας τεράστια ποικιλία ερεθισμάτων σε κοινωνικό, ιδεολογικό και πολιτισμικό επίπεδο, με αποτέλεσμα η αναζήτηση σκληροπυρηνικής εσωτερικής συνοχής στις κοινότητές τους να αμφισβητείται. Απεναντίας, για να κατανοήσουμε τον πολιτισμό, δόκιμο θα ήταν να εστιάσουμε στη διαφορετικότητα μεταξύ των υποκειμένων, τις εντάσεις, τις πιέσεις και τις

συγκρούσεις ανάμεσα στις διαφορετικές θέσεις που καταλαμβάνουν τα υποκείμενα⁹.

Ακόμη και όταν το πεδίο έρευνας είναι ένα απομακρυσμένο χωριό, αν του αφαιρέσουμε το χωροταξικό χαρακτήρα καθορίζεται πλέον από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων του. Οι άνθρωποι αυτοί στην περίπτωση του Διλόφου, εμπλέκονται σε μεγάλο βαθμό με το αστικό κέντρο, το εθνικό και το παγκόσμιο πλαίσιο. Εντούτοις, εκτός από το στοιχείο της πολυεπίπεδης εμπειρίας των υποκειμένων, πρέπει να ληφθεί υπόψη πως το σημείο σύνδεσης τους με το χωριό δεν είναι η καθημερινότητα αλλά τα εμπειρικά γεγονότα και η μνήμη. Μνήμη η οποία κάποιες φορές παρουσιάζεται και ως δευτερογενής, καθότι είναι μη βιωμένη και περνά από γενιά σε γενιά μέσω αφηγήσεων και εξιστορήσεων.

1.3.2. Κοινότητα

Ξεκινώντας από μία ετυμολογική αποτίμηση της λέξης κοινότητα, γίνεται σαφές πως ο όρος θεμελιώνεται πάνω στην έννοια του «κοινού». Το κοινό αυτό στοιχείο (ή στοιχεία), επιστεγάζει, τη συλλογική συνείδηση των μελών της εκάστοτε κοινότητας.

Μία τυπική προσέγγιση της κοινότητας κατά τον Γ. Βοζίκια (2006 , 33-34) γενικά την ορίζει ως «ένα σχετικά διακριτό σύνολο ανθρώπων, συνήθως περιορισμένου μεγέθους που συνδέεται με κοινούς δεσμούς ή με κοινή συλλογική ταυτότητα. Η κοινότητα που έτσι προκύπτει έχει τις βάσεις της στο γεγονός ότι τα μέλη της μοιράζονται τον ίδιο βιοτικό χώρο ή κοινωνικό ή τις ίδιες συνθήκες και τρόπους ζωής ή κοινά συμφέροντα και ενδιαφέροντα». Θεωρώντας την παραπάνω θέση ως μία καλή αφετηρία για την κατανόηση της έννοιας της κοινότητας, θα ήθελα να σταθώ στα πολλά διαζευκτικά «ή» τα οποία φανερώνουν και την απουσία καθολικής και απόλυτης ταύτισης, σε ποικίλα επίπεδα, των μελών της κοινότητας. Η αντίληψη ύπαρξης ενός συλλογικού αγαθού, ενός κοινού συμφέροντος παίζει σαφέστατα καθοριστικό ρόλο στην επιβίωση και

---

⁹ Βλ. σχετικά Rice 2014, 313 – 320.

διαιώνιση της κοινότητας, αλλά αυτό δε σημαίνει πως όλα τα μέλη της είναι απαραίτητο να ευθυγραμμίσουν απόλυτα το προσωπικό τους συμφέρον με το κοινό συμφέρον¹⁰. Στη βάση των παραπάνω, δεν πρέπει να ξεχνάμε το γεγονός πως μία κοινότητα αποτελείται από υποομάδες οι οποίες αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό και τις διαφορετικές τάσεις που υπάρχουν στα μέλη της κοινότητας. Ο Νιτσιάκος (1995, 81) χαρακτηριστικά αναφέρει πως «κάθε άτομο συγκεφαλαιώνει την κοινωνία με τη μεσολάβηση του άμεσου κοινωνικού του πλαισίου, των μικρών ομάδων στις οποίες ανήκει». Αποδεχόμενοι ότι η κοινότητα αποτελεί μέρος ευρύτερων κοινωνικών σχηματισμών και ενσωματώνεται σε ευρύτερες κοινωνικές δομές (π.χ δήμος, περιφέρεια, κράτος), πρέπει να έχουμε υπόψη το γεγονός πως πλέον εμφανίζονται και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη των κοινοτήτων, κάτι το οποίο είναι αποτέλεσμα της παραπάνω ενσωμάτωσης¹¹.

Η κοινότητα αποτελεί κομμάτι ενός ευρύτερου πλέγματος οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων, στο πλαίσιο του οποίου διαμορφώνεται και εξελίσσεται ιστορικά. Παρόλα αυτά, όπως αναφέρει ο Νιτσιάκος (1992, 20), «Η ιδέα της κοινότητας δεν περιορίζεται στην οικιστική, κοινωνικο - οικονομική και διοικητική πραγματικότητα την οποία εκφράζει· αφορά και στην αίσθηση, την ιδέα ενός κοινού ανήκειν». Η θέση αυτή στοιχειοθετεί τον τρόπο προσέγγισης, με στόχο την κατανόηση, της διλοφίτικης κοινότητας η οποία είναι διασκορπισμένη και μοιράζεται τον ίδιο βιοτικό χώρο για πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Η κοινότητα αντιμετωπίζεται στην παρούσα μελέτη όπως προτείνει ο Νιτσιάκος (1992, 16), ως ζωντανός οργανισμός με οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές λειτουργίες, που υφίστανται μεταβολές. Επιπροσθέτως, συντάσσομαι με την αντίληψη του Cohen (1985) πως η κοινότητα πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν νοητική κατασκευή και για την κατανόησή της πρέπει να στραφούμε στους συμβολισμούς και τα νοήματα που συνδέονται με τον όρο. Στην παραπάνω θέση

---

¹⁰ Βλ. σχετικά Παιονίδης 2008.

¹¹ Νιτσιάκος 1992, 32.

τίθενται ως ενός σημείου και οι βάσεις για μια συζήτηση σχετικά με την κριτική αντιμετώπιση του όρου κοινότητα.

Η λέξη κοινότητα χρησιμοποιείται τόσο ευρέως, που τείνει κατά περίπτωση να χρίζει αποσαφήνισης. Λόγω της ασάφειας που παρουσιάζει ο όρος, κάποιοι ερευνητές επιλέγουν διάφορες εναλλακτικές ή τον απορρίπτουν εντελώς¹². Η αμφισβήτηση της ταύτισης της κοινότητας με έναν τόπο, είναι ένα από τα βασικά σημεία κριτικής στον όρο με βάση τις σύγχρονες αντιλήψεις. Αν και στο παρελθόν ως κοινότητα περιγράφονταν ένα σώμα ανθρώπων που ζουν σε έναν κοινό τόπο και συνήθως έχουν κοινή κουλτούρα ή εθνική ταυτότητα, είναι σαφές πως μια τέτοια αντίληψη δεν εναρμονίζεται με τη σύγχρονη εποχή της κινητικότητας, της παγκοσμιοποίησης και του κοσμοπολιτισμού.

Φαίνεται πως το ενδιαφέρον στρέφεται στη σύλληψη της κοινότητας ως συμβολική κατασκευή, κάτι που αποτυπώνεται και στην προτροπή του Cohen να αντιληφθούμε την κοινότητα όχι ως κατασκευή η οποία πρέπει να οριστεί και να περιγραφεί, αλλά ως διαδικασία εμπειρίας η οποία έχει νόημα για αυτούς που θεωρούν πως είναι μέλη της. Η Shelemay (2011) χρησιμοποιεί ευρέως τον όρο συλλογικότητα (collectivity) αντί της κοινότητας (community) και προτείνει την «επανεξέταση του όρου ‘κοινότητα’, σε ένα πλαίσιο που δημιουργεί ευκαιρίες να διερευνηθεί η μουσική μετάδοση και επιτέλεση όχι μόνο ως έκφραση και σύμβολο μιας δεδομένης κοινωνικής ομαδοποίησης, αλλά ως αναπόσπαστο κομμάτι διαδικασιών οι οποίες σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, βοηθούν στην παραγωγή, διαμόρφωση και συντήρηση νέων συλλογικοτήτων» (Shelemay 2011, 349-350).

Αντί του όρου «κοινότητα» έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς διάφορες εναλλακτικές, όπως subculture (υποπολιτισμός), group (ομάδα), collectivity (συλλογικότητα), music pathway (μουσικό μονοπάτι), music scene (μουσική σκηνή) (Shelemay ο.π). Θεωρώ πως οι εναλλακτικές αυτές χρησιμοποιούνται στη λογική περιορισμού του τεράστιου φάσματος μέσα στο οποίο επικαλούμαστε τον όρο κοινότητα. Επιπλέον, δίδεται έμφαση σε μία διαδικασία προσδιορισμού της

---

¹² Shelemay (2011).

εκάστοτε ομαδοποίησης, όχι με τρόπο που επικεντρώνει σε προκαθορισμένα χαρακτηριστικά (π.χ. κοινή καταγωγή, εθνικότητα), αλλά στις διαδικασίες που παράγουν τη συλλογική ταυτότητα.

1.3.3. Πανηγύρι

Σε συνέχεια των όσων ειπώθηκαν προηγουμένως για το πανηγύρι (βλ. σελ. 2-3) εάν θα έπρεπε να σκιαγραφήσω το πανηγύρι με μία λέξη, αυτή η λέξη θα ήταν η «διαδικασία». Η λέξη διαδικασία αποτυπώνει πιο εύστοχα από κάθε άλλη όλη την κινητοποίηση που απαιτεί η διεξαγωγή ενός πανηγυριού σε επίπεδο διοργάνωσης αλλά και το ζωντανό και αεικίνητο στοιχείο των κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζομένων που εμφανίζονται κατά τη διεξαγωγή του.

Το πανηγύρι ως πολυδιάστατο φαινόμενο έχει μελετηθεί στα πλαίσια διάφορων ερευνών, οι οποίες κατά περίπτωση εστιάζουν σε επιμέρους ζητήματα. Έχει μελετηθεί στα πλαίσια της πολιτιστικής διαχείρισης και του πολιτιστικού μάρκετινγκ¹³, στα πλαίσια της ενσωμάτωσής του στις εορταστικές εκδηλώσεις του αστικού χώρου¹⁴, αλλά και ως παραδοσιακή πρακτική τέχνη με σαφείς κοινωνικές προεκτάσεις. Ο Getz ορίζει το πανηγύρι ως μία γιορτή των αξιών, της ιδεολογίας, της ταυτότητας και της συνέχειας μιας κοινότητας¹⁵, θέση που εναρμονίζεται πλήρως με την ερευνητική υπόσταση της παρούσας μελέτης, στο πλαίσιο το οποίο πανηγύρι και κοινότητα αλληλοεξαρτώνται. Το πανηγύρι είναι η αφορμή για την κινητοποίηση της κοινότητας και την επανένωση στον τόπο καταγωγής. Προς αποφυγή τυχόν παρανοήσεων, θα ήθελα να σημειώσω πως διαχωρίζω το πανηγύρι από το γλέντι. Το γλέντι θεωρώ πως εμπεριέχεται στο πανηγύρι και εντοπίζεται στον τελεστικό χρόνο στον οποίο επιτελείται. Αντιθέτως εκλαμβάνω το πανηγύρι ως μία ευρύτερη διαδικασία μουσικοτροπίας¹⁶, η οποία δεν έχει να κάνει αποκλειστικά με το χρονικό πλαίσιο της επιτέλεσης.

---

¹³ Βλ. σχετικά με πολιτιστικό μάρκετινγκ Κουρή 2008.

¹⁴ Βλ. για παράδειγμα Βοζίκας 2006.

¹⁵ Παπανίκος 2018.

¹⁶ Βλ. Small 2010 για το όρο «μουσικοτροπία».

1.4. Μεθοδολογία

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθώ στην έρευνά μου, τη συγκρότηση του ερευνητικού πεδίου και τα επιμέρους μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν.

Σύμφωνα με τους Cooley & Barz (2008, 4), με τον όρο εθνογραφία εννοούμε την παρατήρηση και ερμηνεία (ή αναπαράσταση) των πολιτισμικών πρακτικών. Δεδομένου του ότι η παρούσα μελέτη αποτελεί προϊόν εθνογραφικής έρευνας και υπάρχει στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης εθνομουσικολογίας, θα ήθελα να σημειώσω πως δε στοχεύω στην επίλυση προβλημάτων αλλά στη μελέτη και κατανόηση των ανθρώπων στη φυσική τους κατάσταση¹⁷. Η εθνογραφία ως μέθοδος έρευνας, κατά την Krüger (2008) χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση του πολιτισμού που μοιράζεται μία ομάδα ανθρώπων και αποτελεί εργαλείο για την κατανόηση της προοπτικής των υποκειμένων. Έχοντας λοιπόν υπόψη πως η εφαρμοσμένη εθνογραφία στοχεύει στη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων που μελετήθηκαν, ένας από τους στόχους της εργασίας, είναι να φτάσει στους Διλοφίτες οι οποίοι βλέποντας τους εαυτούς τους μέσα από μία διαφορετική οπτική, ίσως ανακαλύψουν, αναθεωρήσουν ή επαναξιολογήσουν διάφορες πτυχές της κοινοτικής τους ζωής. Οφείλω να ομολογήσω πως η εθνογραφική διαδικασία, μέσω του αναστοχασμού¹⁸, οδήγησε και εμένα να επαναξιολογήσω πράγματα και καταστάσεις για τα οποία θεωρούσα πως έχω πλήρη επίγνωση λόγω και της οίκου¹⁹ ιδιότητάς μου στο πεδίο. Σε αυτό έπαιξε καθοριστικό ρόλο το γεγονός πως η ερευνητική προσέγγιση στο θεωρητικά γνωστό για εμένα πεδίο, ανέδειξε πολύ γρήγορα την ανάγκη αξιολόγησης της υπόστασής μου σε αυτό και της σημασίας της παρουσίας μου σε αυτό²⁰. Το ξάφνιασμα ήταν μεγάλο όταν ανακάλυψα πως σε κάποιες περιπτώσεις ανακάλυπτα καινούριες πτυχές ανθρώπων τους οποίους ξέρω εδώ και χρόνια και αντιλήφθηκα πως εκτός των άλλων έπρεπε να έρθω αντιμέτωπος με μια σειρά ερωτημάτων που γεννώνται αναφορικά με την

---

¹⁷ Krüger 2008.

¹⁸ Βλ. Γκέφου-Μαδιανού ο.π. 355 -364 & 387 -410.

¹⁹ Βλ. σχετικά με οίκου έρευνα Αλεξάκης 2015, Krüger ο.π. 54 -55.

²⁰ Βλ. Barz & Cooley 2008, 21 -23.

υπόστασή μου στο πεδίο ως ερευνητής και το πώς εκλαμβάνουν την παρουσία μου οι άνθρωποι του οποίους μελετώ. Όπως πολύ εύστοχα το θέτουν οι Cooley & Barz (2008, 20) μέσα από τη διαδικασία της εθνογραφίας, αρχίζουμε να μαθαίνουμε τους άλλους με το να κάνουμε τους εαυτούς μας γνωστούς σε αυτούς και μέσα από αυτή τη διαδικασία ξαναμαθαίνουμε τον ίδιο μας τον εαυτό. Λαμβάνεται υπόψη παράλληλα πως η εκλογίκευση της μουσικής εθνογραφίας με επίκεντρο το υποκείμενο, κατά τον Timothy Rice (2014, 322) σχετίζεται με ένα σχέδιο ανεύρεσης του εαυτού μας μέσω της αυτοαναφορικότητας και γίνεται αντιληπτό ως κοινωνική διαδικασία.

Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετώπισα, όπως αποδείχτηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας, ήταν η επιλογή μελέτης ενός οικείου σε εμένα πεδίου όπως το Δίλοφο. Η μητέρα μου κατάγεται από το Δίλοφο και οι γονείς της όντας κτηνοτρόφοι, ζούσαν και εξακολουθούν να ζουν στο συγκεκριμένο χωριό για έξι μήνες το χρόνο, συμπεριλαμβανομένου και του καλοκαιριού, ενώ τους χειμερινούς μήνες μετακινούνται στο θεσσαλικό κάμπο και συγκεκριμένα το χωριό Αργυροπούλι Τυρνάβου. Θυμάμαι από πολύ μικρός να περνάω το μεγαλύτερο μέρος του καλοκαιριού μου στο Δίλοφο στο σπίτι των παππούδων μου και να κάνω παρέα με άλλα παιδιά που αντίστοιχα ερχόταν από τα αστικά κέντρα για διακοπές στο χωριό. Με την πάροδο των ετών και μετά από απόφαση των γονιών μου, αναπαλαιώσαμε ένα παραδοσιακό πετρόχτιστο σπίτι που έμεινε κληρονομιά στη μητέρα μου από την προγαγιά της, καθώς πλέον όλη η οικογένειά μου είχε αναπτύξει μία πολύ ιδιαίτερη σχέση αγάπης με το χωριό. Η εμπειρίες μου από αυτόν τον τόπο και τους ανθρώπους του είναι αδιαμφισβήτητα πολλές και θα τολμούσα να πω πως παίζανε και αρκετά μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση του σημερινού μου εαυτού. Με λίγα λόγια, το Δίλοφο είναι για εμένα ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ζωής μου.

Αυτή η οίκου ερευνητική ιδιότητα λοιπόν λειτούργησε και θετικά αλλά και προβληματικά στην εθνογραφική διαδικασία. Στα θετικά αυτής της επιλογής συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων η ύπαρξη προσωπικής κατοικίας στο χωριό, η διαπροσωπικές ή και φιλικές σχέσεις που διατηρώ με τα άτομα της κοινότητας, η

ενσυναίσθηση που έχω αναφορικά με τα ζητήματα που αφορούν την κοινότητα όντα μέλος της.

Η άφιξη και εγκατάσταση στο πεδίο²¹, όπως και η προετοιμασία για την είσοδο σε αυτό είναι ένα ζήτημα που μπορεί να αποδειχτεί προβληματικό για τον εθνογράφο, ειδικά εάν επισκέπτεται έναν άγνωστο απομακρυσμένο τόπο, τόσο σε πρακτικό αλλά και σε ψυχολογικό επίπεδο. Στη δική μου περίπτωση όπως γίνεται αντιληπτό δε χρειάστηκε να περάσω τον παραπάνω σκόπελο. Μία ακόμη μεγάλη διευκόλυνση ήταν το γεγονός πως δε χρειάστηκα κάποιο διάστημα προσαρμογής και ακόμη περισσότερο δεν πέρασα το στάδιο της αλληλογνωριμίας και οικοδόμησης σχέσης εμπιστοσύνης με τους ερευνώμενους²² διότι σε μεγάλο βαθμό αυτή προϋπήρχε. Σίγουρα η ερευνητική μου ιδιότητα διαφοροποιούσε σε κάποιες περιπτώσεις το σύνηθες επικοινωνιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο συζητάω με τους Διλοφίτες, αλλά το γεγονός αυτό δεν επηρέασε σε καμία περίπτωση τη διάθεσή τους να με καλοδεχτούν και συμμετάσχουν στην έρευνά μου.

Μερικά βασικά μειονεκτήματα αυτής τη επιλογής όπως αποδείχτηκε, είναι αφενός πως ήδη γνώριζα πολλά από τα όσα συμβαίνουν στο διλοφίτικο πανηγύρι, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να καταγράφω ήδη γνωστές σε εμένα πληροφορίες, η σχετική αμηχανία που είχα (στην αρχή τουλάχιστον) αντιμετωπίζοντας οικεία πρόσωπα ως ερευνητικά υποκείμενα και η αγωνία μου στα πλαίσια της ερευνητικής δεοντολογίας να υπογραμμίζω διακριτικά την ερευνητική μου υπόσταση σε ανθρώπους με τους οποίους συναναστρέφομαι εδώ και πολλά χρόνια σε εντελώς διαφορετικό πλαίσιο.

Αναγνωρίζοντας πως εθνογραφία είναι και τρόπος συγγραφής εκτός από ερευνητική μέθοδος και σε συνδυασμό με τη θέση πως η εθνογραφία είναι κατασκευή του ερευνητή²³, θεωρώ πως όποια ζητήματα εγκυρότητας προκύπτουν αναφορικά με την τελική εθνογραφική αναφορά, αυτεπάγγελτα διογκώνονται όταν πρόκειται για μία οίκοι έρευνα. Το παραπάνω ζήτημα με απασχολούσε πολύ κατά τη διάρκεια της έρευνας αλλά και της συγγραφής, καθώς απαιτούσα από

---

²¹ Βλ. σχετικά Myers 2014, 136-141, Krüger ο.π. 64-66.

²² Βλ. σχετικά Myers ο.π. 133-135, Krüger ο.π. 62-64.

²³ Clifford 1986, 6-8.

τον εαυτό μου να αναγνωρίζει την ιδιότητα με την οποία είναι στο πεδίο, να καταγράφει και να αναλύει τα δεδομένα με πλήρη νηφαλιότητα και αμεροληψία. Οι εθνογραφικές αλήθειες είναι εκ φύσεως «μερικές» και «ατελείς» (Clifford 1986, 6) και η υποκειμενικότητα αναγνωρίζεται ως στοιχείο που καθορίζει το αποτέλεσμα της έρευνας. Αντίβαρο στην υποκειμενικότητα αυτή που προκύπτει, θεωρώ πως πρέπει να είναι η ευσυνειδησία, η οποία και εν τέλει καθορίζει τη δεοντολογική στιβαρότητα της εθνογραφικής διαδικασίας. Με βάση τα όσα ειπώθηκαν προηγουμένως δανείζομαι εδώ μία φράση από τον James Clifford (1986, 8) η οποία υπήρξε οδηγός μου σε όλη την εθνογραφική διαδικασία : «Δεν είμαι σίγουρος ότι μπορώ να πω την αλήθεια, αλλά μπορώ να πω αυτά που ξέρω».

Συνοψίζοντας αυτή την ενότητα, να αναφέρω ότι στη συγγραφή της παρούσας εθνογραφικής μελέτη αποφεύγονται ολιστικές θεωρήσεις και γενικεύσεις στα πλαίσια του «εθνογραφικού ρεαλισμού» (Clifford 1986, 25)²⁴, ο οποίος παρουσιάζει τις κοινωνίες αχρονικές και καθηλωμένες σε ένα εθνογραφικό παρόν, καθώς επίσης αποσιωπά προσωπικές απόψεις επιμέρους ατόμων²⁵. Αντιτιθέμενος στο προαναφερθέν μοτίβο, επιλέγω να στηριχτώ όσο το δυνατόν περισσότερο στο λόγο των υποκειμένων, επιχειρώντας (όπου αυτό είναι εφικτό) να τον ενσωματώσω αυτούσιο, δίνοντάς του ρόλο οδηγού στην πλοκή του κειμένου.

1.4.1. Συγκρότηση του ερευνητικού πεδίου και πολυτοπική έρευνα

Το πεδίο της έρευνας μου είναι προφανώς το Δίλοφο. Χωροταξικά, είναι ένα χωριό στο δήμο Βοΐου του νομού Κοζάνης με υψόμετρο 965μ (βλ. 2.1 για εκτενέστερη αναφορά). Το ζητούμενο όμως στη συγκρότηση του ερευνητικού πεδίου δεν είναι μόνο ο χωροταξικός του χαρακτήρας. Το βασικότερο ζήτημα

---

²⁴ Βλ επίσης σχετικά με εθνογραφικό ρεαλισμό Γκέφου - Μαδιανού ο.π. 328 -350.

²⁵ Βλ. Σχετικά Γκέφου - Μαδιανού ο.π. 327-330.

τουλάχιστον στην παρούσα εργασία, έχει να κάνει με την κινητικότητα μέσω της οποίας συγκροτείται εν τέλει το πεδίο. Θα ήταν λάθος να θεωρηθεί το πεδίο μία συνεκτική οντότητα, σταθερή και αμετάβλητη, καθότι έτσι δε λαμβάνεται υπόψη ο διαπολιτισμικός παράγοντας, οι εξωτερικές επιρροές και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που φέρουν οι άνθρωποι που εντοπίζονται σε αυτό και είναι στην πλειοψηφία τους γαλουχημένοι σε ένα παγκοσμιοποιημένο μοντέλο πολιτισμικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Το πεδίο κατά τον Clifford (1997, 22) εκτός της χωροταξικής του οντότητας, είναι και ένα σύνολο διαλογιζόμενων πρακτικών. Για να φτάσουμε λοιπόν στο χωριό μας ή το μέρος που αποκαλούμε πεδίο μας, πρέπει σύμφωνα με τον Clifford (1997) να έχουμε συναίσθηση του ότι περάσαμε πρώτα από το αστικό κέντρο και το εθνικό πλαίσιο και ταυτόχρονα να διατηρούμε σχέση μαζί τους. Συνοψίζοντας αναφορικά με τη σύλληψη και συγκρότηση ενός πεδίου πρέπει να έχουμε υπόψη τόσο τον «ευρύτερο κόσμο» όσο και τη διαδικασία του πολιτισμικού «εισάγω – εξάγω».

Η ανάγκη που προέκυψε για πολυτοπική έρευνα δικαιολογείται θεωρώ έως ένα βαθμό από τα όσα ειπώθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο. Ειδικά για το κομμάτι των συνεντεύξεων, πολλές από αυτές έγιναν εκτός χωριού και συγκεκριμένα στον τόπο μόνιμης κατοικίας των πληροφορητών. Πολλοί Διλοφίτες επισκέπτονται το χωριό για πολύ μικρό χρονικό διάστημα και έτσι δεν ήθελα να τους βάλω στη διαδικασία της συνέντευξης κατά την παραμονή τους στο χωριό, κατασπαταλώντας το χρόνο τους και ενδεχομένως δημιουργώντας μία κατάσταση βιασύνης που πιθανότατα θα είχε αντίκτυπο και στην ποιότητα των πληροφοριών. Συνεντεύξεις έκανα στο Δίλοφο, το Δασύλλιο, τον Πεντάλοφο (βλ. χάρτη ν.2, σελ 82) τη Θεσσαλονίκη, την Κοζάνη και τη Λάρισα. Στην πόλη της Θεσσαλονίκης επίσης παρευρέθηκα σε ένα αντάμωμα Διλοφιτών που έγινε σε μία συνοικιακή καφετέρια της Θεσσαλονίκης, αλλά και σε διάφορες παρέες στις οποίες υπήρχαν Διλοφίτες κυρίως νεαρής ηλικίας, με τους οποίους συζητήσαμε εκτός των άλλων και για θέματα που αφορούν το Δίλοφο. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις δεν έγιναν συνεντεύξεις, αλλά συζητήσεις πάνω σε διάφορα θέματα και προέκυψε μία πολύ σημαντική παρατήρηση. Εκτός Διλόφου, τα μέλη της κοινότητας συζητούν πολύ πιο ελεύθερα για «δύσκολα» θέματα που αφορούν τη

δילוφίτικη κοινότητα, όπως για παράδειγμα απρεπείς συμπεριφορές μελών της κοινότητας, έντονες αντιπαραθέσεις που συνέβησαν κατά την περίοδο του πανηγυριού ή αμφιλεγόμενες αποφάσεις του διοικητικού συμβουλίου. Φαίνεται λοιπόν πως η πολυτοπική έρευνα, εκτός από ανάγκη, υπήρξε και διαβατήριο για τον εντοπισμό και καταγραφή απόψεων των Δילוφιτών οι οποίες ίσως να μην εκφραζόταν κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνάς μου στο χωριό.

1.4.2. Η επιτόπια έρευνα

Η επιτόπια έρευνα όπως αναφέρουν και οι Cooley & Barz (2008, 4) είναι το παρατηρητικό κομμάτι της εθνογραφικής διαδικασίας, κατά την οποία ο εθνομουσικολόγος προσεγγίζει ζωντανά άτομα, μέσα από τα οποία θα μάθει σχετικά με την εκάστοτε μουσικοπολιτισμική πρακτική. Η Myers (2014, 119) αναφέρει χαρακτηριστικά πως «η επιτόπια έρευνα είναι το πιο προσωπικό έργο που καλείται να φέρει εις πέρας ο ερευνητής και το κρισιμότερο μέρος της εθνομουσικολογικής έρευνας. Είναι η αναφορά του αυτόπτη μάρτυρα και θεμέλιος λίθος πάνω στον οποίο βασίζονται όλα τα συμπεράσματα».

Επέλεξα να χωρίσω σε δύο μέρη την συνολικής διάρκειας 26 ημερών επιτόπια έρευνά μου στο Δίλοφο. Η πρώτη επίσκεψή μου ήταν από τις 2 έως τις 16 Αυγούστου του 2016 και η δεύτερη από τις 15 έως τις 25 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Η επιλογή αυτή προκρίθηκε καθώς ήθελα να είμαι παρών στο χωριό το διάστημα στο οποίο συγκεντρώνεται εκεί ο περισσότερος κόσμος (τέλος Ιουλίου με 16 Αυγούστου) για να είμαι αυτόπτης μάρτυρας στη διοργάνωση και διεξαγωγή του πανηγυριού, αλλά θεώρησα πολύ ενδιαφέρον το να επιστρέψω ένα μήνα μετά το πανηγύρι και να δω τη ζωή εκεί μέσα από τα μάτια αυτών των λίγων ανθρώπων που έχουν απομείνει. Επιπροσθέτως, αξιοποίησα το δεύτερο διάστημα της επιτόπιας έρευνάς μου για να κάνω κάποιες συνεντεύξεις με ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας που είχαν μείνει στο χωριό και με τους οποίους δεν κατάφερα να μιλήσω κατά την πρώτη μου επίσκεψη. Θα πρέπει να σημειώσω πως πέραν των εθνογραφικών δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά την επιτόπια έρευνα, αντλώ και από την προσωπική μου εμπειρία παραμονής στο Δίλοφο παλαιότερα.

Αναφορικά με το πρώτο κομμάτι της επιτόπιας έρευνάς μου, αυτό ήταν επικεντρωμένο κυρίως στη συμμετοχική παρατήρηση και τις εθνογραφικές σημειώσεις πεδίου. Αναφορικά με τη συμμετοχική παρατήρηση, στην περίπτωση μου δε μπορώ να τη χαρακτηρίσω ως «βραχεία μετανάστευση» (Clifford 1997, 22) καθώς διεξήχθη στον τόπο μου και έμενα μαζί με την οικογένειά μου. Θυμάμαι χαρακτηριστικά όταν έφτασα και μπήκα στην αυλή του σπιτιού τους γονείς μου περιχαρείς που με βλέπουν και τον πρώτο ελληνικό καφέ που ήπιαμε μαζί καθώς εγώ κατάστρωνα στο μυαλό μου τη στρατηγική που θα ακολουθήσω αναφορικά με την έρευνα. Χρησιμοποιώ τη λέξη στρατηγική στη βάση του ότι η παρατήρηση μέσω της συμμετοχής όπως αναφέρει η Myers (2014, 132) είναι η βασική στρατηγική της επιτόπιας εθνομουσικολογικής έρευνας. Η παραπάνω θέση διανθίζεται από τα λεγόμενα της Γκέφου – Μαδιανού (2011, 241-242) που αναφέρει πως «η επιτόπια εθνογραφική έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση δεν είναι απλώς μία μέθοδος, αλλά μία σύνθεση από αρχές, στρατηγικές, διαδικασίες, μεθόδους και τεχνικές έρευνας». Η αλήθεια είναι πως το πρώτο διάστημα παραμονής μου στο χωριό υπήρχε μία πληθώρα γεγονότων και εκδηλώσεων με εξαιρετικό ενδιαφέρον για παρατήρηση, λόγω και της πολυκοσμίας. Ακόμη και κάποιες φαινομενικά απλές περιπτώσεις αποδείχτηκαν διαμάντια εθνογραφικού ενδιαφέροντος. Δε θα ξεχάσω το πόσο πολύ γέμισε το πράσινο σημειωματάριο με το οποίο έμαθα να ζω παρέα εκείνες τις ημέρες στο χωριό, όταν κατά τη διάρκεια μία βόλτας μου, κάποιες κυρίες που έφτιαχναν τραχανά στην αυλή ενός σπιτιού με κάλεσαν για καφέ και γλυκό του κουταλιού. Η γνωριμία μου με τους ανθρώπους του χωριού στις περισσότερες των περιπτώσεων μου άνοιγε διάπλατα πόρτες, αλλά και καρδιές και επειδή αρκετοί δεν εξοικειώθηκαν με την ερευνητική μου ιδιότητα, αποφάσισα στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων να κρατήσω τους πληροφορητές μου ανώνυμους για λόγους δεοντολογίας²⁶. Θεωρώ πως σε ορισμένες περιπτώσεις η επώνυμη αναφορά θα προκαλούσε ίσως προβλήματα, καθώς εκφράζονται θέσεις και απόψεις που ενδεχομένως να προκαλέσουν προστριβές.

---

²⁶ Βλ. σχετικά με δεοντολογία της έρευνας Myers ο.π. 127 -130.

Στη βάση του ότι η συμμετοχική παρατήρηση ενισχύει την εγκυρότητα των δεδομένων, ενδυναμώνει την ερμηνεία, παρέχει βαθιά γνώση για τον πολιτισμό και βοηθά τον ερευνητή να διατυπώσει ουσιώδη ερωτήματα (Myers 2014, 132), προσπάθησα να παρευρεθώ σε πληθώρα γεγονότων του κοινοτικού βίου. Εκτός των σημειώντων γεγονότων όπως οι εκλογές του συλλόγου και φυσικά το πανηγύρι, στο οποίο συμμετείχα ενεργά τόσο στο κομμάτι διοργάνωσης όσο και στο γλέντι και τα χορευτικά δρώμενα, προσπάθησα να δώσω βάση σε μικρότερης εμβέλειας γεγονότα του απλού καθημερινού βίου. Το καφενείο του χωριού, οι φιλόξενες αυλές των σπιτιών, τα σημεία συνάντησης της νεολαίας, οι φυσιολατρικές πεζοπορίες με διάφορες παρέες αποδείχτηκαν πλούσιες πηγές ερευνητικών δεδομένων. Η εικόνα που έδινα στους υπόλοιπους μερικές φορές ήταν αλλόκοτη και με την πάροδο του χρόνου προσπαθούσα να είμαι πιο διακριτικός αναφορικά με την καταγραφή σημειώσεων. Ένα πολύ χαρακτηριστικό και συνάμα αστείο περιστατικό συνέβη στο χώρο συνάντησης της νεολαίας του χωριού, το παλιό σχολείο όταν απορροφημένος στο τετράδιό με τις σημειώσεις μου, άκουσα τον αδερφό μου να φωνάζει «Άντε ρε κλείστο τώρα και έλα να παίξουμε κάνα μπουρλότ²⁷!».

1.4.3. Οι συνεντεύξεις

Η εθνογραφική συνέντευξη συνοδεύει και συμπληρώνει τη συμμετοχική παρατήρηση και σύμφωνα με τη Λυδάκη (2001, 264) «χρησιμοποιείται ως μέτρο σύγκρισης για την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των συμπερασμάτων και των ερμηνειών του ερευνητή».

Συνολικά πραγματοποίησα 12 συνεντεύξεις στις οποίες προτίμησα τις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου συντασσόμενος με την άποψη του Denzin (1970) που

---

²⁷ Παιχνίδι με τράπουλα δημοφιλές στο Δίλοφο.

υποστηρίζει πως πρέπει να έχουμε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις διότι επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να χρησιμοποιούν τους δικούς του μοναδικούς τρόπους να υπερασπίζονται τον κόσμο, κάθε περίπτωση συνεντευξιαζόμενου είναι διαφορετική οπότε μία προκαθορισμένη σειρά ερωτήσεων δεν είναι δεδομένο πως θα λειτουργήσει και επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να θίξουν σημαντικά ζητήματα, που δεν περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα.

Θέλοντας το δείγμα των πληροφορητών μου να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο αντιπροσωπευτικό, το ηλικιακό φάσμα των τελευταίων ήταν 18 – 90 ετών, με ποικιλία σε κοινωνικοοικονομική κατάσταση και αναφορικά με το φύλο τους, επέλεξα έξι άντρες και 6 γυναίκες. Επίσης η επιλογή έγινε και με βάση την κατηγοριοποίηση των πληροφορητών σε κάποιες υποομάδες της διλοφίτικης κοινότητας, μερικές από τις οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ενδεικτικά η νεολαία του χωριού, οι παραμένοντες στο χωριό για μεγαλύτερο διάστημα, οι έχοντες επαγγελματική δραστηριότητα στο χωριό.

Έχοντας υπόψη το ότι η συνέντευξη βασίζεται στη διαπροσωπική σχέση πληροφορητή – ερευνητή και το αποτέλεσμα της είναι προϊόν της επικοινωνίας που δημιουργείται ανάμεσά τους²⁸, επιδίωξη μου ήταν να υπάρχει ένα ανάλαφρο κλίμα που παραπέμπει σε συζήτηση και προσπάθησα να είμαι όσο το δυνατό λιγότερο παρεμβατικός. Ο στόχος της συνέντευξης κατά την Krüger (2008, 78) είναι να παραχθούν ειλικρινείς και αληθείς απαντήσεις από τους συμμετέχοντες και το ευχάριστο, μη πιεστικό κλίμα βοηθά σε αυτή την κατεύθυνση.

Κεφάλαιο 2:

Η διλοφίτικη κοινότητα

---

²⁸ Νιτσιάκος 1995, 75. Βλ. σχετικά και Abrams 2010, 54 – 77.

Στην ενότητα αυτή επιχειρώ να παρουσιάσω τη διλοφίτικη κοινότητα, έχοντας ως σημείο αναφοράς το διάστημα στο οποίο τα περισσότερα μέλη της βρίσκονται και συμβιώνουν στο χωριό (χωρίς να διαγράφεται βέβαια η εκτός χωριού κοινοτική δραστηριότητα). Το ημερολογιακό αυτό κομμάτι, αφορά τους καλοκαιρινούς μήνες και ειδικότερα τον Ιούλιο και κυρίως τον Αύγουστο, όταν γίνεται και το πανηγύρι του χωριού. Στόχος μου είναι να ανακαλύψω τους συνδετικούς κρίκους ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, να εντοπίσω σημεία ετερογένειας, αυτοπροσδιορισμούς, ζητήματα ταυτότητας, κοινωνικής οργάνωσης και πολιτισμικών πρακτικών. Ουσιαστικά θα μπορούσα να περιγράψω το κεφάλαιο αυτό ως μία εθνογραφία της καθημερινότητας στο Δίλοφο, η οποία οδηγεί στο πανηγύρι, το οποίο αποτελεί την κορύφωση αλλά και το τέλος αυτής της συμβίωσης, μέχρι την επόμενη χρονιά. Σε αυτό το κεφάλαιο αντλώ κυρίως από τις εθνογραφικές μου σημειώσεις και τις συνεντεύξεις.

2.1. Ο τόπος

Η βιβλιογραφία για το Δίλοφο είναι πολύ περιορισμένη και περιορίζεται σε δύο βασικά συγγράμματα, συγκεκριμένα το βιβλίο του Στέφανου Τζιούφα «Το Δίλοφο Βοΐου»²⁹ και το δημοσιευμένο από τον Γ. Τσάρα στο περιοδικό «Μακεδονικά»³⁰ ημερολόγιο του παπά Νικόλα Κουκόλη. Υπάρχουν πληροφορίες επίσης σε διάφορες ιστοσελίδες κυρίως λαογραφικού ενδιαφέροντος³¹. Εκτός των προαναφερθέντων, αξιοποιώ σε αυτό το υποκεφάλαιο πληροφορίες για το χωριό και την ιστορία του από τις εθνογραφικές μου συνεντεύξεις και συζητήσεις με Διλοφίτες.

Το Δίλοφο βρίσκεται στην ορεινή ζώνη του δήμου Βοΐου Κοζάνης και έχει 965μ υψόμετρο. Η ονομασία του κατά την Οθωμανική περίοδο ήταν Λιμπόχωβο. Το χωριό ιδρύθηκε περί τα μέσα του 17^{ου} αιώνα και εικάζεται πως οι πρώτοι

---

²⁹ Τζιούφας 1977.

³⁰ Τσάρας 1968, 257 – 322.

³¹ Βασιλειάδου 2011.

<https://dimosvoiou.gr/de-tsotiliou/choria-tsotylioy/> (ημερ. πρόσβασης 8/6/2016)

<http://www.tovoion.com/> (ημερ. πρόσβασης 8/6/2016)

οικιστές του ήρθαν από το Λιμπόχωβο της Βορείου Ηπείρου. Παράλληλα κατά την οθωμανική περίοδο, έφτασαν στο Δίλοφο πληθυσμοί από τα καμποχώρια της Ανασελίτσας³², πιθανότατα για να αποφύγουν τον εξισλαμισμό. Το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού όμως ήρθε στο Δίλοφο σταδιακά από το χωριό Τσέρος το οποίο υπέφερε από Αρβανίτες ληστές και διερχόμενα τουρκαλβανικά στρατεύματα λόγω της επίκαιρης επικοινωνιακή θέσης του ως σταυροδρόμι που συνέδεε Ήπειρο και Θεσσαλία. Ο Τσέρος καταστράφηκε τρεις φορές, το 1700, το 1770 και το 1830, όταν και εγκαταλείφθηκε εντελώς.

Εικόνα 1 : Πανοραμική φωτογραφία του Διλόφου. Μπροστά διακρίνεται ο «δώθε μαχαλάς» και απέναντι ο «πέρα μαχαλάς».

Το Δίλοφο θεωρείται ένα από τα ξακουστά μαστοροχώρια της περιοχής, κάτι που μαρτυρά και η αρχιτεκτονική του. Τα περισσότερα σπίτια είναι πέτρινα, ενώ απαγορεύεται πλέον να χτιστεί σπίτι στο χωριό το οποίο να μην έχει τουλάχιστον πέτρινη επένδυση εξωτερικά, εξαιτίας του επίσημου χαρακτηρισμού του Διλόφου ως παραδοσιακού οικισμού στο πλαίσιο της κρατικής πρωτοβουλίας για διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

---

³² Ως Ανασελίτσα ή Λείψιστα αναφέρεται η σημερινή πόλη της Νεάπολης Βοΐου Κοζάνης κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Οικιστικά το Δίλοφο αποτελείται από δύο μαχαλάδες³³ οι οποίοι καταλαμβάνουν έναν λόφο ο καθένας (εξ' ου και το όνομα του χωριού). Κατά την περίοδο ακμής του η οποία οριοθετείται σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες από τα μέσα του 19^{ου} έως το ξέσπασμα του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, το Δίλοφο αριθμούσε περίπου τετρακόσιους κατοίκους. Οι κύριες μορφές απασχόλησης των κατοίκων ήταν η καλλιέργεια της γης, η κτηνοτροφία, το εμπόριο και η οικοδομική. Η δημογραφική παρακμή του χωριού που σταδιακά το οδήγησε και σε ερήμωση κατά τους χειμερινούς μήνες άρχισε με το Β΄ΠΠ για προφανείς λόγους και συνεχίστηκε κατά τον εμφύλιο. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου το Δίλοφο θεωρούνταν φίλα προσκείμενο στις δυνάμεις του Ε.Α.Μ – Ε.Λ.Α.Σ. Υπό το φόβο του να γίνει το χωριό κέντρο ανεφοδιασμού και ορμητήριο για τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος, οι αρχές μετέφεραν τον τοπικό πληθυσμό στον γειτονικό Πεντάλοφο³⁴ κατά το διάστημα 1947 – 1950 σύμφωνα με τις προφορικές συνεντεύξεις. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει μία ηλικιωμένη Διλοφίτισα :

Το δικό μας το χωριό, το Δασύλλιο, η Σβόλιανη, το Επταχώρι, η Ζούζουλη, οκτώ χωριά ήταν στον Πεντάλοφο. Ήταν αντάρτες, για αυτό έφυγαν. Τα πήγαν τα χωριά αυτά στον Πεντάλοφο ο στρατός, για να μην τροφοδοτούν τους αντάρτες.

Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου αλλά και μετά το τέλος του, πολλοί Διλοφίτες μετανάστευσαν σε χώρες όπως η Αυστραλία, η πρώην Σοβιετική Ένωση και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, αλλά και στο εσωτερικό της χώρας κυρίως στη Θεσσαλονίκη και τη Λάρισα, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες εργασίας (κυρίως οι οικοδόμοι), αλλά και λόγω πολιτικών διωγμών. Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 ξεκινά μια περίοδος δημογραφικής αιμορραγίας η οποία και δε διεκόπη από τότε με αποτέλεσμα σήμερα το χωριό να αριθμεί ελάχιστους μόνιμους κατοίκους, μετρημένους κυριολεκτικά στα δάχτυλα.

---

³³ συνοικία / γειτονιά

³⁴ Βλ. για αντίστοιχες περιπτώσεις Cowan ο.π. 53 -54, Boeschoten 2003.

Ο αριθμός των μόνιμων κατοίκων διαφοροποιείται χρόνο με το χρόνο, αλλά σε καμία περίπτωση δε φτάνει σε διψήφιο νούμερο.

Σήμερα, στο χωριό υπάρχει κινητικότητα κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Από την άνοιξη ακόμη, εάν οι καιρικές συνθήκες το ευνοούν, εγκαθίστανται κάποιοι συνταξιούχοι στο χωριό, οι οποίοι περνούν το χειμώνα στα αστικά κέντρα. Προοδευτικά και μέχρι το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου, ολοένα και περισσότερος κόσμος έρχεται και εγκαθίσταται στο χωριό. Πολλοί εργαζόμενοι αφήνουν τα παιδιά στους παππούδες και επιστρέφουν τα Σαββατοκύριακα, καθώς οι περισσότεροι Διλοφίτες ζουν σε πόλεις με σχετικά ανεκτή χιλιομετρική απόσταση από το χωριό και πιο συγκεκριμένα την Θεσσαλονίκη και τη Λάρισα. Στο Δίλοφο επίσης θα βρούμε αρκετό κόσμο τις τελευταίες μέρες του Οκτώβρη, καθώς εκείνη την περίοδο γίνεται στο χωριό γουρνοχαρά ή γουρνοχαρά όπως λέγεται στην τοπική διάλεκτο. Γενικότερα οι γουρνοχαρές στην περιοχή γίνονται αργότερα, μέσα στο χειμώνα, αλλά οι Διλοφίτες όπως λένε χρησιμοποιούν αυτό το έθιμο αντί ανταμώματος : «Αντί για αντάμωμα Διλοφιτών στις πόλεις, κάνουμε τη γουρνοχαρά εδώ, δημιουργώντας μία αφορμή να πάμε στο χωριό». Η ημερολογιακή τοποθέτηση της γουρνοχαράς στο Δίλοφο ουσιαστικά εξυπηρετεί στο να επισκεφτούν οι χωριανοί τον τόπο για τελευταία φορά πριν τους χειμερινούς μήνες, να ευχηθούν καλό χειμώνα, να γλεντήσουν μαζί υπό τον ήχο του κλαρίνου και να κλείσουν τα σπίτια τους. Η γουρνοχαρά πλαισιώνεται φυσικά με μουσική και γλέντι στην πλατεία του χωριού. Οι μουσικοί που παίζουν είναι συνήθως οι ίδιοι με αυτούς που παίζουν και στο πανηγύρι.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που ταλανίζει το Δίλοφο τα τελευταία χρόνια, είναι οι μεγάλης έκτασης ζημιές που προκλήθηκαν το 2010 όταν το υπέδαφος κάτω από την πλατεία και την εκκλησία υποχώρησε λόγω κακοτεχνίας στα αποστραγγιστικά έργα του σημείου. Η εκκλησία υπέστη μεγάλη ζημιά, με αποτέλεσμα το μισό της κομμάτι να πέσει το 2011³⁵ και το κτίριο του πολιτιστικού κέντρου επίσης να κριθεί ακατάλληλο προς χρήση. Η κατάσταση

---

³⁵ Βλ. σχετικά Λιανός 2012.

αυτή διαιωνίζεται μέχρι και σήμερα. Η αρχαιολογική υπηρεσία δεν επιτρέπει την παρέμβαση στην εκκλησία, καθώς αποτελεί μνημείο μεγάλης αρχαιολογικής σημασίας και βρίσκεται υπό τη δική της επίβλεψη. Η εφορεία αρχαιοτήτων παρόλα αυτά δεν έχει κάνει με τη σειρά της τις απαραίτητες κινήσεις για την αναστήλωση του ναού και την αποκατάσταση του προβλήματος.

Εικόνα 2 : Η εκκλησία του χωριού Ι. Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου, πριν την καταστροφή

Εικόνα 3 : Η κατάσταση της εκκλησίας, μετά την καταστροφή

2.2. Η βασική προβληματική στη μελέτη της διλοφίτικης κοινότητας

Ο Βασίλης Νιτσιάκος στη μελέτη του για το χωρό στο πανηγύρι του χωριού Περιβόλι στα Γρεβενά προβαίνει σε μία κατηγοριοποίηση των μελών της κοινότητας μέσω της οποίας οι παραμένοντες στο χωριό κτηνοτρόφοι - φορείς της παραδοσιακής νοοτροπίας περιγράφονται ως «συνέχεια» ενώ οι επιστρέφοντες αστοί – φορείς νεωτερικών ιδεών χαρακτηρίζεται ως «δεύτερη ύπαρξη»³⁶. Στην περίπτωση του Δίλοφου, η διάσταση της «συνέχειας» έχει σχεδόν πάψει να υφίσταται και η «δεύτερη ύπαρξη» είναι αυτή που κυριαρχεί. Τα τελευταία χρόνια στο Δίλοφο οι παραμένοντες είναι 5 – 6 άτομα, ενώ κατά το πρώτο μισό του Αυγούστου ο πληθυσμός φτάνει μέχρι και τα 250 άτομα. Το γεγονός πως το χωριό είναι αρκετά απομακρυσμένο από το αστικό κέντρο (με ό,τι αυτό συνεπάγεται) και οι δύσκολες καιρικές συνθήκες που επικρατούν εκεί το χειμώνα αποθαρρύνουν ακόμη και Διλοφίτες που συνταξιοδοτούνται να εγκατασταθούν μόνιμα σε αυτό καθώς όπως λένε «θέλουμε, αλλά δε μπορούμε». Με βάση τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν παρατηρείται κάποια έντονη κοινοτική δραστηριότητα εκτός χωριού αν εξαιρέσουμε τις ενέργειες του εκλεγμένου Συλλόγου και τις περιστασιακές συναντήσεις νεαρών Διλοφιτών στη Θεσσαλονίκη και τη Λάρισα, η διλοφίτικη κοινότητα μπορεί να χαρακτηριστεί από περιστασιακή έως ημιφαντασιακή³⁷, καθώς για να την κατανοήσει κανείς πρέπει να βασιστεί στη διάσταση της απουσίας και στην προσωρινότητα των επαφών.

2.3. Καθημερινότητα και ετερογένεια

Έχοντας υπόψη πως μιλάμε για ένα σύνολο ανθρώπων που ναι μεν έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς το Δίλοφο, αλλά έχουν γαλουχηθεί σε ένα ευρύτερο

---

³⁶ Νιτσιάκος 1995, 19.

³⁷ Βλ. για την έννοια της φαντασιακής κοινότητας Anderson 1997.

πολυπολιτισμικό πλαίσιο και έχουν διαμορφώσει τις συνθήκες διαβίωσής τους ανεξάρτητα με τη διλοφίτικη κοινότητα, έχει αξία να δούμε πώς οι κοινωνικο – οικονομικές διαφοροποιήσεις, καθώς και η ποικιλία σε επίπεδο πολιτισμικής έκφρασης που τους χαρακτηρίζει, εντοπίζονται στο πλαίσιο του χωριού. Θα ξεκινήσω με τη στυγνή απάντηση ενός ηλικιωμένου (η οποία με ξάφνιασε ομολογώ) όταν τον ρώτησα πώς περνάει ο κόσμος τις μέρες στο χωριό :

Πιδίμ, είναι δυο ειδών ανθρώπ'. Είναι οι νυκοκοιραίοι, που φτιαν' δουλειές και ταιριάζν τα σπίτια τς κι κόβουν κάνα ζύλο παραπάν άμα θα ρθουν τ' γουρνοχαρά και μετά είναι κι οι χασουμέρδισ, απου θα 'ρθν κι θα τα βρουν έτμα ή κι να μην τα βρουν δεν τς νιάζ. Αυτοί είναι μόνον για λούσο, νταλαβερ κι κάνα σουβλάκι στην πλατεία!

Η παραπάνω θέση δεν περιορίζεται σε ένα δίπολο εργατικός – τεμπέλης, αλλά επί της ουσίας αναφέρεται σε αυτούς που νοιάζονται για το χωριό και σε αυτούς για τους οποίους αποτελεί έναν καθαρά τουριστικό προορισμό.

Η ετερογένεια επιτελείται πρώτα πρώτα στην καθημερινότητα κατά το διάστημα παραμονής στο Δίλοφο, καθώς η αντίληψη για τη ζωή στο χωριό, τα ενδιαφέροντα και οι δραστηριότητες του καθενός φανερώνουν ένα σύνολο ιδεολογικών, αξιακών, οικονομικών και πολιτισμικών διαφοροποιήσεων. Πολλοί ασχολούνται με οικιακές εργασίες και εργασίες συντήρησης των σπιτιών τους.

Η συντήρηση των σπιτιών στο Δίλοφο είναι μία ιδιάζουσα υπόθεση, καθώς τα περισσότερα είναι αρκετά παλιά και πέτρινα και επιτάσσουν μία περιοδικότητα αναφορικά με τη συντήρηση, έχοντας υπόψη πως μένουν και για πολύ καιρό ακατοίκητα το χειμώνα.

Εικόνα 4 : Αγκωνάρι παλαιού πέτρινου σπιτιού στο οποίο αναγράφεται η ημερομηνία δόμησης

Η επιβλητικότητα και η διαχρονικότητα των πέτρινων αυτών αρχοντικών φαίνεται να εκλαμβάνεται από τους Διλοφίτες και με έναν μεταφυσικό χαρακτήρα ο οποίος τα αναγάγει σε σύμβολα ενός χωροχρονικού συνεχούς. Ένας Διλοφίτης μέσης ηλικίας λέει χαρακτηριστικά :

Πού να χτιστούν τέτοια σπίτια σήμερα. Σκέψου πως αυτό εδώ που κοιτάς έγινε το 1872, με τα μέσα που είχαν τότε οι άνθρωποι και άντεξε. Ήταν τότε μάστορες φανταστικοί. Αν συντηρηθεί καλά, δε θα πέσει ποτέ αυτό το σπίτι.

Αρκετοί Διλοφίτες συνηθίζουν να κάνουν περιπάτους στη φύση και να διοργανώνουν πεζοπορίες μαζί με παρέες. Αυτή είναι μόνο μία πτυχή της φυσιολατρικής τάσης που εμφανίζεται σε μεγάλο κομμάτι των Διλοφιτών η οποία συνδυάζεται με μία γενικότερη οικολογική άποψη. Τα παρακάτω λόγια είναι της νεαρής Αρχοντίας, με αφορμή μία εκδρομή στην οποία δεν παρευρέθηκα κατά τις μέρες του Αυγούστου στο χωριό :

Πήγαμε στο Γιάβρο³⁸ εκδρομή σήμερα. Περάσαμε πολύ ωραία, κρίμα που δεν ήρθες. Με την ευκαιρία μαζέψαμε και όσα σκουπίδια βρήκαμε στο δρόμο.

Μερικοί τις μέρες πριν από το πανηγύρι που το χωριό δεν είναι τόσο κοσμικό, επιλέγουν να κάνουν εκδρομές εκτός Διλόφου με τα αυτοκίνητά τους, συνήθως σε προσβάσιμους προορισμούς με τουριστικό ενδιαφέρον όπως η Σαμαρίνα. Οι μέρες στο χωριό είναι επίσης η καλύτερη ευκαιρία να περάσουν οι Διλοφίτες χρόνο με τους γονείς και τους παππούδες τους αντίστοιχα, πολλοί από τους οποίους πηγαίνουν στο χωριό αρκετά νωρίτερα το καλοκαίρι ή ακόμη και στα μέσα με τέλη της άνοιξης εάν το επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες. Δε λείπουν οι περιπτώσεις που οι παππούδες κάνουν και παράπονα, υποστηρίζοντας πως πλέον ο κόσμος επισκέπτεται το χωριό για μικρότερο χρονικό διάστημα από ό,τι παλαιότερα. Η Αλεξάνδρα, μία κυρία μεγάλης ηλικίας που γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Δίλοφο και η οποία αν ζούσε για καιρό μακριά από το χωριό, μένει για μεγάλα διαστήματα εκεί τα τελευταία χρόνια αναφέρει :

Τότε ο κόσμος ερχόταν εδώ δυο μήνες το καλοκαίρι. Τώρα βλέπεις, οι δασκάλοι κι όλοι αυτοί κάνουν σπίτια στη Χαλκιδική. Γιατί να 'ρθουν εδώ και να μην παν στη Χαλκιδική;

Η άποψη που εκφράζεται παραπάνω έχει και άλλες παραμέτρους. Παρατηρείται πως χωριανοί με πιο περιορισμένη οικονομική δυνατότητα έρχονται στο χωριό για αρκετά περισσότερο καιρό, απεναντίας οι πιο εύρωστοι οικονομικά κάνουν αλλού τις διακοπές τους και εμφανίζονται στο Δίλοφο για μικρό χρονικό διάστημα κοντά στο πανηγύρι. Η τελευταία παρατήρηση, διαμορφώνει από ό,τι φαίνεται και μία επιπλέον κατάσταση στο κοινό αίσθημα, καθώς όσοι βρίσκονται στο χωριό για μεγάλα χρονικά διαστήματα φαίνεται να χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης. Ένας Διλοφίτης μεγάλης ηλικίας που μένει στο χωριό για σχετικά μεγάλο διάστημα κάθε χρονιά μας αναφέρει :

Εμ που θα βασιστούμε; Σε αυτούς που είναι εδώ περισσότερο καιρό παιδάκι μ'. Είναι καμπός' ώσπου να προλάβς να τς δεις φεύγουν πίσω πάλι.

---

³⁸ Τοποθεσία η οποία βρίσκεται ανάμεσα στο Δίλοφο και τον Πεντάλοφο.

Η κοινωνική ζωή επιτελείται στην πλατεία του χωριού, εκεί όπου το μικρό (και μοναδικό) αυτοδιαχειριζόμενο καφεενεδάκι, μέσω των περιορισμένων παροχών του και των εξαιρετικά χαμηλών τιμών του εξισώνει τις οικονομικές δυσαναλογίες. Εκεί μαζεύονται οι άντρες από νωρίς το απόγευμα για το καθιερωμένο μπουρλότ και το τάβλι και ακολουθούν οι γυναίκες λίγο αργότερα (δεν αποτελεί κανόνα η ώρα προσέλευσης στην πλατεία όπως περιγράφεται παραπάνω, παρόλα αυτά παρατηρείται η προαναφερθείσα συνέπεια αναφορικά με τις αφίξεις). Η πλατεία του χωριού είναι ο κατεξοχήν χώρος συνάντησης όλων των χωριανών. Ο δεύτερος τόπος συνάντησης, με σαφώς πιο προσωπικό χαρακτήρα, είναι η αυλή. Ως επιβεβαίωση έρχονται τα λόγια ενός κυρίου μέσης ηλικίας που αναφέρει χαρακτηριστικά : *Στην «πλατεία είμαστε για όλους. Στην αυλή μας, για όποιους εκτιμάμε»*. Τη συγκεκριμένη δήλωση βέβαια την έκανε στην αυλή του και δεν ξέρω κατά πόσο θα έλεγε το ίδιο μπροστά σε περισσότερο κόσμο. Ένα τυπικό βράδυ στο Δίλοφο την περίοδο του Αυγούστου θα βρει την πλειοψηφία της κοινότητας στην πλατεία του χωριού, μέρος στο οποίο τα μέλη της συζητούν, θυμούνται ιστορίες, ψήνουν, αστειεύονται, συμφωνούν και διαφωνούν, άλλοτε εντονότερα και άλλοτε πιο ήπια. Τα θέματα συζήτησης έχουν τις περισσότερες φορές να κάνουν με το χωριό, αλλά αυτό δε σημαίνει πως λείπει η θεματολογία που αφορά μείζονα ζητήματα όπως η πολιτική και η οικονομία. Αναφορικά με τον πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό, λίγο πολύ όλοι γνωρίζουν τι πρεσβεύει ο καθένας. Σύμφωνα με την παρατήρησή μου όμως δεν έτυχε να εκτροχιαστεί κάποια συζήτηση πολιτικού περιεχομένου ανάμεσα στους μεγαλύτερους Διλοφίτες, κάτι το οποίο γίνεται συχνά στους κύκλους της νεολαίας όπως θα δούμε παρακάτω.

Οι προσωπικές συμπάθειες και αντιπάθειες είναι σαφές πως έχουν δημιουργήσει κατά καιρούς καταστάσεις συγκρουσιακού χαρακτήρα σε διάφορα επίπεδα και για διάφορους λόγους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σύμφωνα με αναφορές Διλοφιτών που επιλέγουν να παραμείνουν ανώνυμοι, είναι μία μεγάλης έκτασης αντιπάθεια κάποιων χωριανών προς το πρόσωπο του Τηλέμαχου

Σαμαρά³⁹, που για τους δικούς τους λόγους έφτασαν να θέτουν ζητήματα διχοτόμησης, του τύπου «ή αυτός ή εγώ». Στην προκειμένη περίπτωση πάντως φαίνεται από τα λεγόμενα των πληροφορητών μου πως το μεγαλύτερο ποσοστό της κοινής γνώμης πήρε το μέρος του Σαμαρά, όπως φαίνεται και από τα λεγόμενα ενός μεσήλικα Διλοφίτη :

Ο Σαμαράς είναι όλο το χρόνο εδώ. Έχει επαγγελματική δραστηριότητα εδώ. Ξέρει τα προβλήματα του τόπου. Έχει διατελέσει πρόεδρος και έχει επαφή με τα κέντρα αποφάσεων. Είναι εξέχον πρόσωπο για το χωριό και «φύλακας». Με ποιανού το μέρος να είμαι; Με αυτών που έρχονται δέκα μέρες το χρόνο;

Αξιοσημείωτο γεγονός είναι πως εμφανίζονται κατά καιρούς διάσταση απόψεων και διχογνωμίες, ακόμα και σε επίπεδο συλλόγων των Διλοφιτών. Να σημειώσω αρχικά το γεγονός πως κατά καιρούς έχουν λειτουργήσει διάφοροι σύλλογοι Διλοφιτών, όπως η Ένωση Απανταχού Διλοφιτών (με έδρα τη Θεσσαλονίκη) και ο Σύλλογος Διλοφιτών Λάρισας. Στηρίζω την υποβόσκουσα διπολικότητα ανάμεσα στους δύο προαναφερθέντες συλλόγους με βάση την ύπαρξη αμοιβαίων μεταξύ τους επιστολών (βλ. αρχειακό υλικό, σελ.83 -86) οι οποίες παρουσιάζουν ανταγωνιστικότητα και ψυχροπολεμικό κλίμα.

Ετερογένειες εντοπίζονται και ως προς την πολιτισμική έκφραση. Ένα παράδειγμα είναι η διαφωνία μελών της κοινότητας ως προς τη διεξαγωγή ρεμπέτικων συναυλιών (πριν το πανηγύρι) στο χωριό με το επιχείρημα πως τέτοιες μουσικές εκδηλώσεις αλλοιώνουν την εντόπια μουσική παράδοση. Ο αντίλογος των υπολοίπων ήταν πως θέλανε και κάτι διαφορετικό εκτός από τα κλαρίνα, τα οποία έτσι κι αλλιώς θα αναλάμβαναν όπως πάντα το μουσικό κομμάτι του πανηγυριού. Νεαρός του χωριού χαρακτηριστικά αναφέρει :

Εμείς αρχικά αυτό [ρεμπέτικο] είπαμε να το διοργανώσουμε για να μαζέψουμε λεφτά για την εκκλησία (βλ. 2.1) και να το χρησιμοποιήσουμε ως μέσο πίεσης στις τοπικές αρχές να ασχοληθούν. Αλλά ρε συ, κακά τα ψέματα, μας αρέσουν και αυτά τα τραγούδια. Γλεντάμε και με αυτά.

---

³⁹ Εμβληματική προσωπικότητα του Διλόφου, καθώς είναι μόνιμος κάτοικος του χωριού, οι επαγγελματικές του δραστηριότητες βρίσκονται εκεί και ασχολείται με τα κοινά καθώς υπήρξε για μεγάλο χρονικό διάστημα πρόεδρος της Κοινότητας.

Ένας άλλος κύριος μεγαλύτερης ηλικίας αναφέρει με κάπως ενοχικό ύφος :

Κι εγώ το θέλω. Το μπουζούκι μ' αρέσει, αλλά δεν το λέω [γέλια]. Πάπος είμαι και θέλω να χορέψω ένα ζεϊμπέκικο. Όσοι βγήκαμε παραπέρα και χορέψαμε και σε πέντε μπουζούκια, το θέλουμε, τι να κάνουμε;

Το παραπάνω περιστατικό γεννά επίσης ερωτήματα για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται η τοπική κοινωνία την έννοια του «παραδοσιακού» και της αυθεντικότητας σε μουσικό επίπεδο, θέμα το οποίο εξετάζεται στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας.

Το μείζον ζήτημα που απασχολεί τα τελευταία χρόνια το Δίλοφο, είναι η φυσική καταστροφή που υπέστη η κεντρική πλατεία του χωριού το 2011 (βλ. 2.1). Εκτός των λειτουργικών προβλημάτων που επιφέρει ένα τέτοιο γεγονός, φαίνεται μέσα από διάφορα περιστατικά πως έχει δημιουργήσει προστριβές ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας ή έχει αμβλύνει ήδη υπάρχουσες ρήξεις. Το πιο προβληματικό ζήτημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι εκδηλώσεις του χωριού πρέπει να πραγματοποιηθούν μέσα σε ένα καινούριο πλαίσιο. Μέχρι τότε, το κομμάτι της διοργάνωσης του πανηγυριού, αναλάμβανε ο Τηλέμαχος Σαμαράς (βλ. υποσημ. 39), ο οποίος λειτουργούσε το εκμισθωμένο από αυτόν πολιτιστικό κέντρο το οποίο βρίσκεται στην πλατεία του χωριού και προσέφερε υπηρεσίες εστίασης. Λόγω των υλικών ζημιών που υπέστη το κτίριο του πολιτιστικού και το κατέστησαν ακατάλληλο προς χρήση, η διοργάνωση του πανηγυριού στηρίζεται από τότε μέχρι και σήμερα στο πνεύμα εθελοντισμού και την προσωπική εργασία των Διλοφιτών. Το καθεστώς αυτό, αν και αποδείχτηκε λειτουργικό καθώς η διεξαγωγή του πανηγυριού γίνεται κανονικά, πυροδότησε εντάσεις. Παραθέτω ένα απόσπασμα στο οποίο ένας νεαρός Διλοφίτης απευθυνόμενος σε μία φίλη του, εκφράζει τη δυσαρέσκειά του για τη στάση μερικών συνομήλικών τους :

Θα πάω και θα τους βρίσω. «Είμαι εδώ από το πρωί, τρέχω σαν τρελός, έχω αλλάξει 3 πόστα και έρχονται αυτοί τώρα χαλαρά, αράζουν στις καρέκλες και μου λένε να τους πάω ψητά και ποτά! Τι είμαι ρε δούλος τους. Θα τους κοπούν τα χέρια να πάνε μόνοι τους να τα πάρουν; Τρέχουμε που τρέχουμε για τους ξένους. Δε φτάνει που δε βοηθάνε καθόλου, θέλουν να μας

καβαλήσουν κιόλας. Ας έφερναν μαζί τους ένα σερβιτόρο από τις διακοπές τους στα νησιά.

Παρατηρούμε εδώ ένα αίσθημα αδικίας νεαρού το οποίο εκφράζεται μάλιστα πολύ έντονα και προεκτείνεται σε παραμέτρους οι οποίες καταδεικνύουν πιθανότατα μία γενικότερη άποψη που έχει ο ίδιος για αυτά τα άτομα. Στον αντίποδα, μετά από προσωπική μου ερώτηση σε φίλο για το γεγονός πως δε βοηθά καθόλου στη διεκπεραίωση του πανηγυριού μου απάντησε : *«Τρεις μέρες έρχομαι όλες κι όλες, να ξεκουραστώ. Δε γουστάρω τώρα να μπλέξω»*. Τα παραπάνω γεγονότα έχουν αντίκτυπο σαφώς και σε διαπροσωπικό επίπεδο και πολύ περισσότερο ανάμεσα στους κύκλους της νεολαίας του χωριού, η οποία είναι περισσότερο επιφορτισμένη τα τελευταία χρόνια με τη διοργάνωση του πανηγυριού. Η παρακάτω μαρτυρία είναι νεαρού Διλοφίτη :

Δεν έχω καμία διάθεση να κάτσω μαζί τους. Δεν τους γουστάρω κιόλας. Εγώ κουβαλούσα μύτερες κι αυτοί χορεύανε. Τώρα τι; Να αράξουμε μαζί και όλα καλά; Αλλά δεν περίμενα και κάτι άλλο.

Εμφανίστηκε παράλληλα τα τελευταία χρόνια μία τάση στους κόλπους της διλοφίτικης κοινότητας, σύμφωνα με την οποία το χωριό πρέπει να προβληθεί τουριστικά. Βασική θέση των υποστηρικτών αυτής της άποψης, είναι πως χρησιμοποιώντας τις δύο μεγαλύτερες εκδηλώσεις του χωριού (πανηγύρι - γουρνοχαρά), πρέπει να επιδιώκεται όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προσέλευση ξένου κόσμου στο Δίλοφο, κάτι που θα ενισχύσει οικονομικά το ταμείο του συλλόγου και θα συμβάλει στη διατήρηση μίας κάποιας κινητικότητας η οποία θα λειτουργήσει ως αποτρεπτικός παράγοντας στην ερήμωση του τόπου. Η προσέλευση γενικότερα ξένων στις εκδηλώσεις του χωριού ποικίλει ανάλογα με τη χρονιά και κυμαίνεται σε μία μέτρια κατάσταση, ενώ μεγάλη προσέλευση έχει σημειωθεί κατά καιρούς σε εμβόλιμες εκδηλώσεις, όπως λαϊκές βραδιές. Στον αντίποδα, υπάρχουν εκείνοι που θέλουν να παραμείνει η εκδήλωση έστω της γουρνοχαράς σε κλειστό πλαίσιο καθότι κατά τα λεγόμενά τους, το Δίλοφο δεν πληροί από άποψη υποδομών τις προϋποθέσεις για να γίνει τουριστικός πόλος έλξης και αφετέρου εκλαμβάνουν τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του χωριού περισσότερο σαν ευκαιρία επανασυγκρότησης της κοινότητας παρά ως

κερδοσκοπική διαδικασία που συν τοις άλλοις θα έχει επίκεντρο την ικανοποίηση των ξένων «πελατών» μέσα από το ήδη προβληματικό καθεστώς εθελοντικής υλοποίησης των εκδηλώσεων του χωριού.

2.4. Διλοφίτικη ταυτότητα και ξένοι

Κατά τον Μάνο (2010, 154), η ταυτότητα είναι αποτέλεσμα διαδικασίας η οποία καθορίζεται από την εύρεση και απόδοση κοινών χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων στα άτομα μίας ομάδας. Αν και δε διαφωνώ με την άποψη αυτή, θεωρώ πως θα ήταν αφελές στην περίπτωση των Διλοφιτών του σήμερα να αναζητήσω συλλογική ταυτότητα η οποία θα καθορίζεται από έναν πολύ συνεκτικό πυρήνα κοινών χαρακτηριστικών. Ο αμελητέος ποσοτικά συμβιωτικός χρόνος της διλοφίτικης κοινότητας στο χωριό, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά των Διλοφιτών του σήμερα, οι οποίοι είναι πρώτα από όλα άνθρωποι της πόλης και η παρουσία τους στο χωριό αποκτά σε πολλές περιπτώσεις τουριστική διάσταση, είναι μόνο κάποια από τα προβληματικά σημεία. Εάν λάβουμε υπόψη και τις αρκετές έως πολλές διαφορές που εντοπίζονται σε επίπεδο πολιτισμικής έκφρασης μεταξύ των Διλοφιτών σήμερα, ίσως θα μπορούσαμε να μιλήσουμε ακόμη και για μία κατάσταση οριακότητας⁴⁰ (έστω και σε επίπεδο προβληματισμού) που μεταφράζεται σε αδυναμία προσδιορισμού της ταυτότητας. Όσον αφορά τη μουσική έκφραση, το ζήτημα έρχεται να συσκοτιστεί ακόμη περισσότερο, καθώς το πολυτοπικό ιδίωμα που απαντάται στο Δίλοφο είναι χαρακτηριστικό της ευρύτερης περιοχής και δεν προσδίδει κάποια μοναδικότητα (βλ. κεφ. 3.1 σελ. 65 - 67).

Θεώρησα δόκιμο για την εν λόγω ενότητα να στηριχτώ περισσότερο σε κάποια εθνογραφικά παραδείγματα στα οποία ο ντόπιος πληθυσμός εκφράζει απόψεις πάνω στο θέμα της διλοφίτικης ταυτότητας. Όπως θα δούμε παρακάτω, μερικές απόψεις πάνω στο θέμα εστιάζουν σε ζητήματα καταγωγής, ενώ άλλες ξεφεύγοντας από το πλαίσιο της καταγωγής λαμβάνουν υπόψη παράγοντες όπως

---

⁴⁰ Βλ. σχετικά Θεοδοσίου 2006, 67 – 80.

η προσφορά στα κοινά, τα συναπτά έτη παρουσίας στο χωριό και η συμμετοχή στον κοινό βίο. Αξιοποιώντας εδώ την κατηγοριοποίηση των κοινοτήτων της Shelemay (2011, 367-375) σε descent community (κοινότητα καταγωγής), dissent community (κοινότητα διαφωνίας), affinity community (κοινότητα συνάφεια), ίσως μπορεί να υποστηριχτεί πως κάποιοι Διλοφίτες αντιλαμβάνονται την κοινότητα ως descent ενώ κάποια άλλοι προσεγγίζουν το ζήτημα ως dissent ομάδα. Παρόλα αυτά, επειδή εντοπίζονται άτομα που ανήκουν ταυτόχρονα και στις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες, περίπτωση που προβλέπεται άλλωστε και από την ίδια τη Shelemay, θεωρώ την προσέγγιση αυτή κάπως επιφανειακή και δε θα επεκταθώ βασιζόμενος σε αυτή.

Το σίγουρο είναι πως δε μπορεί να οριστεί μία διλοφίτικη ταυτότητα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κοινής αποδοχής, καθώς αφενός υπάρχουν διαφορετικές οπτικές πάνω στο θέμα και αφετέρου το ετερόκλητο στοιχείο των Διλοφιτών του σήμερα υπερισχύει πολλές φορές της ανάγκης για καθολικό αυτοπροσδιορισμό.

Σε αυτό το σημείο θα εξετάσουμε τα όσα ειπώθηκαν παραπάνω μέσα από μερικά εθνογραφικά παραδείγματα.

«Τίνος πιδί είς' ισί;». Μία ερώτηση ορόσημο της επίσκεψης στο χωριό. Μία φράση που εικονοποιείται στο υποσυνείδητο, με τη φιγούρα του ηλικιωμένου/ης που ρωτά ανακριτικά τον άγνωστο σε αυτόν/ή, αναφορικά με την καταγωγή του. Έτυχε να είμαι παρών σε μία τέτοια σκηνή στην πλατεία του Διλόφου όπου μία γιαγιά έκανε την επίμαχη ερώτηση σε έναν πιτσιρίκο ηλικίας 10 περίπου χρονών. Αυτός σαστισμένος, ανέφερε το όνομα της μητέρας του, αλλά λόγω του ότι η γιαγιά εξακολουθούσε να μην καταλαβαίνει, ανέφερε το ονοματεπώνυμο του παππού του (πατέρα της μητέρας του) : «Είμαι εγγονός του xx», τότε η ηλικιωμένη αναφώνησε : «Α! Διλοφιτούλι είσαι!» Σε αυτή την περίπτωση, αναγνωρίστηκε η ταυτότητα του Διλοφίτη στον μικρό καθαρά και μόνο με κριτήριο την εντόπια καταγωγή της μητέρας του, ενώ μάλιστα ο πατέρας του κατάγεται από αλλού.

Εκφράζεται από μερικούς και η άποψη πως η καταγωγή του πατέρα είναι αυτή που καθορίζει την ταυτότητα. «Αφού ο πατέρας σου είναι από είναι από ... [αναφορά σε άλλο χωριό], πως γίνεται να είσαι Διλοφίτης;». αυτή η φράση ειπώθηκε στο καφενείο του χωριού και οδήγησε μάλιστα σε έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των εμπλεκομένων. Η κοινή γνώμη εν τέλει αποφάνθηκε πως ο εν λόγω άνδρας είναι «και» Διλοφίτης.

Μία άλλη διάσταση, που διαφοροποιεί την αντίληψη της ταυτότητας ως καταγωγή μόνο καταγράφεται σε επίσημο έγγραφο της Ένωσης Διλοφιτών Βοΐου (1-8-1996) με το οποίο μισθώνεται στον Τηλέμαχο Σαμαρά το κτίριο του Πολιτιστικού Κέντρου Διλοφιτών. Στο εδάφιο 1.3 του εν λόγω μισθωτηρίου, αναγράφεται : «Ο μισθωτής πέρα από την καταβολή του μισθώματος, αναλαμβάνει α) να διαθέτει την αίθουσα χωρίς καμία κωλυσιεργία ή καθυστέρηση σε κάθε εκδήλωση του Συλλόγου και σε κάθε κοινωνική εκδήλωση οποιουδήποτε καταγόμενου από το Δίλοφο είτε από πατέρα είτε από μητέρα είτε λόγω γάμου με άτομο που κατάγεται από το Δίλοφο». Κάπως έτσι βλέπουμε και μία άλλη τάση η οποία αφενός συμπεριλαμβάνει στους Διλοφίτες όλους όσους έχουν καταγωγή από το χωριό ανεξαρτήτως με το αν αυτή είναι του πατέρα ή της μητέρα τους και ταυτόχρονα βάζει στο κάδρο αυτούς που έχουν νυμφευθεί με άτομο καταγόμενο από το χωριό.

Το ζήτημα των γαμπρών στο χωριό παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς οδηγεί το θέμα και σε μία άλλη κοινά εδραιωμένη αντίληψη η οποία προσδίδει ιδιότητα Διλοφίτη σε κάποιον ανάλογα με τα χρόνια παρουσίας στο χωριό και κυρίως την προσφορά του στις εκδηλώσεις και δράσεις της τοπικής κοινότητας, κάτι που τον καθιστά άξιο στην συνείδηση της τοπικής κοινωνίας. Δε μπορεί να θεωρηθεί τυχαία η παρουσία αρκετών «γαμπρών» στα εκλεγμένα διοικητικά συμβούλια των τελευταίων ετών, κάτι το οποίο φανερώνει πως αφενός αυτοί (γαμπροί) αισθάνονται πως φέρουν την ταυτότητα του Διλοφίτη, αλλά και οι ντόπιοι τους αντιμετωπίζουν ανάλογα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, μία συζήτηση και μία διένεξη στην πλατεία του χωριού στις οποίες παρευρέθηκα.

Στην πρώτη περίπτωση συζητούν ένας ντόπιος και ένας που είναι πολλά χρόνια γαμπρός στο χωριό με το διάλογο να έχει ως εξής :

Ντόπιος : *Και τι θα γίνει τώρα με αυτό το ζήτημα;*

Γαμπρός : *[χαριτολογώντας] Α, δεν ξέρω εγώ. Εγώ γαμπρός είμαι, να συνεννοηθείτε οι Διλοφίτες.*

Ντόπιος : *Καλά πλάκα κάνεις ρε τι γαμπρός μου λες; Εσύ είσαι πιο Διλοφίτης από τους Διλοφίτες!*

Η δεύτερη περίπτωση αφορά την αντιπαράθεση δύο ντόπιων, η οποία προέκυψε μέσα από μία συζήτηση για τη γενικότερη προσφορά ή μη στη διεξαγωγή του πανηγυριού :

Ντόπιος 1 : *Κοίτα να δεις, όλοι βοήθησαν να γίνει το πανηγύρι, ακόμα και οι ξένοι οι φίλοι απ' τους πιτσιρικάδες (εννοώντας φίλους νεαρών Διλοφιτών που ήρθαν επισκέπτες στο χωριό για τις μέρες του πανηγυριού), αλλά στον πάτο αυτοί σήμερα είναι, αύριο δεν είναι. Εμείς οι Διλοφίτες θα μείνουμε πάλι.*

Ντόπιος 2 : *Από σένα που δεν κουνήθηκες ντιπ, όλοι είναι περισσότερο Διλοφίτες. Αλλά για ρετσίνα και χορό, πρώτος είσαι!*

Ντόπιος 1 : *Ποιοι είναι ρε περισσότερο Διλοφιώτες από μένα; Εγώ έχω μια ζωή εδώ.*

Ντόπιος 2 : *Και ο χχ έχει 30 χρόνια γαμπρός εδώ και ψόφησε στο τρέξιμο σήμερα. Εσύ τι έκανες; Τι προσέφερες;*

Εντοπίζεται λοιπόν με βάση τις δύο παραπάνω περιπτώσεις μία διάσταση μέσα στην οποία τα χαρακτηριστικά της διλοφίτικης ταυτότητας ξεφεύγουν από τα πλαίσια της καταγωγής και λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως η προσφορά στα κοινά, τα συναπτά έτη παρουσίας στο χωριό και η συμμετοχή στον κοινό βίο.

Η παρακάτω πολύ ενδιαφέρουσα τοποθέτηση αναφορικά με το θέμα προέρχεται από τις συνεντεύξεις. Ο Νίκος λοιπόν μας λέει :

Κοίτα, το χωριό είναι μικρό. Σβήνει. Εμένα δε ενδιαφέρει τόσο η καταγωγή του άλλου, όσο το να ενδιαφέρεται για το χωριό. Να τον νοιάζει να μείνει ζωντανό. Αυτός που θα έρθει και θα αγαπήσει τον τόπο, θα βοηθήσει με όποιον τρόπο μπορεί και παράλληλα θα απολαύσει τη ζωή εδώ, αν θέλει να λέγεται Διλοφίτης, ας λέγεται Διλοφίτης.

Η παραπάνω αναφορά δίνει και το έναυσμα να εστιάσουμε και στους ξένους. Ποιοι είναι οι ξένοι ακριβώς όμως; Με βάση τα όσα παρατήρησα και τα όσα θα αναφερθούν στη συνέχεια, κατηγοριοποιώ τους ξένους σε : α) ξένους, β) λιγότερο ξένους και γ) λίγο ξένους. Η Αλεξάνδρα (βλ. σελ. 30) αναφερόμενη στο πανηγύρι κατά την περίοδο της δεκαετίας του 60' περίπου μας λέει : «Παλιά την παραμονή ήταν πάρα πολλοί ξένοι. Πενταλοφίτες, Σβολιανίτες, Δασυλλιώτες. Από τα γύρω χωριά». Βλέπουμε λοιπόν πως ο διαχωρισμός εδώ γίνεται υπό το δόγμα «πας μη Διλοφίτης, ξένος». Η αλήθεια είναι πως έτσι γίνεται και σήμερα αντιληπτή η έννοια του ξένου, παρόλα αυτά παρατηρείται μία διαβάθμιση αναφορικά με το πόσο ξένος είναι κάποιος. Εντελώς ξένος θεωρείται αυτός ο οποίος έρχεται για πρώτη φορά στο χωριό ή κάποιος που έρχεται πολύ σπάνια και ταυτόχρονα δεν έχει καταγωγή από το Δίλοφο. Λιγότερο ξένος είναι κάποιος ο οποίος είναι γνωστός στην τοπική κοινωνία, αλλά δεν έχει καταγωγή από το χωριό και το επισκέπτεται περιστασιακά. Τέλος ο λίγο ξένος είναι αυτός ο οποίος δεν έχει καταγωγή από το χωριό αλλά το επισκέπτεται τακτικά και μετέχει του κοινοτικού βίου. Παρακάτω δίνω ένα παράδειγμα για κάθε κατηγορία ξένου συνοδευόμενο με εθνογραφικό παράδειγμα.

Ξένος : Κάποιος τουρίστας που επισκέπτεται το χωριό με αφορμή το πανηγύρι, στα πλαίσια πολιτιστικού τουρισμού. *Ήρθαν φέτος κάτι ξένοι στο πανηγύρι με κάμερες και τραβούσαν φωτογραφίες. Δεν κατάλαβα καν αν ήταν Έλληνες.*

Λιγότερο ξένος : Κάποιος με καταγωγή από διπλανό χωριό, ο οποίος έχει σχέσεις με το Δίλοφο και το επισκέπτεται περιστασιακά. *Ήρθε σήμερα ο*

Σβολιαντόπουλος⁴¹ να φέρει κάβα για το καφενείο. Μας έκανε μια καλύτερη τιμή, αλλά πόσα να κόψει κι αυτός. Στο κάτω κάτω, ξένος είναι.

Λίγο ξένος : Κάποιος συγγενής ή φίλος Διλοφίτη, ο οποίος δεν έχει καταγωγή από το Δίλοφο αλλά επισκέπτεται σχετικά συχνά το χωριό, διαμένει εκεί, είναι γνωστός στην τοπική κοινότητα και μετέχει του κοινοτικού βίου. *Ο ξάδερφός μου δεν έχει καταγωγή από το χωριό, αλλά έρχεται εδώ και 10 χρόνια το Δεκαπενταύγουστο. Όλοι τον ξέρουν, δεν τον λες και τελείως ξένο.*

Συνοψίζοντας, φαίνεται να δίδεται από την τοπική κοινωνία περισσότερη έμφαση στη συγκρότηση συλλογικής ταυτότητας η οποία εμπεριέχει ανθρώπους που ανεξαρτήτως καταγωγής έχουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, με κύριο αυτό του ενδιαφέροντος για την επιβίωση του χωριού και τη διαίωνιση της κοινότητας μέσα από τη συλλογική δράση. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να υπάγεται ακόμη και κάποιος που ανήκει στην προαναφερθείσα κατηγορία του λίγο ξένου. Δε μπορώ να ορίσω τη διλοφίτικη ταυτότητα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά καθολικής αποδοχής από την κοινότητα, καθώς οι οπτικές πάνω στο θέμα όπως είδαμε μάλλον το περιπλέκουν, παρά το αποσαφηνίζουν. Παρόλες τις διαφοροποιήσεις βέβαια, σε ένα άλλο επίπεδο υπάρχει η αίσθηση του συνανήκειν σε μία κοινή ομάδα, οπότε στις περιπτώσεις αυτές αναφέρομαι σε κοινότητα και συλλογική ταυτότητα. Πριν προχωρήσω, θα ήθελα να σημειώσω, πως η αναφορά σε ξένους στη συνέχεια της εργασίας, αναφέρεται στις κατηγορίες των ξένων και λιγότερο ξένων όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Σε αντίθετη περίπτωση θα υπάρχει επιπλέον επεξήγηση.

2.5. Η περίπτωση της νεολαίας

---

⁴¹ Ιδιοκτήτης σούπερ μάρκετ στον Πεντάλοφο, με τον οποίο συνεργάζεται ο Σύλλογος Διλοφιτών.

Μία πρώτη προσέγγιση σε αυτό που ορίζουμε γενικότερα ως νεολαία, θα μπορούσε να είναι μία θεώρησή της ως κοινωνική κατασκευή βασισμένη σε βιολογικά κριτήρια (Furlong 2013). Εκτός της ηλικιακής κατηγοριοποίησης που είναι κάτι παραπάνω από προφανές, η νεολαία δε μπορεί να περιγραφεί εάν δε γίνει αντιληπτή ως κοινωνική ομάδα η οποία δε διέπεται από ομοιογένεια αλλά συγκροτείται μέσα από αντιθέσεις και διαφοροποιήσεις ενδογενείς αλλά και σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η νεολαία του Δίλοφου την οποία και θα επιχειρήσω παρακάτω να περιγράψω, είναι μία τέτοια περίπτωση, η οποία ως διακριτό υποσύνολο μέσα στη διλοφίτικη κοινότητα φαίνεται να επενδύει στην εσωτερική συνοχή αποδεχόμενη ωστόσο την ετερογένειά της. Το παραπάνω γεγονός που παραπέμπει στην άποψη πως η κοινότητα είναι μία συγκεντρωτική μηχανή που αφενός διατηρεί την ποικιλία και αφετέρου εκφράζει το κοινό (Barnard & Spencer 2001, 175).

Με μια πρώτη ματιά, κάποια βασικά κοινά χαρακτηριστικά των νέων είναι πως η βιωματική τους εμπειρία στο Δίλοφο περιορίζεται κυρίως στις καλοκαιρινές διακοπές. Ηλικιακά εάν τους προσδιορίσουμε, θα δούμε πως η κοινή γνώμη τους κατατάσσει στο φάσμα 15 - 35 ετών, κάτι το οποίο σημαίνει πως όλοι τους γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εκτός χωριού. Από ότι φαίνεται, οι νέοι αποδέχονται αυτήν την ηλικιακή ομαδοποίηση και αυτοπροσδιορίζονται ως νεολαία. Παρόλα αυτά, σε επίπεδο χιούμορ, είναι συχνό φαινόμενο κάποιος δεκαοχτάχρονος για παράδειγμα να προσφωνήσει έναν τριαντάρη «μπάρμπα» ή «παππού». Προσωπικά θεωρώ πως εκτός του χιουμοριστικού χαρακτήρα, το προαναφερθέν γεγονός αντικατοπτρίζει και διαφοροποιήσεις εντός της νεολαίας, οι οποίες με αφετηρία το ηλικιακό κριτήριο επεκτείνονται και σε άλλες παραμέτρους όπως τα κοινά ενδιαφέροντα που ποικίλουν στις διάφορες υποομάδες της νεολαίας. Για τους περισσότερους (αν όχι για όλους) το Δίλοφο ήταν και ο πρώτος τόπος για τη μεταξύ τους γνωριμία και επαφή και άρα το βασικό κοινό σημείο αναφοράς μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν φιλίες, συνεργασίες, ζευγαρώματα, κοινές προσπάθειες, αντιπαραθέσεις και διαφωνίες. Λαμβάνοντας υπόψη πως τα εμπειρικά γεγονότα συμβάλλουν στη διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης, θα μπορούσα να υποστηρίξω πως τα κοινά βιώματα αυτών των ανθρώπων στο

Δίλοφο αποτελούν και την αφετηρία για την κατανόηση της συγκρότησής τους ως σύνολο. Δύο μέλη της νεολαίας του διλόφου, η Νεφέλη και ο Νίκος λένε :

Όταν μαζευόμαστε στο χωριό, είναι σαν ο χρόνος να είχε σταματήσει τη στιγμή που χωριστήκαμε και να ξανάρχισε πάλι τώρα. Σαν να μη μεσολάβησε τίποτα στο μεσοδιάστημα. Ένα παράλληλο σύμπαν είναι για μας το Δίλοφο.

Θυμάσαι ρε πως περνάγαμε πιο μικροί στο χωριό; Για τρεις σερί μέρες μπορώ να σου λέω ιστορίες! Όπως τότε που παίζαμε κρυφτό για να καπνίσουμε κρυφά [γέλια] ή τότε που είχε μεθύσει ο [...] και χτυπούσε στις τρεις το πρωί την καμπάνα του χωριού!

Οι εμπειρίες σαφώς και δεν είναι απαραίτητα ευχάριστες πάντα. Προσωπικά θυμάμαι τεραστίων διαστάσεων τσακωμούς αναφορικά με το χορευτικό το οποίο διοργανώνει η νεολαία κάθε χρόνο για να εμφανιστεί στο πανηγύρι. Υπήρχε μία περίοδος πριν δέκα και πλέον χρόνια που αναλογικά τα κορίτσια ήταν περισσότερα από τα αγόρια και έτσι έπρεπε κάποιες να χορέψουν μόνο το πρωί ή μόνο το βράδυ ή ακόμη και να μη συμμετέχουν καθόλου. Γινόταν ένας πραγματικός χαμός!

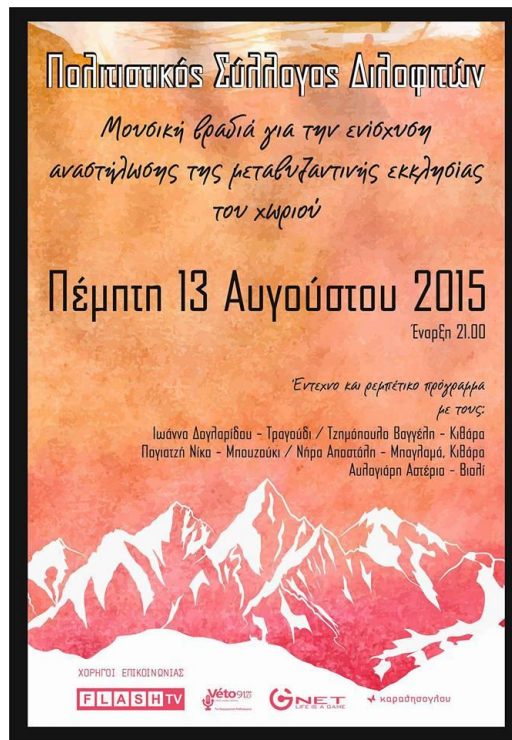
Επιστρέφοντας στο σήμερα, παρατηρεί κανείς πως στις επιμέρους παρέες της νεολαίας οι συζητήσεις και αντιπαραθέσεις τόσο για θέματα που αφορούν το χωριό, όσο και άλλου τύπου ζητήματα όπως για παράδειγμα η πολιτική και το ποδόσφαιρο είναι εντονότερα και μάλιστα μερικές φορές τείνουν να αποκτήσουν έντονο συγκρουσιακό χαρακτήρα. Θυμάμαι όταν για ένα διάστημα δύο νεαροί δε μιλούσαν μεταξύ τους και εγώ μη γνωρίζοντας τι συνέβη ρώτησα σχετικά τον αδερφό μου που μου απάντησε: «*Ε δεν τους ξέρεις τώρα, ANT.AP.ΣΥ.Α ο ένας, ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ο άλλος, έγιναν μαλλιά κουβάρια χθες το βράδυ*». Παρόλα αυτά οι δύο προαναφερθέντες συνυπήρξαν στην παράσταση του χορευτικού ανήμερα του Δεκαπενταύγουστου.

Διαφοροποιήσεις ανάμεσα στη νεολαία υπάρχουν και σε επίπεδο πολιτισμικής έκφρασης όπως είναι φυσικό. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά

παραδείγματα είναι η διαφοροποίηση σε σχέση με τα μουσικά γούστα. Πολλές φορές διαδραματίζονται τσακωμοί για τις μουσικές επιλογές στο χώρο που λειτουργεί ως στέκι της νεολαίας, το παλιό σχολείο, καθώς ο χώρος είναι ενιαίος και υπάρχει μόνο ένα στερεοφωνικό. Μία παρατήρηση που θέλω να κάνω εδώ, είναι πως αν εξαιρέσουμε το διήμερο του πανηγυριού, πολύ σπάνια θα ακούσει κανείς δημοτικά στους χώρους συνάθροισης των νέων, αντιθέτως κυριαρχεί η λεγόμενη mainstream ελληνική αλλά και ξένη μουσική, τα λαϊκά, τα ρεμπέτικα και το έντεχνο (λόγω της ασάφειας του όρου, να διευκρινίσω πως αναφέρομαι σε καλλιτέχνες όπως ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου, ο Χρήστος Θηβαίος, ο Μίλτος Πασχαλίδης, ο Μάκης Σεβίλογλου κλπ). Το παραπάνω γεγονός θεωρώ πως είναι απολύτως λογικό, καθώς οι άνθρωποι αυτοί φέρουν τις μουσικές επιρροές της καθημερινότητάς τους στην πόλη και φυσικά λόγω της τεχνολογίας μπορούν να έχουν πρόσβαση στη μουσική της αρεσκείας τους ανά πάσα στιγμή. Παρόλα αυτά, η εντόπια μουσική παράδοση φαίνεται πως λειτουργεί για αυτούς σαν ένα στοιχείο κοινού ενδιαφέροντος, το οποίο είναι όμως σε άμεση συσχέτιση με τις ημέρες του πανηγυριού στο χωριό και το ερασιτεχνικό χορευτικό στο οποίο αναφέρθηκα προηγουμένως.

Συγκεκριμένες πρακτικές τμημάτων της νεολαίας έχουν επικριθεί έντονα από το σύνολο της κοινότητας, όπως για παράδειγμα κάποιες φορές που μαζεύτηκε μεγάλη παρέα στο εξωκλήσι του Άη Γιώργη (βλ. χάρτη 1, σελ.81) το βράδυ και άναψαν φωτιά. Το κατηγορώ ήταν δριμύ. Τους εγκάλεσαν για ανευθυνότητα και χαρακτήρισαν το συγκεκριμένο συμβάν επικίνδυνο καθώς υπήρχε πιθανότητα η φωτιά να ξεφύγει και να επεκταθεί σε παρακείμενη δασική έκταση. Επίσης ο τρόπος διασκέδασης μερίδας της νεολαίας (κυρίως των μικρότερων) έχει επικριθεί έντονα κατά καιρούς από τους μεγαλύτερους, καθώς οι νεαροί τα περισσότερα βράδια ξενυχτάνε πίνοντας αλκοόλ και βάζοντας δυνατά τη μουσική, τόσο στο χώρο του παλιού σχολείου που είναι στέκι της νεολαίας όσο και στο δημόσιο χώρο του χωριού, όταν οι πρεσβύτεροι αποχωρούν για τα σπίτια τους. Στον αντίποδα οι μεγαλύτεροι νεαροί επιλέγουν συνήθως να δημιουργούν μεγάλες παρέες συζητώντας, παίζοντας μουσική και διάφορα παιχνίδια.

Όπως είναι φυσικό, υπάρχουν επιμέρους παρέες μεταξύ των νέων, οι οποίες διαμορφώνονται με βάση κοινά ενδιαφέροντα και κοινές απόψεις που ξεφεύγουν από τα πλαίσια του κοινοτικού βίου στο χωριό και είναι περισσότερο απόρροια της εμπειρίας τους στην πόλη. Οι επιμέρους παρέες προκύπτουν και με βάση τις ηλικιακές διαφορές, καθώς όπως είδαμε το ηλικιακό φάσμα της νεολαίας είναι μεγάλο. Υπάρχουν όμως στιγμές όπου χωρίς υπερβολή είναι μαζεμένοι σχεδόν όλοι οι νέοι και αυτές οι στιγμές συνήθως έχουν να κάνουν με τις συλλογικές τους δράσεις ή με αυτοοργάνωση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι ρεμπέτικες βραδιές, για τις οποίες έγινε ήδη λόγος (κεφ. 2.3) που οργανώθηκαν προς ενίσχυση της προσπάθειας για αναστήλωση της εκκλησίας όπως εκείνη της 13-8-2015. Αναφέρομαι στη συγκεκριμένη εκδήλωση, γιατί διοργανώθηκε σχεδόν εξ' ολοκλήρου από τη νεολαία του χωριού. Εκείνο το καλοκαίρι λοιπόν υπήρχε μία διαρκής κινητικότητα στους κόλπους της νεολαίας, αμοιβαία ανταλλαγή απόψεων αναφορικά με τη διοργάνωση και στιβαρός προγραμματισμός αναφορικά με τη διεκπεραίωση. Επίσης άξιο σχολιασμού είναι ότι ο τρόπος με τον οποίο διαφημίστηκε εκείνη η εκδήλωση με πρωτοβουλία της νεολαίας, μέσω της τοπικής τηλεόρασης, του τοπικού ηλεκτρονικού τύπου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, υιοθετήθηκε στη συνέχεια από τους μεγαλύτερους και εφαρμόζεται πλέον σε όλες τις εκδηλώσεις του χωριού.

Εικόνα 5 : Η αφίσα της εκδήλωσης όπως δημοσιεύθηκε

Αν και πολλοί Διλοφίτες μεγαλύτερης ηλικίας αντιτίθενται σε μουσικές εκδηλώσεις με ρεπερτόριο πέραν του τοπικού ιδιώματος, τη συγκεκριμένη εκδήλωση την επικρότησαν οι περισσότεροι όπως φαίνεται και από διάφορες μαρτυρίες. Δανείζομαι ένα σχόλιο από μεγαλύτερης ηλικίας Διλοφίτη, το οποίο και έκανε κάτω από το βίντεο – promo της συγκεκριμένης εκδήλωσης στο facebook :

Έτσι Μπράβο η νεολαία μας εν δράσει για το καλό του χωριού. Να σας γίνει πιστεύω και όραμα. Εμείς οι μεγαλύτεροι θα γίνουμε συμπαραστάτες σας. Γραμμή Δίλοφο λοιπόν.

Παράλληλα, μαρτυρίες των νεαρών στέκονται επίσης στη πραγματοποίηση της εκδήλωσης με αφορμή το καλό του χωριού. Νεαρή Διλοφίτισσα αναφέρει :

Αφού είχαμε τη διάθεση, το χρόνο και τα μέσα για να το πραγματοποιήσουμε, θα ήταν σφάλμα να μη γίνει. Ανεξαρτήτως ρεπερτορίου, αυτές οι εκδηλώσεις γίνονται για το καλό του τόπου.

Παρακάτω ένας νεαρός, μας δίνει και τη διάσταση πίεσης προς τις τοπικές αρχές:

Στείλαμε καταρχάς τότε δελτία τύπου στα μέσα και προσκλήσεις τόσο στο δήμαρχο αλλά και τον περιφερειάρχη. Πρόσεξε όμως, όχι αναφερόμενοι μόνο στο μουσικό κομμάτι της εκδήλωσης. Αναφέραμε ξεκάθαρα το λόγο για τον οποίο γίνεται. Να μη μπορούν να πουν μετά ότι δε γνωρίζανε.

Η πλειοψηφία της νεολαίας δείχνει αξιοσημείωτο ενδιαφέρον για την εντόπια παράδοση, κάτι το οποίο φαίνεται μέσα από διάφορες δράσεις και ενδιαφέροντα των νεαρών τόσο σε ατομικό όσο και συλλογικό επίπεδο. Ένα καλό παράδειγμα είναι το ερασιτεχνικό χορευτικό το οποίο δραστηριοποιείται κάθε χρόνο στο πανηγύρι του χωριού επιτελώντας μία σειρά από χορούς φορώντας παραδοσιακές φορεσιές. Επί της ουσίας, πρόκειται για μία διοργάνωση της νεολαίας. Όσοι θέλουν να συμμετάσχουν το δηλώνουν σε μία άτυπη συντονιστική επιτροπή και στη συνέχεια, μέσα από μία συνέλευση των συμμετεχόντων καθορίζονται οι λεπτομέρειες της διεξαγωγής, όπως τα ζευγάρια του χορού και τα κομμάτια που θα χορευτούν. Επίσης, κάποια μέλη της νεολαίας, αναλαμβάνουν κάθε χρόνο να συντονίσουν και ένα χορευτικό με μικρά παιδάκια, τα οποία έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με τους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς. Το χορευτικό αυτό, η εμφάνιση του οποίου τοποθετείται χρονικά στη δεκαετία του '80, αποτελεί συν τοις άλλοις και κληροδότημα από γενιά σε γενιά. Η ύπαρξη και συνέχεια του χορευτικού δεν φαίνεται να πηγάζει από την αγωνία διατήρησης κάποιας εντόπιας πολιτισμικής πρακτικής, καθώς προστέθηκε σχετικά πρόσφατα στο Διλοφίτικο πανηγύρι. Αντίθετα, μοιάζει να λειτουργεί περισσότερο ως μία μορφή κοινωνικοποίησης, συνδιαλλαγής με το παρελθόν και σημείο επαφής με το σύνολο της κοινότητας. Σε μαρτυρίες νεαρών σχετιζόμενες με το χορευτικό, αναφέρονται μεταξύ άλλων :

Στις πρόβες για το χορευτικό έχει πολύ γέλιο. Ειδικά στην πρώτη πρόβα κάθε χρόνο, τι να σου λέω. Άλλος έχει ξεχάσει τους χορούς, άλλος δεν έχει έρθει

*γιατί τον πήρε ο ύπνος, τα κορίτσια ακόμα τσακώνονται για τα ζευγάρια.
Πολύ πλάκα!*

*Το χορευτικό είναι πολύ ωραία φάση. Εγώ το ευχαριστιέμαι και γιατί μου
αρέσει ο χορός γενικότερα, αλλά και γιατί η όλη διαδικασία και για την
προετοιμασία και την ώρα που χορεύουμε είναι ευχάριστη.*

*Η στολή που φοράω στο χορό είναι της γιαγιάς μου. Ήταν το καλό το ένδυμα
της εποχής τότε, το επίσημο. Είναι και συναισθηματικό το θέμα, συγκινούμαι
όταν τη φοράω.*

Τα τελευταία χρόνια, φαίνεται πως υπάρχει μία αυξημένη τάση διάδρασης με άλλα χωριά της περιοχής κατά της διάρκειας του καλοκαιριού. Αυτή η τάση εκφράζεται από τη νεολαία, καθώς πολλοί είναι αυτοί που επισκέπτονται κοντινά χωριά και συμμετέχουν στις διάφορες εκδηλώσεις τους, όπως για παράδειγμα τα πάρτι νεολαίας που διοργανώνουν τα χωριά Πεντάλοφος και Χρυσσαυγή. Εκτός αυτού, το Δίλοφο συμμετέχει μέσω της νεολαίας σε τοπικά, εποχιακά τουρνουά ποδοσφαίρου και μπάσκετ. Η αλήθεια είναι πως τα περισσότερα χωριά της περιοχής πάσχουν από παρόμοια με το Δίλοφο δημογραφικά προβλήματα και το καλοκαίρι είναι η μοναδική ευκαιρία να έρθουν σε επαφή μεταξύ τους οι άνθρωποι της περιοχής οι οποίοι είναι εκεί με την ιδιότητα του «περιστασιακού κάτοικου». Έτσι οι προαναφερθείσες διοργανώσεις φαίνεται πως εξυπηρετούν την επαφή με κοινότητες που έχουν πολλά κοινά με τη διλοφίτικη και κατ' επέκταση, την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, μέσα σε ένα πλαίσιο υπερτοπικής συνεργασίας. Μία σημαντική παρατήρηση που θέλω να κάνω στο σημείο αυτό αναφορικά με τη συμμετοχή της νεολαίας σε υπερτοπικές δράσεις που εμπεριέχουν ανταγωνισμό (τουρνουά), είναι πως αυτή φανερώνει έστω και ευκαιριακά τη γεφύρωση διάφορων χασμάτων που υφίστανται ανάμεσα στα μέλη της νεολαίας. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η νεολαία λειτουργεί ως ολότητα.

Το βασικό σημείο τριβής στους κόλπους της νεολαίας είναι αυτό της συμμετοχής ή μη στις διεργασίες που σχετίζονται με τη διοργάνωση των

εκδηλώσεων του χωριού. Από ό,τι φαίνεται, οι μη συμμετέχοντες πολλές φορές προέρχονται ή θεωρούν πως προέρχονται από ένα ανώτερο κοινωνικο-οικονομικό στάτους όπως φαίνεται και στην παρακάτω μαρτυρία νεαρής Διλοφίτισσας η οποία με σαρκαστική διάθεση αναφέρει *«Ε, αυτοί είναι άρχοντες. Σίγα μη σηκωθούν να βοηθήσουν. Αυτές οι δουλειές είναι για εμάς, την πλέμπα»*. Ανάλογες αντιλήψεις υπάρχουν βέβαια και στο σύνολο της διλοφίτικης κοινότητας, με τη διαφορά πως στις τάξεις της νεολαίας οι αντιλήψεις αυτές εκφράζονται πολλές φορές ανοιχτά και χωρίς ίχνος κομπορμιισμού. Οι προεκτάσεις που ανοίγονται με βάση το παραπάνω ζήτημα λοιπόν, είναι ευνόητο πως ανοίγουν τους ασκούς του Αιόλου για μία συζήτηση στη οποία αναδεικνύονται μία σειρά από δίπολα όπως συμμετέχων - αδρανής / ενδιαφέρον - αδιαφορία / ανώτερος - κατώτερος. Σε μια συγκυρία όπως αυτή του σημερινού Διλόφου, στην οποία προτάσσεται ως επιτακτική ανάγκη η αποτροπή της ερήμωσης του τόπου, τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω έχουν βασικό αντίκτυπο και στη διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης.

Στη συνέχεια θα δούμε με ποιο τρόπο τα όσα συζητήθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο σε επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης, διαπροσωπικών σχέσεων, αντικρουόμενων τάσεων και πολιτισμικών διαφορών κάνουν την εμφάνισή τους στο πανηγύρι του χωριού. Μέσα από τη διαδικασία του γλεντιού, τη μουσική και το χορό, αναμένεται όλα τα παραπάνω να αποτυπωθούν σε ένα διαφορετικό πλαίσιο από αυτό της καθημερινότητας. Ένα πλαίσιο το οποίο χαρακτηρίζεται από έντονη συναισθηματική φόρτιση και πολλές φορές απογυμνώνει τα γεγονότα της κοινωνικής ζωής.

Κεφάλαιο 3 :

Το πανηγύρι του Δίλοφου

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρώ να περιγράψω το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου στο σημερινό Δίλοφο όπως το βίωσα, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις προβολές του παρελθόντος όπως αυτές προκύπτουν από τις εθνογραφικές μου συνεντεύξεις. Το παρακάτω κείμενο είναι επί της ουσίας μία αφήγηση βασισμένη στις εθνογραφικές μου σημειώσεις και παρατηρήσεις, η οποία συμβαδίζει με ανάλυση των γεγονότων και εμβολιάζεται σποραδικά με τον αυτούσιο εθνογραφικό λόγο των υποκειμένων μεγαλύτερης ηλικίας, που αναφέρονται κυρίως στο πανηγύρι παλαιότερα.

3.1. Το πανηγύρι, τότε και τώρα

Αρχικά θα ήθελα να παρουσιάσω τους βασικούς μου πληροφορητές, τα λεγόμενα των οποίων θα συναντήσουμε πολλές φορές σε αυτή την ενότητα. Οι πληροφορίες που μου έδωσαν οι άνθρωποι που παρουσιάζω παρακάτω έχουν ως κύριο στόχο να μας γνωστοποιήσουν τα όσα διαδραματίζονταν κατά τη διάρκεια του πανηγυριού σε περιόδους του παρελθόντος. Όλοι είναι μεγάλης ηλικίας (πάνω από 70 ετών) και θα ήθελα να πω δύο λόγια για τον καθένα ξεχωριστά, όχι μόνο για προφανείς λόγους δεοντολογίας, αλλά και επειδή θεωρώ πως έτσι τους απευθύνω ένα ξεχωριστό και οφειλόμενο ευχαριστώ. Να σημειωθεί πως στη συνέχεια αναφέρονται επώνυμα όλοι όσοι το επέλεξαν οικειοθελώς. Η Αλεξάνδρα Δινοπούλου - Αδάμου, για την οποία έχει ήδη γίνει λόγος παραπάνω (βλ. σελ. 30). Η Λούδα Καραθάνου, η οποία γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Δίλοφο, ενώ λόγω επαγγελματικής δραστηριότητας (κτηνοτροφία) περνά το μισό χρόνο στο Δίλοφο και τον άλλο μισό στο Αργυροπούλι Τυρνάβου. Η Αυγή Τζιούφα, η οποία έζησε το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής της στο Δίλοφο. Ο Γιάννη Τζιούφας, ο οποίος έφυγε από το χωριό μικρός αναζητώντας καλύτερες συνθήκες εργασίας και ζει για μεγάλα διαστήματα στο Δίλοφο τα τελευταία χρόνια. Ο Κυριαζής Δελλής, ο

οποίος γεννήθηκε στο Δίλοφο, πέρασε αρκετά χρόνια στην Τασκένδη ως πολιτικός πρόσφυγας και επέστρεψε μόνιμα στο χωριό στα μέσα της δεκαετίας του '70. Τέλος, ο Χριστόδουλος Σκόνδρας, ο οποίος αν και είναι από το Δασύλλιο, ως μεγάλος γλεντιστής (σύμφωνα με τα λεγόμενα των συνομιλητών μου) είχε να αναφέρει πολλά περιστατικά και πληροφορίες για το Διλοφίτικο πανηγύρι.

Το πανηγύρι στο Δίλοφο σήμερα είναι διήμερο και λαμβάνει χώρα στις 14 και 15 Αυγούστου στην κεντρική πλατεία του χωριού. Συγκεκριμένα στις 14 το βράδυ και στις 15 το πρωί για λίγη ώρα μετά τον εκκλησιασμό, αλλά και το βράδυ που είναι επί της ουσίας το κύριο μέρος του πανηγυριού. Σε προγενέστερες περιόδους και συγκεκριμένα το διάστημα της δεκαετίας του 50' και του 60' σύμφωνα με τις προφορικές συνεντεύξεις, το πανηγύρι ήταν τριήμερο και λάμβανε χώρα στις 14, 15 και 16 Αυγούστου. Υπάρχει ακόμη μία αναφορά σε προφορική συνέντευξη της Λούδας Καραθάνου, η οποία υποστηρίζει πως ακόμη παλαιότερα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, γινόταν πανηγύρι στο χωριό και στις 20 Μαΐου. Η τριήμερη διάρκεια του πανηγυριού, είχε ως στόχο την αποφυγή παρεξηγήσεων με ξένους για το ποιος θα προλάβει να πάρει σειρά για χορό. Αναφέρονται διάφορα επεισόδια στα οποία υπήρξαν φασαρίες κυρίως με Πενταλοφίτες οι οποίοι πήγαιναν στο πανηγύρι του Διλόφου. Έτσι, την παραμονή χορεύανε αποκλειστικά οι ξένοι, ανήμερα ξένοι και Διλοφίτες ενώ στις 16 αποκλειστικά οι Διλοφίτες.

Αλεξάνδρα :

Παραμονή δε χόρευε κανένας. Δεν έπαιρνε σειρά. Θα γινόταν παρεξήγηση εκατό τοις εκατό.

Γιάννης :

Φασαρίες με του Πενταλοφίτες γινόταν συνέχεια, για το ποιος θα χορέψει πρώτος. Τσακωνόταν ακόμη και μεταξύ τους.

Χριστόδουλος :

Ε, καλά με τους Πενταλοφίτες ου! Αλλά σας έπαιρναν (τους Διλοφίτες) κατ' οι Πενταλοφίτες. Μια χρονιά είχαν χαλάσει το πανηγύρι. Χτυπούσαν τις καμπάνες εκεί και τα ρέστα. Φτιαγμένοι ήταν και είναι και κακορίζικοι. Το χειρότερο χωριό που υπάρχει. Άμα σε βάλουν μπροστά αυτοί δεν ξεφεύγεις. Ή θα τους πλακώσεις στο ξύλο ή θα τις φας απ' αυτούς. Και το λίγο να το δουν, θα το φτιάξουν τόσο.

Σήμερα δεν στοιχειοθετούνται ανάλογα περιστατικά, ούτε με βάση τις προφορικές μαρτυρίες, ούτε με βάση τα όσα παρατήρησα.

Η 14^η Αυγούστου αποτελεί σε επίπεδο οικιακών εργασιών μία ημέρα προετοιμασίας ουσιαστικά. Οι περισσότεροι ψήνουν κατσίκι ή αρνί για να το έχουν έτοιμο για την επόμενη ημέρα, καθώς στις 14 είναι ακόμη ημέρα νηστείας και πολλοί υποδέχονται επισκέπτες ή συγγενείς οι οποίοι λόγω πίεσης χρόνου έρχονται μόνο για το διήμερο του πανηγυριού στο χωριό. Οι μέρες του πανηγυριού είναι ούτως ή άλλως μέρες έντονης κινητικότητας σε τοπικό επίπεδο. Στο παρελθόν, κατά τις περιόδους που προαναφέρθηκαν, ίσως να παρατηρούνταν ακόμη εντονότερη κινητικότητα και προσμονή, καθώς γίνεται αντιληπτό πως οι κοινωνικές λειτουργίες του πανηγυριού εναρμονίζονταν περισσότερο με τον κοινωνικό χρόνο.

Λούδα :

Στις 14 παραμονή, είχαμε προετοιμασίες στα σπίτια. Ψήναμε τα σφαχτά, περιμέναμε τους μουσαφιρέους, κάναμε τα φαγητά τα νηστίσιμα, γιατί δεν τρώγαμε αρτημένο στις 14. Ή φασόλια ή γεμιστά κάναμε. Είχαμε χαρά μεγάλη. Τα πανηγύρια περιμέναμε σαν παιδιά. Να διασκεδάσουμε, να δούμε κάναν άνθρωπο, πώς να σου πω. Τα πανηγύρια τα είχαν ο κόσμος τότε, γιατί δεν είχαν άλλες διασκεδάσεις. Τα πανηγύρια και τους γάμους.

Χριστόδουλος :

Τα πανηγύρια τα περιμέναμε τότε και το Πάσχα το περιμέναμε και τις γουρνοχαρές. Δεν είχαμε άλλη διασκέδαση και πάντα είχε μουσική, ντόπιους [μουσικούς]. Τώρα η διασκέδαση είναι αλλιώς, όπου θες μπορείς να πας να διασκεδάσεις.

Αλεξάνδρα :

Τότε ξεκινούσε η πεθερά μ' και πήγαινε τρεις μέρες στο Δουτσικό, της Αγίας Παρασκευής. Πού πήγαινες τρεις μέρες την έλεγα γω εκεί πέρα. Έπαιρνε και την κουριάδα μ' που 'ταν μικρή. Έλεγε, να πάμε να καμαρώσουμε πώς χορεύουν. Πήγαιναν επίσκεψ', λουκούμ στον έναν, ρουφτένιο⁴² στον άλλον. Τίποτα, ούτε άλλα ρούχα, ούτε να αλλάζουν, ούτε να ξ'αλλάζουν. Τώρα έρχονται από κάτ' και φέρνουν δέκα βαλίτσες ρούχα.

Χριστόδουλος :

Ήτανε το πανηγύρι τότε κάτι που δε μπορώ να σου περιγράψω. Ήθελαν ο κόσμος να διασκεδάσουνε, να ανταμώσουνε, να πούνε τα νέα. Το νταούλι το τρανό που ακουγόταν τι νομίζεις ότι ήτανε; Ήταν σήμα! Ελάτε να δούμε τι γίνεται. Δεν υπήρχαν οι ειδήσεις που φτάνουν μέχρι τον κάτω κόσμο τώρα. Ζούσαμε μόνο σε τοπικό επίπεδο. Το νταούλι σήμαινε σύναξις!

Το νταούλι αυτό εγώ το άκουσα κατεβαίνοντας από το σπίτι μου στην πλατεία και όντως έμοιαζε σαν ένα σήμα, σαν μια ενημέρωση πως το γλέντι αρχίζει. Ανήμερα 15 Αυγούστου λοιπόν και γύρω στις 21:00 ήμουν στην πλατεία του χωριού. Όλη η πλατεία ήταν γεμάτη τραπέζια στρωμένα με νάιλον τραπεζομάντηλα και λευκές πλαστικές καρέκλες. Στην διαμόρφωση της πλατείας και τον καθαρισμό της είχα συμμετάσχει και εγώ προσωπικά νωρίτερα το απόγευμα. Τα όργανα ήταν εκεί και οι ψησταριές με τα σουβλάκια και τα λουκάνικα είχαν ανάψει από νωρίτερα. Η πλατεία δεν έσφυζε από κόσμο αλλά

---

⁴² Ένα είδος ρεβιθόψωμου που έφτιαχναν σε γιορτινές περιστάσεις.

παρατήρησα μία αυξημένη κινητικότητα και περισσότερες αφίξεις από τις 21:00 και μετά. Από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω τόσο από προσωπική εμπειρία, αλλά και από τα λεγόμενα των Διλοφιτών, από το 2010 και μετά όλη την οργάνωση του πανηγυριού αναλαμβάνει ο Σύλλογος Διλοφιτών. Στη διοργάνωση συμπεριλαμβάνονται οι παραγγελίες για τα κρέατα, τα ποτά, το κλείσιμο συμφωνίας με την ορχήστρα, η διαφήμιση μέσω αφισοκόλλησης σε γειτονικά χωριά και μέσω ραδιοφώνου, η εκτύπωση λαχνών, η συλλογή δώρων από χορηγίες για τη λαχειοφόρο αγορά, η διαμόρφωση του χώρου της πλατείας καθώς και όλα τα διαδικαστικού τύπου ζητήματα, όπως το ψήσιμο, η λειτουργία κάβας και ταμείου. Όλα τα παραπάνω υλοποιούνται με βάση την εθελοντική εργασία όσων χωριανών είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν. Η κατάσταση αυτή αναφορικά με τη διοργάνωση του πανηγυριού δεν ήταν πάντα έτσι. Από το 1996 έως το 2010 ως διοργανώτρια αρχή καταδεικνύεται από τις προφορικές μαρτυρίες ο Τηλέμαχος Σαμαράς (βλ. 2.3 & υποσημ. 39). Το 1996 ανέλαβε με εκμίσθωση τη διαχείριση του νεόδμητου τότε πολιτιστικού κέντρου, το οποίο λειτουργούσε ως το 2009 ως χώρο εστίασης. Εκτός από όλες τις παροχές που προσέφερε, αναλάμβανε τη συμφωνία με την ορχήστρα και γενικότερα το οργανωτικό και διαδικαστικό κομμάτι του πανηγυριού. Προσωπικά, πολλές φορές τον θυμάμαι να βγαίνει άρον άρον από την ψησταριά με την ποδιά φορεμένη και να χορεύει λίγο βιαστικά για να επιστρέψει στη δουλειά. Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες και συγκεκριμένα κατά το διάστημα '50-'90, από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω βασιζόμενος κυρίως στις προφορικές συνεντεύξεις, δεν υπήρχε κάποια διοργανώτρια αρχή. Υπηρεσίες εστίασης δεν υπήρχαν (μόνη εξαίρεση η λειτουργία ενός καφενείου μικρής δυναμικής, το οποίο δε μπορούσε σε καμία περίπτωση να διαχειριστεί με επάρκεια τις ανάγκες του πανηγυριού) και η ορχήστρα ερχόταν αυτεπάγγελτα καθώς υπήρχε και ένα συγκεκριμένο καθεστώς διαχείρισης των τοπικών εκδηλώσεων από τα μουσικά δίκτυα⁴³ της περιοχής. Το μουσικό δίκτυο της περιοχής διακρινόταν από ένα άτυπο καθεστώς αποκλειστικότητας, σύμφωνα με το οποίο κάθε ορχήστρα

---

⁴³ Βλ. σχετικά : Κάβουρας 1997, 45-46, Θεοδοσίου 2008.

αναλάμβανε τα πανηγύρια συγκεκριμένων χωριών, με βασικό κριτήριο τον τόπο στον οποίο κατοικοεδρεύανε οι μουσικοί. Στο Δίλοφο δεν υπήρχαν μουσικοί και έτσι ερχόταν ορχήστρα από το διπλανό χωριό, τον Πεντάλοφο. Το ότι οι μουσικοί ήταν από τον Πεντάλοφο πολλές φορές περιέπλεκε την ήδη περίεργη κατάσταση με τους τσακωμούς που αναφέρθηκαν πριν, καθώς φαίνεται ότι τα όργανα είχαν μία μεροληπτική στάση υπέρ των Πενταλοφίτων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται σε συνέντευξη :

Αλεξάνδρα :

*Αφού ήταν τα όργανα, ο Τσίμος από τον Πεντάλοφο, ποιόν να έκανε καλά;
Τους Πενταλοφίτες ή τους Διλοφίτες;*

Ακολουθούν δύο μαρτυρίες σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε παλαιότερα, όταν δεν υπήρχαν υπηρεσίες εστίασης και διοργανώτρια αρχή στο πανηγύρι.

Αυγή :

Τα πανηγύρια τότε δεν είχαν τραπέζια, μεγαλεία και τέτοια. Καταή καθόμασταν στα μαξιλάρια και για τα πιάτα κατέστρωναν ένα τραπεζομάντηλο, ένα πανί κι εκεί καθόμασταν.

Γιάννης :

Δεν είχε παλιά ψητά στην πλατεία. Έψηναν ο κόσμος στα σπίτια κι ερχόταν τα σόια. Πήγαινε ο κόσμος στα πανηγύρια, όπου είχε σόι πήγαινε.

Από τις προφορικές μαρτυρίες προκύπτει πως οι μουσικοί που δραστηριοποιούνταν και δραστηριοποιούνται στο Δίλοφο είναι ρομά.

Λούδα :

Πάντα γύφτοι ήταν εδώ οι μουσικοί. Παλιά ήταν ο Τσίμος⁴⁴. Ο Τσίμος ήτανε πολύ ωραίος! Ήξερε τον κάθε άνθρωπο πώς θα πάει τα πόδια. Και χορό να μην ήξερε ο άλλος, θα τον πήγαινε αυτός.

---

⁴⁴ Η δημοφιλέστερη μπάντα, την οποία όλοι στις συνεντεύξεις μου είχαν ως σημείο αναφοράς, είναι αυτή του Κώστα Ντίμτσιου ή αλλιώς Τσίμος ή Τσιμούλι (παρατσούκλια) όπως συνηθίζουν να τον

Χριστόδουλος :

Γύφτοι ήταν πάντα ναι. Οι γύφτοι την κράτησαν την παράδοση σε πολύ καλό επίπεδο. Εγώ τους παραδέχομαι. Εμείς εδώ στα χωριά μας, όσο και να ζούμε δε μπορούμε να πάρουμε ορχήστρες ... ξέρεις, Πετρολούκα και τέτοια.

Επιστρέφοντας στο βράδυ του Δεκαπενταύγουστου του 2016, η ορχήστρα που έπαιζε εκείνη τη μέρα στο Δίλοφο ήτανε του Γρηγόρη και Βαγγέλη Μπέτζιου, από το Τσοτύλι. Η σύνθεση της ορχήστρας ήταν κλαρίνο, τρομπέτα, τρομπόνι, τύμπανο και νταούλι. Όλοι ήταν ντυμένοι με κουστούμια, αν και κάποιοι φαινόταν κάπως ατημέλητοι. Η σχέση των μουσικών με την τοπική κοινωνία δεν ήταν πάντα η ίδια και η κοινωνική τους θέση σήμερα είναι βελτιωμένη σε σχέση με παλαιότερα. Πριν πάρουν τα όργανα στα χέρια, χαιρετήθηκαν με αρκετό κόσμο στην πλατεία, προσκύνησαν την εικόνα της Παναγίας στην εκκλησία του χωριού όπου άφησαν χρήματα και κεράστηκαν σουβλάκια και ποτά από το σύλλογο. Επιδιώκουν να διατηρούν διαπροσωπικές σχέσεις με τα μέλη της τοπικής κοινότητας, κάτι το οποίο λειτουργεί θετικά για αυτούς σε επαγγελματικό επίπεδο, καθώς μονοπωλούν εδώ και χρόνια το Διλοφίτικο πανηγύρι και σε κάποιες περιπτώσεις έχουν καλεστεί από Διλοφίτες να πλαισιώσουν μουσικά εκδηλώσεις και εκτός χωριού. Γενικότερα αν και υφίσταται η προβληματική πολλές φορές σχέση μουσικού - πελάτη (αναλογιζόμενοι και το συναισθηματικά φορτισμένο πλαίσιο συνύπαρξής τους) , ο «γύφτος μουσικός»⁴⁵ αντιμετωπίζεται σήμερα με έναν πιο εξευγενισμένο τρόπο, τουλάχιστον στο Δίλοφο. Παραθέτω εδώ μια σειρά από μαρτυρίες για τους μουσικούς στο Δίλοφο παλαιότερα.

Λούδα :

αποκαλούν. Ο Ντίμτσιος ο οποίος κατοικοέδρευε στον Πεντάλοφο, υπήρξε εξέχον μουσικό πρόσωπο της περιοχής από τη δεκαετία του '50, μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα όταν και απεβίωσε. Αυτό φαίνεται όχι από μόνο το γεγονός πως όλοι μιλάνε πρώτα για αυτόν όταν η συζήτηση έρχεται στα «όργανα», αλλά και από το ότι έχει και δισκογραφία με σκοπούς και κομμάτια της περιοχής του Πενταλόφου, η οποία φέρει την υπογραφή του Πολιτιστικού Συλλόγου Πενταλόφου Κοζάνης (βλ. ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ, σελ 80) .

⁴⁵ Θεοδοσίου 2008, Θεοδοσίου 2009.

Χτυπούσαν [έπαιζαν] τα όργανα και μετά δε φεύγανε, δεν είχαν τα αυτοκίνητα τότε να πηγαίνουν και να 'ρχονται. Εδώ καθόταν στις καστανιές από κάτω, στον ίσκιο.

Χριστόδουλος :

Τα όργανα εδώ κοιμόταν. Πήγαιναν σε καμιά παλιοαχυρώνα και τρύπωναν. Ήταν και μερικοί φιλότιμοι που τους τσίζαν. Τα όργανα ήταν όργανα. Μια φορά τον Χνιάσταρη⁴⁶ τον βάναμε πενηντόλεφτα πάνω στο κεφάλι ώσπου να πέσουν. Μόλις έπεφταν, φρρρ τα γυφτούλια και τα μάζευαν. Κάναμε και χιούμορ συν τοις άλλοις. Όχι από κακία, απλώς το θεωρούσαμε διασκέδαση κι αυτό. [το τελευταίο περιστατικό συνέβη στο Δασύλλιο]

Εικόνα 6 : Ο Βαγγέλης Μπέτζιος (κλαρίνο), στιγμιότυπο από γουρνοχαρά στο Δίλοφο στις 25-10-2015

---

⁴⁶ Βιολιστής από τον Πεντάλοφο που δραστηριοποιούνταν και στα γύρω χωριά ως τα τέλη της δεκαετίας του '70.

Εικόνα 7 : Παλιό στιγμιότυπο από όργανα και γλεντιστές στο Δασύλλιο Βοΐου

Κατά το βράδυ της παρουσίας μου στο πανηγύρι, τα νουμπέτια συνεχίζονταν, ώσπου λίγο μετά τις 22:00 έκανε την εμφάνισή του το χορευτικό που είθισται εδώ και μερικές δεκαετίες να ανοίγει το χορό στο δилоφίτικο πανηγύρι, σηματοδοτώντας την έναρξη του γλεντιού. Το χορευτικό αυτό οργανώνεται κάθε χρόνο από τη νεολαία του χωριού και οι απαρχές αυτής της πρακτικής εντοπίζονται περί τις αρχές της δεκαετίας του '80. Η Αλεξάνδρα αναφέρει, «Τα χορευτικά πρέπει να τα ξεκίνησαν οι σημερινοί πενηντάρηδες. Η γενιά της μάνας σου, της Λένας, του Γιάννη και έμεινε και συνέχισε τόσα χρόνια». Όπως χαρακτηριστικά μου ανέφεραν νεαροί Διλοφίτες, σήμερα υπάρχουν «το μεγάλο χορευτικό και το μικρό χορευτικό». Το μικρό χορευτικό αποτελείται από μικρότερης ηλικίας παιδιά (8-14 ετών) και εμφανίζεται την παραμονή το βράδυ, ενώ το μεγάλο χορευτικό αποτελείται από έφηβους και νεαρούς ενήλικες και εμφανίζεται ανήμερα του πανηγυριού, πρωί και βράδυ, φορώντας μάλιστα παραδοσιακές φορεσιές. Το παράδοξο εδώ είναι πως οι νεαροί αντιλαμβάνονται τη συνέχιση αυτού του χορευτικού ως μέρος της διατήρησης της εντόπιας παράδοσης, χαρακτηριστικά αναφέρει ένας νεαρός «είναι ένας τρόπος να βιώσουμε το χορό όπως παλιά και έτσι κρατάμε ζωντανή και την παράδοση», ενώ από ό,τι φαίνεται πρόκειται στην ουσία για μία νέα πρακτική που έρχεται να προστεθεί σχετικά πρόσφατα στο δилоφίτικο πανηγύρι.

Εικόνα 8 : Το χορευτικό της νεολαίας του Διλόφου λίγο πριν την παράσταση το 2016

Το χορευτικό κατέβηκε στην πλατεία από το χώρο του σχολείου (βλ. χάρτη ν.1, σελ.81) και η ορχήστρα άρχισε να παίζει μπεράτι (θεσσαλικό)⁴⁷ με το οποίο και ξεκίνησε ο χορός. Το πρόγραμμα περιελάμβανε έντεκα χορούς⁴⁸ και σε κάθε έναν από αυτούς άλλαζε ο πρωτοχορευτής. Κάθε φορά που άλλαζε ο πρωτοχορευτής, πολλά άτομα σηκωνόταν και κέρναγαν τα όργανα. Συγγενείς, φίλοι, οικογενειακοί φίλοι. Άλλοι τσαλακώναν το χαρτονόμισμα βάζοντάς το στην τσέπη του κλαριντζή, άλλοι απλά πετούσαν τα χρήματα επιδεικτικά μπροστά του, ενώ υπήρξε και η «κλασική» περίπτωση ενός που του το κόλλησε στο κούτελο με δύναμη.

Η πρακτική του κεράσματος στο Δίλοφο αλλά και τα χωριά της γύρω περιοχής, μοιάζει να υφίσταται από πάντα καθώς με βάση και τα λεγόμενα των

---

⁴⁷ βλ. Παυλου 2006, 36 & 38 για τις διαφορές ανάμεσα σε θεσσαλικό και ηπειρώτικο μπεράτι .

⁴⁸ Οι χοροί ειδικότερα ήταν Μπεράτι, Ζαχαρούλα, Μενούσης, Καλαματιανό (Μήλο μου κόκκινο), Τσάμικο (Παπαλάμπραινα), Ματσκαντάνα, Νυφιάτικο, Λόντζια, Κωνσταντάκης, Στα τρία (Το Αρχοντόπουλο), Γιατρός.

πληροφορητών μου ανεξαρτήτως ηλικίας, δε νοείται στην περιοχή να μην πέσει «χαρτούρα». Μάλιστα υπάρχουν εκδηλώσεις στις οποίες οι μουσικοί της περιοχής πηγαίνουν χωρίς συμφωνία, με τη λογική του «ό,τι πιάσουμε» όπως λένε. Όπως αναφέρει η Θεοδοσίου (2008, 88), «Η σημασία της πρακτικής του κέρασματος, είναι κεντρική για την κατανόηση της τελεστικής πρακτικής του γλεντιού». Για να γίνει ωστόσο κατανοητή σε βάθος η παραπάνω θέση πρέπει να εστιάσουμε σε πολλές παραμέτρους. Το κέρασμα εκφράζει μεν την εκτίμηση προς τα όργανα για τις μουσικές τους ικανότητες και αποτελεί μία πράξη εξωτερίκευσης της μέθεξης που διακατέχει τους συμμετέχοντες στο χορό, αλλά είναι ταυτόχρονα πρακτική με βαθύ κοινωνικό περιεχόμενο που αντανακλά ένα σύνολο συμβολισμών και σχέσεων εξουσίας. Μέσα από το κέρασμα επιδεικνύεται η οικονομική επιφάνεια, υπογραμμίζεται η σχέση υποτέλειας του μουσικού προς τον πελάτη, επιδεικνύονται και επισφραγίζονται διαπροσωπικές σχέσεις αλληλοεκτίμησης μέσα από το σχήμα «ποιος κέρασε όταν αυτός χόρευε». Στο Δίλοφο πλέον η ορχήστρα προπληρώνεται, όπως γνωρίζω από την πρόεδρο του συλλόγου κ. Ζωή Τσαρτσιώτου (δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω το τι γινόταν επί Σαμαρά όσον αφορά τη συμφωνία με τους μουσικούς), και έτσι οι συμμετέχοντες επιβαρύνονται μόνο με τα έξοδα για την αγορά φαγητού και ποτού, κάτι το οποίο γινόταν και την περίοδο στην οποία τη διοργάνωση αναλάμβανε ο Σαμαράς (βλ. σελ. 53). Ωστόσο η πρακτική του κέρασματος εξακολουθεί να υφίσταται, γεγονός που έχει σαφώς να κάνει με την λειτουργία της σε κοινωνικό επίπεδο.

Ανώνυμος 75 ετών :

Εγώ δε μπορώ να το διανοηθώ αυτό, να δώσω παράδες μπροστά. Αλλά τους κακομαθαίνετε. Θα πέσει ρε από μας χαρτούρα. Δε γίνεται να μην πέσει. Και σε όλη την περιοχή

Αλεξάνδρα :

Πήγα προχτές και στον Πεντάλοφο και χόρευε ενός το παιδί του και η γυναίκα του και δε σηκώθηκε να κέρασει. Πώς θα χτυπήσουν τα όργανα;

Έτσι θα χτυπήσουν τα όργανα; Εμείς εδώ δίνουμε λεφτά. Έβλεπες κάτω τα χαρτονομίσματα. Ο Τσίμος έφευγε με τις τσέπες φουσκωμένες λεφτά!.

Επιστρέφοντας στην επιτέλεση του χορευτικού των νεαρών το βράδυ του Δεκαπενταύγουστου του 2016, κατά τη διάρκεια του τελευταίου χορού και συγκεκριμένα τη Ζαχαρούλα που «γύρισε» σε ξεχωριστό, οι χορευτές κατευθύνθηκαν χορεύοντας προς τα τραπέζια παροτρύνοντας τους παρευρισκόμενους να σηκωθούν για χορό. Ήταν αρκετοί αυτοί που σηκώθηκαν και ο χορός συνεχίστηκε για πέντε περίπου λεπτά, πριν το χορευτικό αποχωρήσει προς το χώρο του σχολείου πάλι. Το εντυπωσιακό είναι πως μετά την αποχώρηση αυτή, ο χορός δε συνεχίστηκε και μάλιστα όσοι είχαν σηκωθεί με προτροπή των χορευτών κάθισαν πάλι στις θέσεις τους.

Εικόνα 9 : Κατά τη διάρκεια του τσάμικου από τα αγόρια του χορευτικού της νεολαίας (15-8-2009)

Εικόνα 10 : Τα κορίτσια του χορευτικού της νεολαίας, πριν το καλαματιανό (15-8-2009)

Να σημειωθεί εδώ ότι στις 15 Αυγούστου το πρωί, το χορό είθισται να ανοίγουν οι τοπικοί «άρχοντες» (αν και ο όρος είναι λίγο αναχρονιστικός) και συγκεκριμένα ο πρόεδρος του συλλόγου και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ή κάποιος επίσημος εάν παρευρίσκεται (δήμαρχος, περιφερειάρχης, κλπ.). Παλαιότερα ίσχυε επίσης το ίδιο και μάλιστα αυτή η ιεραρχία ήταν περισσότερο επιβεβλημένη. Από την παρακάτω μαρτυρία, η οποία αναφέρεται στη δεκαετία του '70, μαθαίνουμε ποιος άνοιγε το χορό καθώς επίσης και τη «σειρά», τη διάταξη των χορευτών εντός του :

Αλεξάνδρα :

Ανήμερα μετά την εκκλησία βαρούσαν τα όργανα. Ξεκίναγε το χορό πρώτος πάντα ο πρόεδρος [τότε υπήρχε ακόμη ο θεσμός του προέδρου της Κοινότητας, στον οποίο αναφέρεται εδώ] και από πίσω μετά αυτοί που ήταν χορευταραίοι. Οι Σακαλαίοι οι μεγάλοι [ηλικιακά] ο παππούς ο Ζήσης ο Καραθάνος, ο Καρανίκος ο Θόδωρος, Σιλιτζαίοι... Δεν υπήρχε σειρά. Όπως και τώρα, όποιος θέλει χορεύει ... παπά δε θυμάμαι εδώ να χόρευε. Ο παπα

Ηλίας τότε ήταν και πολύ αυστηρός. Λίγο καθόταν εκεί στο κοινοτικό το γραφείο κι έφευγε, δεν καθόταν.

Η αλήθεια είναι πως στην πραγματικότητα κάποια αυστηρή σειρά δεν υπάρχει ούτε τώρα, αλλά παρατηρούνται κάποια φαινόμενα σχετικά, τα οποία είναι άξια σχολιασμού. Εδώ και μερικά χρόνια, ξεκινά συνήθως το χορό μία από τις οι δυο τρεις μεγαλύτερες πληθυσμιακά οικογένειες, οι οποίες μάλιστα δείχνουν ζωνρό ενδιαφέρον για το χωριό, καθώς έχουν χτίσει / αναπαλαιώσει σπίτια, έχουν συχνή παρουσία στο χωριό ακόμη και σε περιόδους εκτός πανηγυριού και ασχολούνται με τα ζητήματα που απασχολούν την τοπική κοινωνία σε συλλογικό επίπεδο. Διαμηνύουν ουσιαστικά πως αυτοί και τα παιδιά τους θα συνεχίσουν να βρίσκονται στο Δίλοφο και να υπεραμύνονται της επιβίωσής του. Δεν τίθεται κάποιο ζήτημα διεκδίκησης μεταξύ τους της άτυπης αυτής πρωτιάς, αλλά το γεγονός αυτό πως η πρωτιά υπάρχει, καταδεικνύει ένα ανεπίσημο καθεστώς ιεραρχίας ή ακόμη και κυριαρχίας αναφορικά με τη θέση τους στην τοπική κοινωνία. Διαφαίνεται είτε από ανάγκη είτε από σεβασμό μία σιωπηρή υπαναχώρηση της υπόλοιπης κοινότητας και ταυτόχρονα παραχώρηση της σειράς του χορού σε αυτούς που έχουν τη δημογραφική δύναμη και τη θέληση να αποτρέψουν την ερήμωση του κοινού τόπου. Είναι σαφώς και το οικονομικό ζήτημα στη μέση, καθότι τα όργανα αν και προπληρωμένα, όπως ειπώθηκε παραπάνω, επιδεικνύουν περισσότερο ζήλο όταν χορεύει μία μεγάλη οικογένεια η οποία θα ρίξει και περισσότερη χαρτούρα. Δε σημαίνει βέβαια πως ταυτόχρονα με την εκάστοτε οικογένεια δε χορεύει και άλλος κόσμος. Η συμμετοχή τρίτων στη χορευτική επιτέλεση της κάθε οικογένειας μάλιστα συγκεφαλαιώνει και μία σειρά από διαφοροποιήσεις που τις χαρακτηρίζουν σε κοινωνικό, οικονομικό και αξιακό επίπεδο. Η ιδιότητα του συγχορευτή (χωρίς αυτό να είναι απόλυτο) μπορεί να περιγραφεί και με όρους συμπόρευσης, αποδοχής της συνύπαρξης σε έναν κοινό τόπο είτε νοητό, είτε ταξικό, είτε ιδεολογικό.

Επίσης, δεν παρατήρησα κάποια ενδοοικογενειακή ιεραρχία στο χορό, όπως για παράδειγμα το να χορεύουν πρώτα οι πρεσβύτεροι ή πρώτα οι άντρες, αντιθέτως μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις υπήρχε έντονη παρότρυνση στις

νεαρότερες γυναίκες να σύρουν αυτές το χορό, κάτι που ίσως παραπέμπει σε μία επίδειξη των «ανθών» της οικογένειας προς την τοπική κοινωνία, σε μία ουσιαστικά επιτέλεση του κοινωνικού φύλου. Η ιεραρχία στο χορό⁴⁹ ήταν έντονη βέβαια σε παλαιότερες εποχές, όπου και το πατριαρχικό μοντέλο οικογένειας ήταν κυρίαρχο. Σε ερώτησή μου σε πρεσβύτερο του χωριού, εάν για παράδειγμα υπήρχε περίπτωση παλιά να χορέψει η κόρη πριν τον πατέρα, η απάντησή του ήταν η εξής : «Α! Όχι. Σεβασμός! Πρώτα θα χόρευαν οι πρεσβύτεροι. Μετά το πλάκωναν οι πιτσιρικάδες και γινόταν χαμός!».

Από τον κύκλο του χορού και από τη θέση του πρωτοχορευτή πέρασαν σχεδόν όλοι οι παρευρισκόμενοι κατά τη διάρκεια της βραδιάς, άλλοι λιγότερο άλλοι περισσότερο. Θέλω να σημειώσω πως σπανίως θα παρατηρούσε κανείς να είναι συγχορευτές άνθρωποι που έχουν προσωπικές διαφορές ή αντιπάθειες (το ποιοι είναι αυτοί το γνωρίζω με βάση κυρίως την προσωπική μου εμπειρία στο χωριό). Οι σχέσεις αλληλοεκτίμησης φαίνεται πως παίζουν το ρόλο τους στη χορευτική επιτέλεση. Το κοινωνικό φύλο φάνηκε να εμφανίζεται και με βάση την επιλογή των κομματιών από τους πρωτοχορευτές, καθώς με βάση τα όσα είδα και μου μεταφέρθηκαν κάποιοι χοροί δείχνουν να προσλαμβάνουν έμφυλα χαρακτηριστικά στη συνείδηση της τοπικής κοινωνίας. Για παράδειγμα το τσάμικο θεωρείται κατ' εξοχήν αντρικός χορός, ενώ το καλαματιανό και η Λόντζια⁵⁰ είναι κυρίως γυναικείοι. Καθώς ο χορός άνοιξε πέρα από το οικογενειακό πλαίσιο, ο κύκλος μεγάλωσε και αυξομειωνόταν κατά διαστήματα. Ο χορός δε διαρκούσε για πάρα πολλή ώρα συνεχόμενα, καθώς ο καθένας παράγγελλε το κομμάτι που ήθελε να χορέψει μπροστά (ως πρωτοχορευτής) και μόλις αυτό τελείωνε, η ορχήστρα σταματούσε και σειρά έπαιρνε άλλος. Μάλιστα μερικές φορές, όπως παρατήρησα, υπήρχε και αξιοσημείωτο κενό ανάμεσα στα κομμάτια, μέχρι να βρεθεί ο επόμενος πρωτοχορευτής, καθώς ο ένας προέτρεπε

---

⁴⁹ Σχετικά με την ιεραρχία στο χορό, βλ. Νιτσιάκος 1995.

⁵⁰ Η Λόντζια ή Ανασελιτσιώτικος, είναι σκοπός από το χωριό Πεντάλοφος στο Βόιο Κοζάνης. Πήρε το όνομά του από την ομώνυμη πλατεία του χωριού. Συναντάται στην ευρύτερη περιοχή του Βοΐου και σπανιότερα σε Θεσσαλία και Γρεβενά. Ως χορός είναι αργός και έχει την ιδιαιτερότητα πως ο χορευτής ξεκινά με το αριστερό πόδι το βηματισμό του. Ρυθμολογικά, αν και φαίνεται να είναι οκτάσημος (8/8), είναι από εκείνους του σκοπούς που στη μουσική αργκό αποκαλούμε «κουνημένους». Επί της ουσίας η άρτια εκτέλεσή του έγκειται στη βιωματική εμπειρία του οργανοπαίχτη και στην άτυπη συνεννόηση μεταξύ ορχήστρας και χορευτών.

τον άλλον να χορέψει παραχωρώντας του τη σειρά από ευγένεια ή σεβασμό. Επίσης υπήρχαν κάποια χρονικά διαστήματα όπου ο χορός και η μουσική σταμάτησαν εντελώς και όλοι ήταν καθισμένοι στα τραπέζια. Να σημειωθεί εδώ πως είναι κοινό μυστικό ότι πολλές φορές οι μουσικοί σταματούν να παίζουν για να εκμαιεύσουν τη «χαρτούρα».

Λούδα :

*Δε σταματούσε τότε χορός όπως σταματάει τώρα. Ήταν και κόσμος πολύς.
Σταματούσε ο ένας αρχινούσε ο άλλος. Ήξερε ο γύφτος τον καθένα τι χόρευε.
Μόλις άρχιζε ο χορός μέχρι που τελείωνε δε σταματούσε.*

Ο χορός αδιαμφισβήτητα λειτουργεί και ως μέσο κοινωνικοποίησης και αποτελεί όχημα μέσω του οποίου εκφράζονται και αποτυπώνονται στο κοινό αίσθημα νέες τάσεις και αλλαγές. Πολλοί φιλοξενούμενοι έσυραν το χορό, μέσα από τον οποίο φαίνεται πως δήλωναν την ειλικρινή συμμετοχή τους στο τελετουργικό της κοινότητας. Επίσης έσυραν το χορό καινούρια ταίρια των Διλοφίτων που μέσω αυτού επιδίωκαν τη γνωριμία με την κοινότητα, αλλά και την αποδοχή από αυτήν, μερικές φορές ίσως και λίγο υπερβολικά, μέσω μιας υπέρμετρης επίδειξης που συνειδητά ή όχι «υπαγορευόταν» από τους οικείους τους Διλοφίτες.

Ο κύκλος του χορού στο διλοφίτικο πανηγύρι σήμερα είναι ένας και σε αυτόν πιάνεται όποιος θέλει να χορέψει, εν αντιθέσει με προγενέστερες περιόδους. Κατά τις δεκαετίες του '50 και '60 υπήρχαν περισσότεροι κύκλοι στο χορό – έτσι επισημαίνεται στις συνεντεύξεις αν και δυστυχώς δεν ήταν δυνατός ο εντοπισμός σχετικών οπτικών πηγών αυτής της πρακτικής. Οι άντρες χόρευαν στον μέσα κύκλο μαζί με τα αγόρια, οι γυναίκες από γύρω τους και στον τελευταίο από τους τρεις συνολικά κύκλους χόρευαν έφηβα κορίτσια. Αν και ρώτησα για το ποια ήταν η λογική της εν λόγω πρακτικής, δεν πήρα κάποια σαφή απάντηση.

Λούδα :

Τρεις δίπλες ήταν παλιά ο χορός στα δικά μας τα χωριά. Οι άντρες από μέσα, οι γυναίκες από έξω και πιο παραέξω τα κορίτσια, όχι τα μικρά, 17 – 18 χρονών. Τα αγόρια πιάνονταν με τους άντρες.

Χριστόδουλος :

Τρεις κύκλοι ήταν. Μπορεί να τύχαινε και τέσσερις. Πάντα οι άντρες μέσα κι από γύρω οι γυναίκες και είχε μικρές στον τρίτο χορό (κύκλο), τα πιτσιρίκια. Τα πρόλαβα εγώ. Τώρα έβαλαν τις γυναίκες από μέσα [Δεν υπάρχουν πολλοί κύκλοι σήμερα. Εδώ υπαινίσσεται υπερπροστασία των γυναικών και μαλθακότητα των σημερινών αντρών].

Σε αυτό το σημείο θα αναφερθώ στο γεγονός που μου έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση αναφορικά με τη μουσική στο πανηγύρι του Διλόφου. Αφορά το ρεπερτόριο σε συνδυασμό με την απουσία τραγουδιού. Η σημαντικότερη ιδιαιτερότητα στη μουσική που παίζεται στο πανηγύρι του Διλόφου αλλά και των γύρω χωριών, είναι πως ενώ το ύφος προσομοιάζει περισσότερο στο ηπειρώτικο και γρεβενιώτικο ιδίωμα, το οργανολόγιο ως επί το πλείστον είναι πιο κοντά στις μακεδονίτικες μπάντες των χάλκινων⁵¹. Από τις προφορικές συνεντεύξεις που έκανα και από τη δισκογραφία τοπικών μουσικών σχημάτων⁵², προκύπτει ότι οι ορχήστρες αποτελούνταν και αποτελούνται (με εξαίρεση το λαούτο, το οποίο δε συναντάται σήμερα) από κλαρίνο – τρομπέτα – νταούλι – τύμπανο και λαούτο. Υπάρχουν αναφορές και σε βιολί και ακορντεόν, αλλά φαίνεται ότι αυτά χρησιμοποιούνταν σε πιο περιορισμένη κλίμακα. Σήμερα συναντάμε αποσπασματικά και τρομπόνι. Επίσης το ρεπερτόριο (βλ. 3.2) είναι ένα κράμα από τραγούδια και σκοπούς που απαντώνται στην Ήπειρο, τα Γρεβενά, τη Μακεδονία, τη Θράκη, ακόμη και την Πελοπόννησο.

---

⁵¹ βλ. σχετικά με τα χάλκινα Χατζημανώλης 1995, Γκουράνη 2014, 337 -340.

⁵² Τσώνης, Κ. (επιμ.) «Τσιμούλι (Κώστας Ντίμτσιος), Σκοποί και τραγούδια του Πενταλόφου Βοΐου», Πολιτιστικός Σύλλογος Πενταλόφου Κοζάνης, [CD].
& «Τα χάλκινα του Τάκη Μπέτζιου, Παραδοσιακοί χοροί της Δυτικής Μακεδονίας», Warner Music Greece, [CD].

Αναζητώντας κάποια λογική εξήγηση για το παραπάνω αξιοπερίεργο γεγονός κατέληξα σε κάποιες υποθέσεις⁵³. Αρχικά φαίνεται πως σημαντικό ρόλο έχει διαδραματίσει ο κατά διαστήματα εποικισμός του χωριού από ανθρώπους που προήλθαν από διαφορετικά γεωγραφικά διαμερίσματα (βλ. 2.1), οι οποίοι και έφεραν ποικίλες μουσικές επιρροές που όπως φαίνεται συγκεράστηκαν σε ένα πολυτοπικό ρεπερτόριο. Η δεύτερη σημαντική παρατήρηση με βάση και τα λεγόμενα τόσο νεαρών όσο και μεγαλύτερων Διλοφίτων, είναι πως την τελευταία τριακονταετία προστέθηκαν κομμάτια στο ρεπερτόριο, τα οποία έγιναν γνωστά σε πολλούς Διλοφίτες λόγω της ενασχόλησής τους με χορευτικά στις πόλεις μόνιμης κατοικίας τους. Έτσι αρκετά κομμάτια όπως ο Λεβέντικος και ο Ράικος (ο οποίος έχει συνδυαστεί και με έναν συγκεκριμένο Διλοφίτη, τον Άλκη Σακαλή, που φαίνεται να τον εδραίωσε στο πανηγύρι) φαίνεται πως εισάγονται μεταγενέστερα. Με βάση και την τελευταία αυτή παρατήρηση θα μπορούσαμε ίσως να πούμε, πως επιβεβαιώνεται εδώ η θέση του Νιτσιάκου (1992, 25) σύμφωνα με την οποία η σχέση Αστικού – Αγροτικού κόσμου αποτελεί ένα συνεχές που το χαρακτηρίζει συνεχής αλληλοτροφοδότηση.

Το εντυπωσιακό είναι πως ενώ οι Διλοφίτες, μικροί και μεγάλοι, διαρρηγνύουν τα ιμάτιά τους αναφορικά με τη διατήρηση της αυθεντικότητας του πανηγυριού και είναι ανένδοτοι σε πράγματα όπως η μη ύπαρξη ηχητικής ενίσχυσης των οργάνων και η σύνθεση της ορχήστρας (βλ. επίσης αρχειακό υλικό, σελ. 87), στον τομέα του ρεπερτορίου φαίνονται να υπαναχωρούν, αποδεχόμενοι τα νεοεισαχθέντα κομμάτια που προαναφέρθηκαν με κριτήριο την υπαγωγή τους στο «παραδοσιακό» ρεπερτόριο της ελληνικής μουσικής γενικότερα. Για να γίνει κατανοητή η παραπάνω θέση, αναφέρω το εξής : Οι Διλοφίτες έχουν συμπεριλάβει το Ράικο στο ρεπερτόριο τους [αν και όχι ως το πιο αντιπροσωπευτικό κομμάτι] αν και δεν υπήρχε «από παλιά», αλλά δεν αποδέχονται κομμάτια του λεγόμενου «νεοδημοτικού⁵⁴», πόσο μάλλον του «σκυλοδημοτικού» ιδιώματος. Έτσι λοιπόν, εκείνο το βράδυ του Δεκαπενταύγουστου του 2016, όταν και κάποιος παρήγγειλε

---

⁵³ Για να ισχυροποιηθούν τέτοιου είδους υποθέσεις είναι απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα σε αρχειακές/ ιστορικές πηγές, η οποία ωστόσο ξεπερνά το πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας.

⁵⁴ Βλ. σχετικά Κοκκώνης 2008.

«Τα καγκέλια» και το «Το μαντήλι» του Γιάννη Καψάλη, πολλοί ήταν αυτοί που δυσανασχέτησαν σιωπηρά, όταν τα όργανα ικανοποίησαν την παραγγελία. Επίσης, έχει τύχει να παρευρεθώ σε περιστατικό το 2017 στο οποίο ασκήθηκε βέτο στην εκτέλεση του Despacito με κλαρίνο, το οποίο τελικά δεν παίχτηκε.

Βλέπουμε λοιπόν πως υπάρχουν και διαφοροποιήσεις στην πολιτισμική έκφραση αναφορικά με τη μουσική, οι οποίες είναι αποτέλεσμα της ενσωμάτωσης της κοινότητας του χωριού στις ευρύτερες ταξικές δομές της εθνικής και παγκόσμιας κλίμακας. Επίσης διαφαίνεται πως η νοητή γραμμή που χωρίζει παράδοση και νεωτερικότητα, δεν είναι ίδια για όλους και επιβεβαιώνεται η θέση πως το περιεχόμενο του όρου «παραδοσιακός» αλλάζει καθώς αλλάζουν οι προσανατολισμοί των κοινωνιών (Νιτσιάκος, 2016). Ένα επιπλέον οξύμωρο είναι πως η λαϊκή απαίτηση της πλειοψηφίας για διαφύλαξη της αυθεντικότητας στο μουσικό κομμάτι του πανηγυριού, δεν εναρμονίζεται με τη μουσική έκφραση στο καθημερινό βίο των ανθρώπων αυτών στην πόλη. Ιδιαίτερα των νεότερων οι οποίοι επιλέγουν να εκφραστούν και να διασκεδάσουν μέσα από τελείως διαφορετικά, ως προς το δημοτικό, μουσικά ιδιώματα⁵⁵ (rock – έντεχνο – house – rap – ελαφρολαϊκά – pop) (βλ. 2.5).

Η πλειονότητα των κομματιών που ακούστηκαν τη βραδιά του πανηγυριού έχουν στίχο, αλλά στο Δίλοφο παίζονται μόνο οργανικά. Τα περισσότερα από τα κομμάτια έχουν ελληνικό στίχο, αλλά μερικά συναντώνται και στα αλβανικά (π.χ. Ο Μενούσης), ενώ κάποια άλλα και στα σλάβικα (π.χ. Ντομάκινε, το οποίο το ζητάνε στο Δίλοφο ως συρτό Μακεδονίας). Τραγουδιστές δεν υπάρχουν στο Δίλοφο ούτε στα γύρω χωριά από όσο γνωρίζω με βάση την προσωπική μου εμπειρία, αλλά ούτε φαίνεται να υπήρχαν ποτέ με βάση τις προφορικές μαρτυρίες. Όπως χαρακτηριστικά μου είπε ο Χριστόδουλος, «Εμείς εδώ δεν είχαμε τραγουδιστάδες. Τραγουδιστάδες δεν υπήρχαν».

Λούδα :

Τραγούδι δεν υπήρχε σε μας. Μόνο τα όργανα. Για αυτό ο παππούς σου ή ο παππούς ο Ζήσης [πεθερός της] δε μπορούσαν να χορέψουν με τραγούδι. Γι’

---

⁵⁵ Βλ. σχετικά Κάβουρας 2010.

αυτό και όταν πήγαιναν σε πανηγύρι με τραγουδιστή, το σταματούσαν το τραγούδι. Ήθελαν μόνο τα όργανα. Το ίδιο και στον Πεντάλοφο και στο Δασύλλιο και στο Βυθό και στην Αγία Σωτήρα. Εδώ γύρω αυτά τα τρία τέσσερα χωριά έτσι ξέρουν.

Το ζήτημα της απουσίας τραγουδιστή από τις μουσικές εκδηλώσεις του Διλόφου αλλά και των χωριών της γύρω περιοχής γεννά μία σειρά από ερωτήματα. Θα μπορούσε να εξεταστεί στο πλαίσιο αποσιώπησης αλλόφωνων μειονοτικών ομάδων⁵⁶, κάτι που δε συμβαίνει όμως στο Δίλοφο. Στο Δίλοφο μπορεί να συναντήσει κανείς τη βλάχικη διάλεκτο πέρα από τα ελληνικά, καθώς υπάρχουν οικογένειες Βλάχων, αλλά το γεγονός αυτό δε συνδυάζεται με την απουσία τραγουδιού από τις μουσικές εκδηλώσεις. Η έλλειψη ικανοποιητικών ερμηνειών από τους πληροφορητές μου πάνω στο θέμα δε μου αφήνει περιθώριο για τεκμηριωμένη ερμηνεία πάνω στο ζήτημα, παρά μόνο μία σειρά από εικασίες. Ίσως, αρκετά παλαιότερα (τέλη 19^{ου} με αρχές 20^{ου} αιώνα) να υπήρχαν ζητήματα εντοπιότητας μεταξύ ετερόγλωσσων κατοίκων στο χωριό και η αποσιώπηση των στίχων των τραγουδιών να αποτέλεσε κάποιου είδους κοινό συμβιβασμό στο πλαίσιο της διατήρησης της ενότητας. Μία άλλη εικασία που θα μπορούσε να γίνει, είναι πως ίσως οι κλαριντζήδες μη θέλοντας να χάσουν τη πρωτοκαθεδρία τους στο τοπικό μουσικό στερέωμα, να λειτούργησαν αποτρεπτικά ως προς την ενσωμάτωση τραγουδιστών στα μουσικά σχήματα.

Επιστρέφοντας στα όσα διαδραματίζονταν το βράδυ του Δεκαπενταύγουστου, κοντά στη 01:00 άρχισαν να υπάρχουν οι πρώτες απώλειες σε κόσμο, αν και ο χορός συνεχιζόταν. Οι μεγαλύτεροι κυρίως σε ηλικία άρχισαν να αποχωρούν, με αποτέλεσμα να παραμένουν στον κύκλο του χορού σχεδόν αποκλειστικά άτομα ηλικίας 16 έως 35 ετών. Η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα αποτελεί το κύριο σώμα της νεολαίας του χωριού (βλ. 2.5) και παρόλες τις έντονες διαφοροποιήσεις, φαίνεται πως διακατέχεται από μία εσωτερική συνοχή η οποία εξωτερικεύεται και συμβολίζεται μέσα από τη χορευτική διαδικασία. Δεν θα

---

⁵⁶ Βλ. για παράδειγμα Γκουράνη 2008, 33- 47, Μάνος 2004, 557 – 573.

απέτρεπε κανείς κάποιον πενηντάρη να πάει να πιαστεί στον κύκλο μαζί τους, αλλά υπήρχε περιρρέουσα ατμόσφαιρα μια αναγνώριση του τι συνέβαινε. «Τώρα χορεύει η νεολαία» άκουσα να λένε πριν μπω και εγώ στο χορό, φράση που ήχησε στα αυτιά μου σαν μία εθελούσια παραίτηση από ένα χορευτικό τελετουργικό το οποίο αναβάπτιζε μέσω της συμμετοχής και του κοινού τελεστικού χρόνου τη νεολαία στο συνανήκειν, υπογραμμίζοντας τα κοινά χαρακτηριστικά των μελών της και μία ενδεχομένως κοινή μοίρα. Μοίρα η οποία με αφετηρία τον τόπο του χωριού ως σύμβολο, έχει μέσω των κοινών εμπειριών αναχθεί σε τρόπαιο της συλλογικής τους ταυτότητας. Στον ίδιο κύκλο τόσο διαφορετικοί άνθρωποι, δεξιοί, αριστεροί, φοιτητές, εργαζόμενοι, εύποροι, φτωχοί, άνδρες, γυναίκες, ξενιτεμένοι, παντρεμένοι, ανύπαντροι. Μέσα από τον κοινό χορό τους αναδύονται δεκάδες δίπολα και αντιθέσεις που καθρεφτίζουν συν τοις άλλοις ολόκληρο το φάσμα της ετερογένειας της διλοφίτικης κοινότητας. Μία ετερογένεια η οποία πολλές φορές τα αποσιωπά στο πλαίσιο του κομφορμισμού, έρχεται όμως ο χορός της νεολαίας όχι μόνο να την υπενθυμίσει, αλλά και να την αναδείξει. Η ετερογένεια δεν υπονομεύει απαραίτητα την εσωτερική συνοχή της κοινότητας. Σύμφωνα με το Νιτσιάκο (1995, 136), οι διαφορές και οι αντιπαλότητες, επιβεβαιώνουν την ενότητα της κοινότητας.

Πλησιάζοντας προς την ολοκλήρωση του γλεντιού και περί τις 02:00, οι μουσικοί έκαναν επισκέψεις στα τραπέζια των καθημένων πλέον παρευρισκομένων λέγοντας «θα παίξουμε λίγο για την παρέα τώρα». Έπαιζαν καθιστικά κομμάτια, μοιρολόγια, σκάρο, γενικά αργά αυτοσχεδιαστικά μοτίβα που προσομοίαζαν κυρίως στο ηπειρώτικο ιδίωμα. Κανένας δε χόρευε, αλλά η κάθε παρέα έδειχνε να απολαμβάνει την πρακτική και να εξακολουθεί να κερνάει τα όργανα. Η τελευταία χορευτική στιγμή του πανηγυριού ήρθε απροσδόκητα, όταν μια παρέα Πενταλοφιδών που είχε έρθει σχετικά αργά και δεν είχε χορέψει μέχρι εκείνη τη στιγμή, φώναξε τους μουσικούς στο τραπέζι της. Ένας από την παρέα απευθυνόμενος στο κλαριντζή είπε : «Βαγγελάκη έλα από δω τώρα». Όταν οι μουσικοί φτάσανε στο τραπέζι, άνοιξε το πορτοφόλι του, κέρασε και ζήτησε την Παπαδιά, ένα κομμάτι βαρύ και μπελαλίδικο το οποίο χόρευε με τους υπόλοιπους της παρέας του στο σημείο που κάθονταν. Σε αντίθεση με το

παρελθόν, σε αυτή την περίπτωση οι Πενταλοφίτες χορέψανε τελευταίοι και μάλιστα με έναν τρόπο με τον οποίο δεν κατέστη σαφές αν υπήρχε το στοιχείο της προκλητικότητας ή της υπαναχώρησης. Βέβαια με βάση τα λεγόμενα των πληροφορητών μου, υπάρχει μέχρι και σήμερα κόντρα ανάμεσα σε Διλοφίτες και Πενταλοφίτες.

Γύρω στις 03:00 το γλέντι έλαβε τέλος. Οι μουσικοί μαζέψανε τα όργανα, ευχήθηκαν χρόνια πολλά σε όσους είχαν απομείνει στην πλατεία και επιβιβάστηκαν στα αυτοκίνητά τους για να φύγουν. Η κινητικότητα στο χώρο είχε να κάνει περισσότερο με το μάζεμα των τραπεζιών και το συμμάζεμα της πλατείας. Ο περισσότερος κόσμος είχε αποχωρήσει και οι παραμένοντες ήταν ως επί το πλείστον νεαροί. Από αυτούς, άλλοι συζητούσαν πίνοντας μπίρες και ρετσίνες στην πλατεία, ενώ οι ακόμη μικρότεροι σε ηλικία καλούσαν όσους βρισκόταν ακόμα στην πλατεία να συμμετέχουν στο πάρτι που ξεκίναγε στο χώρο του σχολείου. Ένα πάρτι με μουσική ξένη και ελληνική, όμοια με αυτή που παίζεται στα club των πόλεων, αντίστοιχο χορό και σφηνάκια.

3.2. Το ρεπερτόριο στο διλοφίτικο πανηγύρι

Σε αυτή την ενότητα παραθέτω μία καταγραφή του μουσικού ρεπερτορίου όπως αυτό προκύπτει από προσωπική εμπειρία και παρατήρηση, καθώς και από προφορικές μαρτυρίες. Οι τίτλοι των κομματιών αναφέρονται όπως είναι γνωστοί τόσο στους Διλοφίτες όσο και στους μουσικούς της περιοχής.

1. Αρβανιτοβλάχικο
2. Αρχοντόπουλο
3. Βασιλαρχόντισσα
4. Παπαλάμπραινα
5. Τα μάγια στη πηγάδι
6. Το μαρμαρένιο αλώνι
7. Να 'ταν τα νιάτα δύο φορές
8. Να 'ταν ο ήλιος κόκκινος
9. Μανουσάκια
10. Μήλο μου κόκκινο
11. Μαντήλι καλαματιανό
12. Ματσκαντάνα

13. Μίρκα
14. Ντομάκινε
15. Ο Γιατρός
16. Μπεράτι Βοΐου
17. Ο Μενούσης
18. Ο Κωνσταντάκης
19. Λόντζια
20. Πάρε τα γκιούμα σ' κι ελα
21. Το μαύρο το μαντήλι
22. Ζαχαραούλα
23. Στο μύλο να μην πας
24. Στης Πάργας τον ανήφορο
25. Γιάννη μου το μαντήλι σου
26. Βασικλικός θα γίνω στο παραθύρι σου
27. Ο ήλιος βασιλεύει
28. Σιδεροβέργινο κλουβί
29. Καραπούλιος
30. Οσμαντάκας
31. Καραπατάκι
32. Το Έντεκα
33. Ράικος
34. Σόφκα
35. Λεβέντικος
36. Κοντούλα Βλάχα
37. Παπαδιά
38. Νυφιάτικο
39. Ωραία Γρεβενιώτισσα
40. Χάιδω
41. Λουλουδάκι μου γαλάζιο
42. Νταλιάνα
43. Σκάρος
44. Ξενιτεμένο μου πουλί
45. Εψές με το φεγγάρι
46. Σταυρομάνα
47. Κέρνα μας
48. Σαράντα παλικάρια από τη Λειβαδιά
49. Λαφίνα
50. Στρωτό Δοτσικού

*Η λίστα είναι ενδεικτική καθώς η πλήρης καταγραφή του τοπικού ρεπερτορίου δεν είναι στους κύριους στόχους της παρούσας μελέτης

Κεφάλαιο 4:

Συμπεράσματα

Το γεγονός και μόνο ότι το Δίλοφο του μονοψήφιου αριθμού μόνιμων κατοίκων φτάνει τα καλοκαίρια να έχει μέχρι και 250 κατοίκους, αξιολογείται ως ένα πολύ σημαντικό στοιχείο. Φανερώνει πως υπάρχει μία κάποια εσωτερική συνοχή στη δילוφίτικη κοινότητα και ένας μηχανισμός στο κοινό υποσυνείδητο ο οποίος ενεργοποιείται ως ένστικτο επιβίωσης.

Προτού συνεχίσω, θα ήθελα να επανέλθω εδώ στα κύρια ερευνητικά ερωτήματα. Ερωτήματα στα οποία επιχειρώ παρακάτω να απαντήσω, βασιζόμενος στα συμπεράσματα που προκύπτουν τόσο μέσω της συμμετοχικής μου παρατήρησης όσο και μέσα από τις προφορικές συνεντεύξεις και την ανάλυση των δεδομένων. Τα ερωτήματα αυτά σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της κοινότητας που συγκεντρώνεται στο Δίλοφο το καλοκαίρι, τα σημεία σύμπτωσης και τις αντιθέσεις που εμφανίζει. Επίσης, με το πώς αυτή η ομάδα ανθρώπων επιτυγχάνει τη συγκρότηση συλλογικής συνείδησης και σε ποιο βαθμό. Παράλληλα, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα από την εξέταση του ρόλου της νεολαίας του χωριού στον κοινωνικό βίο, αλλά και τη γενικότερη εμπλοκή της στα κοινά, ως διακριτή υποομάδα στην κοινότητα. Υποομάδα, η οποία όπως έγινε κατανοητό, έχει τις δικές της εσωτερικές διαφοροποιήσεις. Τέλος, γίνεται προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις σχετικά με το πώς το πανηγύρι ως κινητήριο μοχλός, συγκεφαλαιώνει μία σειρά από γεγονότα τα οποία απαντούν σε ερωτήματα που τίθενται σχετικά με τον κοινωνικό βίο.

Η κοινότητα που επιστρέφει, με όλη την ετερογένεια που τη χαρακτηρίζει, μέσα από όλες τις αντιθέσεις και αντιφάσεις που τη διέπουν, καταφέρνει να συμφωνήσει καθολικά σε ένα ίσως και μοναδικό πράγμα : «Το χωριό δεν πρέπει να σβήσει». Αυτή η άποψη των Διλοφιτών αν και εκφράζεται με διάφορους τρόπους, αποτελεί μάλλον και τον πυρήνα της συλλογικής συνείδησης. Η απουσία μόνιμου πληθυσμού στο χωριό στερεί το αίσθημα ύπαρξης ενός σημείου

αναφοράς. Έτσι λοιπόν αντιλαμβάνομαι πως οι Διλοφίτες επιστρέφουν στο χωριό για διαφορετικούς λόγους ο καθένας, επιστροφή που δεν υποβασιμάζεται σθεναρά από κάποια πολύ στιβαρή συλλογική ανάγκη. Οι διαστάσεις του «εαυτού» και του «άλλου» εμφανίζονται δυσδιάκριτες πολλές φορές ή μοιάζουν να εμπεριέχονται η μία μέσα στην άλλη. Θεωρώ πως αυτός ο σταδιακός «αποχρωματισμός» της συλλογικής ταυτότητας των Διλοφιτών επιβεβαιώνεται και από διάφορες περιστάσεις οι οποίες απορρέουν μία αύρα συντηρητισμού και μεταφράζονται ίσως ως κραυγή αγωνίας για τη διατήρηση κοινών χαρακτηριστικών. Μία τέτοια περίπτωση αξιολογώ πως είναι η αδιαπραγμάτευτη θέση για τη διατήρηση της «αυθεντικότητας» της μουσικής του πανηγυριού, κάτι το οποίο αγγίζει τα όρια του οξύμωρου αν λάβουμε υπόψη πως πολλοί Διλοφίτες ασχολούνται με την παραδοσιακή μουσική εντελώς περιστασιακά.

Λαμβάνοντας υπόψη πως η διαδικασία ανεύρεσης ή και κατασκευής ταυτότητας διέπεται από δυναμικότητα, δε μπορώ να μη σχολιάσω ότι η καινούρια γενιά Διλοφιτών, εισάγοντας νέες πρακτικές και αντιλήψεις για τη ζωή στο χωριό, όπως ο εθελοντισμός, η υπερτοπική συνεργασία και η οικολογία, δίνουν ένα στίγμα το οποίο παραπέμπει σε ενσωμάτωση νέων χαρακτηριστικών στη διλοφίτικη συλλογική συνείδηση. Πρόκειται για χαρακτηριστικά τα οποία είναι σύγχρονα και παράλληλα υπερβαίνουν την τυφλή υπακοή σε ένα παρελθόν που προβάλλει πολλές φορές εξιδανικευμένες και αμετάβλητες αντιλήψεις. Επιπλέον, η νέα γενιά Διλοφιτών φαίνεται πως είναι η μόνη η οποία αναζητά κάποια εκτός χωριού δραστηριότητα σε συλλογικό επίπεδο.

Κάτι ακόμα το οποίο φαίνεται να συμβαίνει και διαφοροποιεί τη νεολαία από το σύνολο της κοινωνίας έχει να κάνει με το χορό. Τα μέλη της κοινότητας φαίνεται πως δεν εκφράζουν έντονα τις δυσαρέσκεις και αντιπάθειές τους στον κοινωνικό βίο. Αυτές όμως γίνονται ορατές στο χορό όταν και επιλέγουν να μην «συγχορέψουν» με κάποιον. Όμως στη νεολαία συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο, καθώς οι διαστάσεις και οι διαφωνίες εκφράζονται με πολύ έντονο τρόπο πολλές φορές, αλλά κανείς δε μένει έξω από το χορευτικό κύκλο της νεολαίας εξαιτίας αντιπαθειών και διαστάσεων με κάποιους από τους συγχορευτές του.

Γιατί όμως προτάσσουν όλοι την επιβίωση του κοινού τόπου με τόσο μεγάλη έμφαση; Η απάντηση, όπως τουλάχιστον προκύπτει από την παρούσα μελέτη, είναι για πολλούς λόγους, που διαφοροποιούνται κατ' άτομο. Το Δίλοφο είναι για κάποιους ο γενέθλιος τόπος και υπάρχει συναισθηματικό δέσιμο. Για άλλους ένας εξαιρετικά ευχάριστος και οικονομικός τουριστικός προορισμός, ενώ για πολλούς το χωριό είναι ένας τόπος στον οποίο πραγματώνονται οι φυσιολατρικές τους ανησυχίες. Σε κάθε περίπτωση, οι λόγοι δεν είναι απαραίτητα αποκλειστικοί και μπορεί να υπάρχει συνδυασμός αυτών.

Το πανηγύρι, που αποτελεί και το επίκεντρο της δικής μου προσοχής, φαίνεται πως είναι μία σωσίβια λέμβος. Είναι η αφορμή της επανασυγκρότησης της κοινότητας. Πιθανότατα, εάν δεν υπήρχε, η κατάσταση στο χωριό θα ήταν διαφορετική προς το χειρότερο. Στο πανηγύρι οι Διλοφίτες δηλώνουν την παρουσία τους ως μέλη της κοινότητας, άλλοτε με στόμφο και άλλοτε χωρίς. Ως πιο δυνατοί και ανώτεροι ιεραρχικά δε λογίζονται μόνο οι εύποροι και οι κοινωνικά ανελιγμένοι, αλλά και αυτοί που είναι διατεθειμένοι να συμβάλουν περισσότερο στη διαίωνιση του χωριού. Εκτός από αναπόφευκτος, ο εθελοντισμός είναι τα τελευταία χρόνια και προπύργιο της υλοποίησης των εκδηλώσεων του χωριού, οι οποίες διασφαλίζουν την ύπαρξη κοινοτικής δραστηριότητας στον τόπο.

Πηγές

1. Προφορικές συνεντεύξεις

Αλεξάνδρα Δινοπούλου – Αδάμου, Δίλοφο 2016

Λούδα Καραθάνου, Δίλοφο 2016

Αυγή Τζιούφα, Δίλοφο 2016

Γιάννης Τζιούφας, Δίλοφο 2016

Κυριαζής Δελλής, Δίλοφο 2016

Χριστόδουλος Σκόνδρας, Δασύλλιο 2016

Αντιγόνη, Λάρισα 2016

Ιάσωνας, Θεσσαλονίκη 2016

Νίκος Αυλογιάρης, Θεσσαλονίκη 2017

Αρχοντία, Δίλοφο 2017

Νεφέλη, Θεσσαλονίκη 2018

Σταμάτης, Λάρισα 2018

2. Βιβλιογραφία

Αλεξιάκης, Ελευθέριος. 2015. *Λαογραφία ή Ανθρωπολογία οίκοι*. Αθήνα : Ηρόδοτος.

Βασιλειάδου, Κατερίνα. 2011. «Τα παλιοχώρια του Βοΐου» (Μέρος Ζ')

<https://www.scribd.com/document/67943433/>

Βοζίκας, Γεώργιος. 2006. *Το πανηγύρι της Αγίας Μαρίνας στην Ηλιούπολη. Η σύγχρονη μορφή ενός πολιτισμικού φαινομένου στον ελληνικό αστικό χώρο και το κοινωνικο - οικονομικό του πλαίσιο*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα. ΕΚΠΑ Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Γκέφου - Μαδιανού, Δήμητρα. 2011. *Πολιτισμός και Εθνογραφία*. Αθήνα : Πατάκη.

Γκουράνη, Θεοδώρα. 2008. «Προβληματισμοί σχετικά με την καταγραφή και μελέτη των τοπικών τραγουδιών των σλαβόφωνων κατοίκων των περιοχών της Έδεσσας και Αλμωπίας». στο *Ετερότητες και Μουσική στα Βαλκάνια* , 33-47. Άρτα : Εκδόσεις ΤΛΠΜ ΤΕΙ Ηπείρου.

Γκουράνη, Θεοδώρα. 2014. *Η παραδοσιακή μουσική των περιοχών Έδεσσας και Αλμωπίας: εντοπισμός και έρευνα του τοπικού ρεπερτορίου*. Κέρκυρα. Ιόνιο Πανεπιστήμιο Τμήμα Μουσικών Σπουδών.

Θεοδοσίου, Ασπασία. 2009. «Όταν έγινε ελληνικό» : «Γύφτοι μουσικοί και αυθεντικότητα στα ελληνο – αλβανικά σύνορα». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*. 128 Α'. 115 – 142.

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/9884/9985.pdf>

Θεοδοσίου, Ασπασία. 2008. «Όργανα και γλεντιστές στην Ήπειρο». στο *Μουσική από την Ήπειρο*, επιμ. Κοκκώνης Γιώργος, 77-89. Αθήνα : Ίδρυμα Βουλής των Ελλήνων.

Θεοδοσίου, Ασπασία. 2006. «Μουσική, συμβολική / φυσική γεωγραφία και πολιτικές της αναγνώρισης : το ζήτημα της οριακότητας» στο *Μουσική, ήχος, τόπος*, 67-80. Άρτα : Εκδόσεις ΤΛΠΜ ΤΕΙ Ηπείρου.

Κάβουρας, Π. 1997 «Η έννοια του μουσικού δικτύου, σχέσεις παραγωγής και σχέσεις εξουσίας». στο *Δίκτυα επικοινωνίας και πολιτισμού στο Αιγαίο*, (Πρακτικά Γ' Συμποσίου για τον Πολιτισμό του Αιγαίου στη Σάμο), 44-75 Αθήνα : Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου».

- Καλλιμοπούλου, Ελένη & Μπαλάντινα, Αλεξάνδρα Α. 2014. *Είσαγωγή στην εθνομουσικολογία*. Αθήνα : Ασίνη.
- Κοκκώνης, Γιώργος. 2008. «Το «ταυτόν» και το «αλλότριον» της (νέο) δημοτικής μουσικής και ο ρόλος της δισκογραφίας». στο *Ετερότητες & μουσική στα Βαλκάνια*, 100-110. Άρτα : Εκδόσεις του ΤΛΠΜ ΤΕΙ Ηπείρου.
- Κουρή, Μαρία. 2008. «Πολιτιστικό Μάρκετινγκ, εστιάζοντας στον άνθρωπο», στο *Πολιτιστική Διαχείριση. Από την ερμηνεία στη διοίκηση*. 21-31. Άρτα : Εκδόσεις ΤΛΠΜ.
- Λυδάκη, Άννα. 2001. *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα : Καστανιώτης.
- Λιανός, Νικόλαος. 2012. «Ο Ι. Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου στο Δίλοφο Βοίου Κοζάνης: μικρό ιστορικό αστοχίων, τεκμηρίωση της υπάρχουσας κατάστασης και μελέτη αποκατάστασης», στο ΕΤΕΠΑΜ (2012) 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναστηλώσεων.
- Μάνος, Ιωάννης. 2009. «Ζητήματα Καταγραφής και Αναπαράστασης του Μουσικοχορευτικού Πολιτισμού : Αναστοχασμοί – Επισημάνσεις και η Ανάγκη μίας Συστηματικής Διερεύνησης». Φλώρινα. Πρακτικά 1^{ου} συμποσίου Λαογραφικών Συλλόγων Φλώρινας : Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας.
- Μάνος, Ιωάννης. 2004. «Σύγχρονη ανθρωπολογική έρευνα στη Φλώρινα : Θεωρητικοί άξονες, εννοιολογικά εργαλεία, και πολιτισμικές αναπαραστάσεις της τοπικής πραγματικότητας», στο : *Φλώρινα 1912 – 2012 Ιστορία και Πολιτισμός*, 557-573. Πρακτικά Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 8 Νοεμβρίου – 10 Νοεμβρίου 2002), Φλώρινα.
- Νιτσιάκος, Βασίλης. 1992. «Η ελληνική κοινότητα» (πρακτικά επιστημονικής ημερίδας). 13-34. Ιωάννινα. Επιστημονική επετηρίδα του τμήματος Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Νιτσιάκος, Βασίλης. 1995. *Οι ορεινές κοινότητες της βόρειας Πίνδου*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Νιτσιάκος, Βασίλης. 1996. «ΤΑ ΠΑΝΓΥΡΙΑ ΜΑΣ : Από το θρησκευτικό στο κοινωνικό γεγονός». στο *Πρόταση : Περιοδική Έκδοση Τέχνης και Πολιτισμού*. τ.2. 165-167. Άρτα.

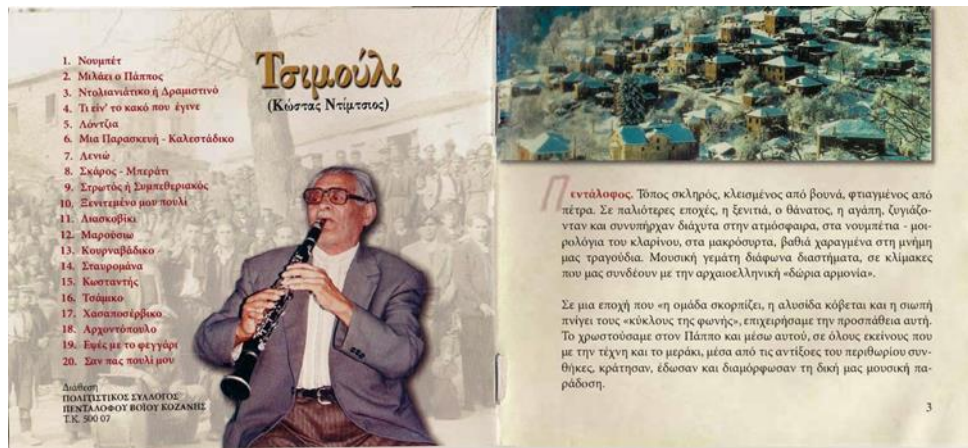

- Νιτσιάκος, Βασίλης. 2016. *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*. Ιωάννινα : Ισνάφι.
- Παιονίδης, Φιλήμων. 2008. «Τι είναι κοινότητα», στο *Το Βήμα* [online] <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/ti-einai-koinotita/> (δημοσιεύτηκε στις 24/11/2008).
- Παπανίκος, Γρηγόρης. 2018. «Πανηγύρια και Τοπική Ανάπτυξη». στο *Λαϊκός Πολιτισμός και Παράδοση – Το ελληνικό πανηγύρι*, 1-15. ΙΤΑΠ (οργάνωση). Αθήνα (20-12-2018) [http://www.atiner.gr/gtp/Papanikos\(2018\)-Panigyria.pdf](http://www.atiner.gr/gtp/Papanikos(2018)-Panigyria.pdf)
- Παρασκευόπουλος, Ιωάννης. 1993. *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*. Τόμος 2. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Παυλου, Λευτέρης. 2006. *Το τουμπελέκι και οι ρυθμοί*. Αθήνα : Εκδόσεις ΤΛΠΜ ΤΕΙ Ηπείρου / Εκδόσεις Fagotto.
- Σωτηρόπουλος, Λεωνίδα. 1999. *Ανθρωπολογικές ταξιδιωτικές σημειώσεις*. Πάτρα : Αχαϊκές Εκδόσεις.
- Τζιούφας, Σ. 1977. *Το Δίλοφο Βοΐου*. Θεσσαλονίκη.
- Τσάρας, Ι. 1968. «Εγγραφα απ' τα χρόνια της Τουρκοκρατίας», Μακεδονικά, Θεσσαλονίκη : Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, τευχ. 8
- Χατζημανώλης, Μανώλης. 1995. *Τα χάλκινα πνευστά στις λαϊκές κομπανίες της Δυτικής Μακεδονίας*. Πτυχιακή εργασία. Θεσσαλονίκη. ΑΠΘ Τμήμα Μουσικολογίας.
- Abrams, Lynn. 2010. *Oral history theory*. London & New York : Routledge.
- Anderson, Benedict. 1997. *Φαντασιακές Κοινότητες*. Αθήνα : Νεφέλη.
- Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at large*. Minneapolis : University of Minnesota Press.
- Barnard, Alan & Spencer, Jonathan. 2002. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London & New York : Routledge.
- Barz, Gregory & Cooley, Timothy. 2008. *Shadows in the field*. New York : Oxford University Press.

- Boeschoten R. 2003. *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 – 1950)*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Clifford, James. 1986. *Writing Culture*. Berkeley : University of California Press.
- Clifford, James. 1997. *Routes : «Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Massachusetts : Harvard University Press.
- Cohen, Anthony. 1989. *The Symbolic Construction of Community*. London : Routledge.
- Cowan, Jane. 1998. *Η πολιτική του σώματος*. Αθήνα : Αλεξάνδρεια.
- Denzin, Norman. 1970. *The Research Act in Sociology. The Theoretical Introduction to Sociological Methods*. London: Butterworths.
- Furlong, Andy. 2013. *Youth Studies : An introduction*. London & New York : Routledge.
- Krüger, Simone. 2008, *Ethnography in the performing arts : A students guide*. Palatine <https://www.heacademy.ac.uk/system/files/Ethnography-in-the-Performing-Arts-A-Student-Guide.pdf>
- Myers, Helen. 2014, «Η επιτόπια έρευνα», στο *Εισαγωγή στην εθνομουσικολογία*, επιμ. Καλλιμοπούλου Ε. & Μπαλάντινα Α., 119-164. Αθήνα : Ασίνη.
- Nettl, Bruno. 2005. *The study of ethnomusicology : Thirty one Issues and Concepts*. Urbana & Chicago : Univercity of Illinois Press.
- Rice, Timothy. 2014. «Χρόνος, τόπος και μεταφορά στη μουσική εμπειρία και εθνογραφία» στο *Είσαγωγή στην εθνομουσικολογία*, επιμ. Καλλιμοπούλου Ε. & Μπαλάντινα Α., 313-350. Αθήνα : Ασίνη.
- Shelemay, Kay. 2011. «Rethinking the collective in music» στο *Journal of the American Musicology Society*, Vol.64, No.2, 349-390. Univercity of California Press.
- Small, Christopher. 2010. *Μουσικοτροπώντας*. Θεσσαλονίκη : Ιανός.

3. Δισκογραφία

Τσώνης, Κ. (επιμ.) «Τσιμούλι (Κώστας Ντίμτσιος), Σκοποί και τραγούδια του Πενταλόφου Βοΐου», Πολιτιστικός Σύλλογος Πενταλόφου Κοζάνης, [CD]

«Τα χάλκινα του Τάκη Μπέτζιου, Παραδοσιακοί χοροί της Δυτικής Μακεδονίας», Warner Music Greece, [CD]

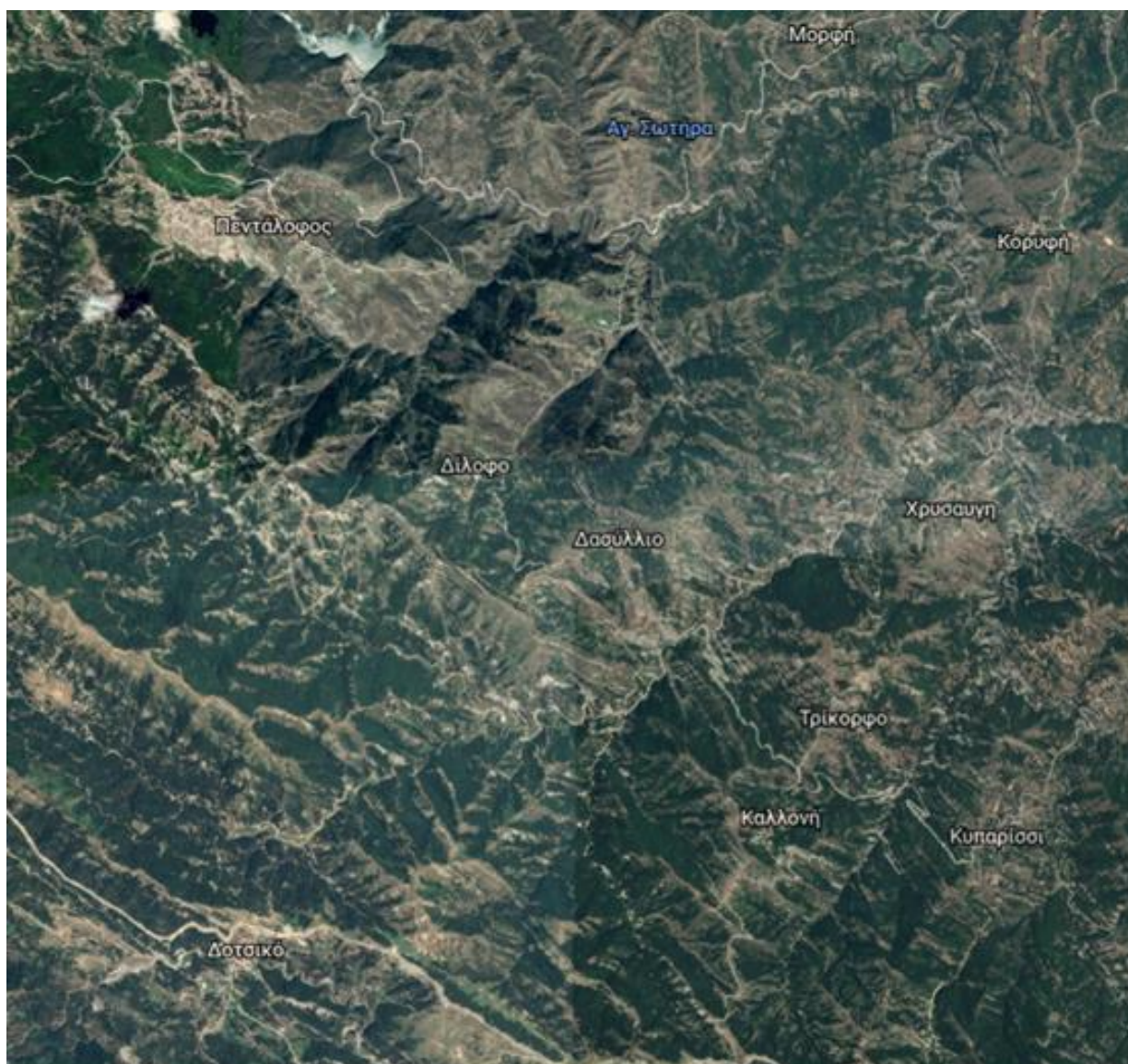
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Χάρτες

Χάρτης ν.1 : Φωτογραφία του Διλόφου από δορυφόρο (πηγή : Google Earth)

Χάρτης ν.2 : Δορυφορική φωτογραφία στην οποία απεικονίζεται η ευρύτερη περιοχή πέριξ του Διλόφου, όπως και τα κοντινά σε αυτό χωριά. (πηγή : Google Earth)

2. Αρχειακό υλικό

Πρός Σύλλογο Διλοφιδών Θεσσαλονίκης

Λάρισα 20/10/1996

Αγαπητοί συγχωριανοί, μετά από την κοινοποίηση και ανάγνωση του συμφωνητικού μισθώσεως του Πολιτιστικού Κέντρου Διλόφου, διαπιστώσαμε τα εξής λάθη και παραλείψεις, για αυτό και διατυπώνουμε παρακάτω ορισμένες παρατηρήσεις :

α) Το πολιτιστικό κέντρο Διλόφου, βάσει των αποφάσεων με αριθμό 6/1986 (απόφασις Κοινοτικού Συμβουλίου Διλόφου) και την με αριθμό Ε.1427/5-3-1987 εγκριτικής της Νομαρχίας Κοζάνης, ανήκει και στους δύο συλλόγους εξ αδιαιρέτου.

β) Το κτίριο κατασκευάστηκε και από τους δύο συλλόγους Λάρισας και Θεσσαλονίκης, όπως φαίνεται και από επιστολή, που έχετε αποστείλει στο σύλλογό μας με αριθμό πρωτοκόλλου 53 αρχές 1989, καθώς και από τα πρακτικά του συλλόγου μας και τις αποδείξεις των χρημάτων, που εστάλησαν από τα μέλη του συλλόγου μας για την κατασκευή του κτιρίου.

γ) Βάσει των παραπάνω το ιδιωτικό συμφωνητικό του μισθώματος του Πολιτιστικού Κέντρου, που υπογράφηκε από τον πρόεδρο του συλλόγου Θεσσαλονίκης και τον ιδιώτη Κο Τηλέμαχο Σαμαρά, είναι άκυρο και χωρίς ισχύ.

δ) Κατόπιν τούτου κρίνεται επιβεβλημένο να συνταχθεί εκ νέου συμφωνητικό μισθώματος, αφού προηγουμένως συζητηθεί το θέμα μεταξύ των δύο συλλόγων εντός του μηνός Νοεμβρίου 1996.

Ακόμη με την ευκαιρία θα θέλαμε να σας ενημερώσουμε και να συζητήσουμε ένα ακόμη θέμα, που αφορά την αξιοποίηση του Πολιτιστικού Κέντρου Διλόφου. Μετά από προφορική ενημέρωση προς την πρόεδρο του συλλόγου Λάρισας από τον πρόεδρο της Κοινότητας πληροφορηθήκαμε την πρόθεση για δημιουργία ξενώνα στο χώρο του υπογείου του Πολιτιστικού Κέντρου. Επειδή το οίκημα ανήκει και στους δύο συλλόγους Λάρισας και Θεσσαλονίκης, το θέμα πρέπει να συζητηθεί και οι όποιες οριστικές αποφάσεις να ληφθούν από κοινού με τη συμμετοχή της κοινότητας.

Περιμένοντας την απάντησή σας για τα παραπάνω σας στέλνουμε τους χαιρετισμούς μας

Scanned by CamScanner

Επιστολή 1 Συλλόγου Διλοφιδών Λάρισας προς το Σύλλογο Διλοφιδών Θεσσαλονίκης 20-10-1996

1
ΕΝΩΣΗ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΔΙΛΟΦΙΤΩΝ

ΣΟΜ/ ΑΝΕΓΓΩΡ.

ΕΔΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

54248 ΘΕΣ/ΝΙΚΗ

Αριθμ. Πρωτοκ. 85

Θεσ/νίκη 18-11-96

ΠΡΟΣ

Το ΣΥΛΛΟΓΟ ΔΙΛΟΦΙΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΛΑΡΙΣΑ

Αγαπητοί Συγχωριανοί,

Την 12-11-96 συνήλθε σε σύδρλαση το Δ.Σ. της ΕΝΩΣΗΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΔΙΛΟΦΙΤΩΝ, το οποίο μεταξύ των άλλων θεμάτων που συζητήθηκε, ασχολήθηκε και με το περιεχόμενο των δύο επιστολών που μας στέλνατε. Πρώτα-πρώτα σας συγχαίρει για την επαναδραστηριοποίηση του ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΔΙΛΟΦΙΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ, που για επτά (7) και πλέον χρόνια βρισκόταν σε αδράνεια και σας εύχεται ολόψυχα καλή επιτυχία. Στα όποια άλλα θέματα αναφέρεστε στις επιστολές σας το Δ.Σ. σας Γνωρίζει τα Παρακάτω :

α) Για την προτεινόμενη εκδρομή δεν έχουμε αντίρρηση. Ενημέρωσαμε κατά το δυνατόν τα μέλη μας να επικοινωνήσουν μαζί σας.

β) Η αίθουσα ανήκει σε όλους τους Διλοφίτες, για την ικανοποίηση των κοινωνικών τους αναγκών, είτε αυτοί είναι μέλη της Ένωσης των Απανταχού Διλοφίτων είτε είναι μέλη του Συλλόγου Διλοφίτων Λάρισας είτε δεν είναι καν μέλη παρά μόνον Διλοφίτες.

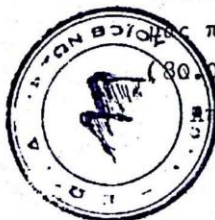
Επίσης ανήκει και στην Κοινότητα που συνέβαλε με ένα εκατομμύριο πεντακόσιες χιλιάδες και πλέον (1.500.000) για την αποπεράτωσή της. Δεν έγινε καμία μεταγραφή στο Υποθηκοφυλακείο Πενταλόφου.-

Η κοινότητα δεν εμφανίζεται ως ιδιοκτήτης γιατί με την επικείμενη συγχώνευση Δήμων και Κοινοτήτων, υπάρχει κίνδυνος να γίνει ιδιοκτησία του Κεντρικού Δήμου, όπου θα συγχωνευτεί το Δίλοφο.

γ) Απο την αριθ.129/13-8-89 απόδειξη του Συλλόγου μας φαίνεται ότι ο τότε Γεν Γραμματέας του Συλλόγου σας κ. Δ.Σακαλής

παρέδωσε το υπόλοιπο του ταμείου δραχ. Ογδόντα Χιλιάδες (80.000) γιατί ο σύλλογος σας αδυνατούσε να λειτουργήσει.

Από τότε και μέχρι της ημερομηνίας επαναδραστηριοποίησης

Handwritten signature

Handwritten signature

Scanned by CamScanner

του, όπως μας γνωρίζετε, βρισκόταν σε αδράνεια (ουσιαστικά δεν υπήρχε). Εμείς συνεχίσαμε την προσπάθεια ολοκλήρωσης της αθουσας, δίνοντας αποδείξεις για έκπτωση αφορολογήτου, υπογράφοντας συναλλαγματικές και επιταγές (με προσωπική ευθύνη του Προέδρου μας). Έτσι πετύχαμε την αποπεράτωση του έργου και κάναμε τα εγκαίνια στις 13-8-1993.

Στη συνέχεια μας απασχόλησε η μίσθωση της αθουσας σε επιχειρηματία, για να αρχίσει η λειτουργία της και να εξυπηρετούνται όλοι ανεξαιρέτως οι χωριανοί μας.

Ύστερα από συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των μελών του Δ.Σ. του Συλλόγου μας και αφού λάβαμε υπόψη μας τις συνθήκες που επικρατούν στο χωριό μας, καταλήξαμε στην ομόφωνη απόφαση ότι ο μόνος που θα μπορούσε να μισθώσει την αθουσα και να εξυπηρετήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις κοινωνικές ανάγκες των συγχωριανών μας ήταν ο σημερινός μισθωτής κ. Τηλέμαχος Σαμαράς, στον οποίο και κάναμε γνωστή την απόφασή μας.

Μας απάντησε ότι για να αποφασίσει να αναλάβει τη μίσθωση θα χρειαζόταν ένα χρονικό διάστημα δοκιμαστικής λειτουργίας της αθουσας, για να δει αν αποδίδει και τον συμφέρει. Εμείς το δεχθήκαμε και άρχισε η δοκιμαστική λειτουργία, η οποία κράτησε δύο (2) χρόνια. Τότε με επιστολή του, μας έκανε γνωστό ότι μπορεί να μισθώσει την αθουσα.

Η τελική απόφαση για τη μίσθωση πάρθηκε τον Απρίλιο του 1996, αφού πρώτα ολοκληρώθηκαν όλες οι διαδικασίες μίσθωσης ακινήτων του Δημοσίου και των Οργανισμών του Δημοσίου, με δημοσιεύσεις σε εφημερίδα της Θεσ/νίκης δύο (2) φορές.

Ο μόνος που ενδιαφέρθηκε ήταν ο σημερινός μισθωτής της αθουσας. Η μίσθωση αρχίζει από την 1-6-1996, το μισθωτήριο υπογράφηκε την ημέρα του Αγίου Πνεύματος του 1996.

Ο επιχειρηματίας δεν κατέθεσε έγκαιρα στη Δ.Ο.Υ. Νεαπόλεως το μισθωτήριο και για να αποφύγουμε πρόστιμο αλλάξαμε την ημερομηνία, για να είμαστε εμπρόθεσμοι σύμφωνα με το Νόμο και το καταθέσαμε στη Δ.Ο.Υ. Η Θεσ/νίκης όπου βρισ-

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

Scanned by CamScanner

κεται η έδρα του εκμισθωτή. Όπως αντιλαμβάνεστε, όλες οι από μέρους μας ενέργειες για τη μίσθωση έγιναν πριν από την επαναδραστηριοποίηση του Συλλόγου σας (23-6-96).-

Να έχετε υπόψη σας ότι σύμφωνα με τη Φορολογική Νομοθεσία η ΕΝΩΣΗ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΔΙΛΟΦΙΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ως ο μόνος Συλλογος που υπήρχε σε δραστηριότητα μέχρι το χρόνο μίσθωσης, έχει υποχρέωση, ως εκμισθωτής, να υποβάλει Δήλωση Εισοδήματος για το μίσθωμα που εισπράττει. *Τα δέ χρέη τα της μισθώσεως*
Οι Διατεθειών Να είναι επί Διάλογο
Ο κέλος σας γνωρίζουμε ότι η άδεια οικοδόμησης είναι στο όνομα της ΕΝΩΣΗΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΔΙΛΟΦΙΤΩΝ.

Ο χώρος κάτω απ' την αίθουσα δεν αναφέρεται στην οικοδομική άδεια. Για το χώρο αυτό τίποτε δεν είναι αποφασισμένο. Επομένως οποιασδήποτε προτάσεις από μέρους σας μπορούν να συζητηθούν και να ληφθούν απο κοινού αποφάσεις.

Με Πατριωτικούς Χαιρετισμούς.-

Εντολή Δ.Σ.

Ο
Γεν Γραμματέας

Μαλτέσιος
Θ. Μαλτέσιος

Ο
Πρόεδρος

Χ. Γιάγκος
Χ. Γιάγκος

Λάρισα 25-6-1996

ΠΡΟΣ : Σύλλογο Διλοφιδών Θεσσαλονίκης

Αγαπητοί ευχωριανοί

Σας κοινοποιούμε την παρούσα και σας γνωρίζουμε την επαναδραστηριοποίηση του συλλόγου Διλοφιδών Λάρισας. Μετά από γενική συνέλευση των μελών, η οποία πραγματοποιήθηκε την 18/6/1996, εκλέχθηκε το νέο διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου μας, όπως φαίνεται στο συνημμένο απόκομμα.

Σκοπός μας είναι να ενώσουμε τις δυνάμεις μας, για να βοηθήσουμε το αγαπημένο μας Δίλοφο.

Κατά την πρώτη συνεδρίαση, την 18/6/1996, συγκροτήθηκε σε σώμα το Δ.Σ. ως κάτωθι :

Πρόεδρος	Φίκα Βάσω
Αντιπρόεδρος	Σακαλής Αλκης
Γραμματέας	Μπουλογιάννης Κων/νος
Ταμίας	Σταυριανός Κων/νος
Μέλος	Δάλλας Βασίλειος

Αναπληρωματικά Μέλη	Καλιαγκού Ρίτσα Πανάγος Βασίλειος
------------------------	--------------------------------------

Προσβλέποντας σε συνεργασία των συλλόγων Διλοφιδών Λάρισας και Θεσ/νίκης, παρακαλούμε να μας ενημερώσετε για τις ενέργειές σας, των τελευταίων τουλάχιστον χρόνων, ώστε να υπάρχει συνέχεια και αλληλοσυμπλήρωση των προσπαθειών μας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του χωριού μας.

- Προς τον πρόεδρο της κοινότητας, ενόψει του εορτασμού του Δεκαπενταύγουστου και για να διατηρήσουμε τον παραδοσιακό χαρακτήρα του πανηγυριού, προτείνουμε η ορχήστρα, που θα κληθεί, να αποτελείται από τα γνωστά παραδοσιακά όργανα, χωρίς τη συμμετοχή σύγχρονης τεχνολογίας οργάνων (όπως αρμόνιο, ηλεκ.κιθάρα, ντράμς, ηχεία κ.τ.λ.). Προς την κατεύθυνση αυτή θα ευχόμασταν να υπάρξει & ανάλογη κίνηση σας, εάν σας βρισκεί σύμφωνους η πρότασή μας.

- Παρακαλούμε ακόμη να ενημερώσετε τα μέλη του συλλόγου σας ότι ο σύλλογος Διλοφιδών Λάρισας θα πραγματοποιήσει στις 11-8-96 εκδρομή στο Παλιόκαστρο και στις 13-8-96 εκδρομή στον Άγιο Νικόλαο. Ευχαριστούμε.

Scanned by CamScanner

3. Φωτογραφίες

Φωτογραφία 1 : Πανοραμική φωτογραφία του Διλόφου. Μπροστά διακρίνεται ο «δώθε μαχαλάς» και απέναντι ο «πέρα μαχαλάς». (πηγή : www.tovoion.com)

Φωτογραφία 2 : Πανοραμική φωτογραφία στην οποία διακρίνεται η πλατεία του Διλόφου (μπροστά) και ο «δώθε μαχαλάς». (πηγή : www.tovoion.com)

Φωτογραφία 3 : Το εξωκλήσι του Άη Γιώργη πλησίον του Διλόφου, από τη μεριά του «πέρα μαχαλά».

Φωτογραφία 4 : Φωτογραφία που απεικονίζει μέρος του Διλόφου από τη μεριά που ξεκινά ο «δώθε μαχαλάς». Στο βάθος διακρίνεται το βουνό βαρέγκα.

Φωτογραφία 5 : Παλιά φωτογραφία Διλοφίτισσας (αγνώστου ταυτότητας) στην τοποθεσία του Άη Λιά (εξωκλήσι σε ορεινή τοποθεσία περί τα οκτώ χιλιόμετρα από το Δίλοφο)

Φωτογραφία 6 : Οι νεαρές Διλοφίτισσες Έλλη Ασημακοπούλου (αριστερά) και Ιφιγένεια Τζιούφα (δεξιά) με τις παραδοσιακές φορεσιές στα σκαλιά του σχολείου που βρίσκεται στην πλατεία Διλόφου. (15-8-1996)

Φωτογραφία 8 : Η νεαρή Διλοφίτισσα Στέλλα Καραγιάννη με την παραδοσιακή φορεσιά, λίγο πριν τη χορευτική επιτέλεση του τοπικού ερασιτεχνικού χορευτικού. (15-8-2011)

Φωτογραφία 9 : Φωτογραφικό στιγμιότυπο από το γάμο του Χριστόδουλου Σκόνδρα στο Δασύλλιο Βοΐου περί τις αρχές της δεκαετίας του '70. (από προσωπικό αρχείο του Χριστόδουλου Σκόνδρα)

Φωτογραφία 10 : Στιγμιότυπο από χορευτική επιτέλεση στο Δίλοφο το 1925.

Φωτογραφία 11 : Χορευτικό στιγμιότυπο από νεαρούς Διλοφίτες κατά τη διάρκεια της γουρνοχαράς. (24-10-2009)

Φωτογραφία 12 : Στιγμιότυπο από πλατεία του Διλόφου κατά τη διάρκεια της γουρνοχαράς. (30-10-2010)

Φωτογραφία 13 : Αναμνηστική φωτογραφία από την ημέρα του Αγίου Πνεύματος στην πλατεία του Διλόφου. Χρονικά τοποθετείται, με επιφύλαξη, περί τα τέλη της δεκαετίας του '70.

Φωτογραφία 14 : Τα αγόρια του ερασιτεχνικό χορευτικού των νεαρών του Διλόφου που χορεύουν τσάμικο. (15-8-1996)

Φωτογραφία 15 : Φωτογραφία πριν τη χορευτική επιτέλεση μεγαλύτερων Διλοφιτών που νοστάλγησαν την εποχή που μετείχαν σε αυτό, όντας τότε μέλη της νεολαίας. Διακρίνονται από τα αριστερά, πάνω Κανδύλας Θανάσης, Άλκης Σακαλής, Γιάννης (Νάκης) Αναστασόπουλος, Γιάννης Βράμπας, κάτω Λένα Βράμπα, Βαλεντίνη Δελλή, Ελένη Αναστασοπούλου, Αγγέλα Τσαρτσιώτου.

Φωτογραφία 16 : Φιγούρες πριν από χορό «στα τρία». Διακρίνονται από τα αριστερά. Αλέξανδρος Αυλογιάρης, Κριμινιώτη Αθανασία, Παπαστυλιανός Γιάννης. (15-8-2009)

Φωτογραφία 17 : Λίγο πριν την επιτέλεση του χορευτικού της νεολαίας το βράδυ του Δεκαπενταύγουστου.

Φωτογραφία 17 : Φωτογραφία της δεκαετίας του 1940. Στα σκαλιά του σχολείου του Διλόφου, η Μαγδαληνή Γούσια με τις εγγονές της Λούδα και Ελένη.

Φωτογραφία 19 : Φωτογραφία με παρέα Διλοφιτών στην πλατεία του χωριού, η οποία τοποθετείται χρονικά περί τα τέλη της δεκαετίας του '80. Από αριστερά διακρίνονται οι Ηλίας Καραθάνος, Ηλίας Τσιαρνός, Μανώλης Στεργιάδης, παπα-Μιχάλης Ζούτσος, Γιάννης Σαμαράς, Στέφανος Ντελής. (από το αρχείο Λεωνίδα Αλεξόπουλου)

Φωτογραφία 19 : Η Αλεξάνδρα Δινοπούλου – Αδάμου στην προετοιμασία των τσιγαρίδων κατά της διάρκεια της γουρνοχαράς.

Φωτογραφία 18 : Φωτογραφικό στιγμότυπο της Αυγής Τζιούφα με την παραδοσιακή φορεσιά.

* Όσες φωτογραφίες δεν αναφέρουν πηγή, έχουν παρθεί από την ομάδα «Δίλοφο Βοΐου» και το λογαριασμό «Dilofono Voioi Kozanis» στο Facebook.

Facebook Links :

Δίλοφο Βοΐου

https://www.facebook.com/%CE%94%CE%AF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF-%CE%92%CE%BF%CE%90%CE%BF%CF%85-505856633082770/?epa=SEARCH_BOX

Dilofono Voioi Kozanis

https://www.facebook.com/dilofonoioi.kozanis?epa=SEARCH_BOX